

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Agnės
Kalinauskaitės
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Sutarčių sudarymo naudojant elektroninius ryšius probleminiai
aspektai**

Vadovas: prof. dr. (HP) V. Mizaras

Recenzentas: dr. T. Kontautas

Vilnius 2011

Turinys

Ižanga	2
1. Sutarties, sudaromos naudojant elektroninius ryšius, samprata.....	6
2. Elektroninės sutarties šalių tapatybės nustatymas.....	9
2.1. Šalių tapatybė	9
2.2. Informacinės visuomenės paslaugų teikėjų (tarpininkų) teisinė padėtis sudarant elektronines sutartis.....	12
2.3. Automatinis sutarčių sudarymas	16
3. Elektroninės sutarties sudarymo momentas ir vieta.....	18
3.1. Išsiuntimo momentas.....	18
3.2. Gavimo momentas.....	19
3.3. Kvietimas teikti ofertas	23
3.4. Oferta.....	25
3.5. Akceptas	28
3.6. Akceptas ir sutarties sudarymo patvirtinimas	30
3.7. Sutarties sudarymo vieta	32
4. Elektroninės sutarties sąlygos	34
4.1. Informacija, pateiktina prieš sudarant elektroninę sutartį	35
4.2. Elektroninės sutarties sąlygų pateikimo būdai	37
4.2.1. „Click-wrap“ sąlygų pateikimo būdas.....	37
4.2.2. „Browse-wrap“ („web-wrap“) sąlygų pateikimo būdas.....	38
4.2.3. „Shrink-wrap“ sąlygų pateikimo būdas.....	40
4.3. Sąlygos, prieštaraujančios viena kitai	41
4.4. Klaidos sudarant elektroninę sutartį.....	42
5. Elektroninė sutarties forma	45
5.1. Elektroninės formos įrodomoji galia.....	45
5.2. Elektroninis parašas.....	51
5.3. Elektroninio parašo sertifikavimas.....	57
6. Elektroninėms sutartims taikytina teisė ir teisingumas.....	61
6.1. Teisingumas	61
6.2. Taikytina teisė	66
Išvados.....	71
Santrauka.....	73
Summary	73
Literatūros sąrašas	74

Ižanga

Temos aktualumas. Nepaisant vis didesnio naujų technologijų įsiskverbimo į kasdienį gyvenimą, elektroninių ryšių naudotojai dar ne visiškai pasitiki jais kaip priemonėmis sudaryti sutartis.¹ Nors Lietuvoje populiarėja pirkimas internetu, ji vis dar yra viena iš Europos Sąjungos šalių, kurioje tokio pobūdžio sutartys sudaromos rečiausiai.² Manytina, jog didesnis pasitikėjimas elektroninių ryšių naudojimu sutarčių sudarymui bei didesni skaičiai tokio pobūdžio sutarčių skatintų tiek atskiro verslo vieneto, tiek šalies rinkos konkurencinį pranašumą, kadangi elektroninių ryšių naudojimas teikia laiko, dinamiškumo, ekonomiškumo pranašumus bei ypač plataus pasirinkimo galimybes.³ Elektroninių ryšių naudojimo sandoriams sudaryti skatinimas yra ir vienas iš Europos Sąjungos Skaitmeninės Strategijos tikslų⁴.

Kadangi elektroniniai ryšiai sutartims sudaryti naudojami labai trumpai palyginus su įprastais sutarčių sudarymo būdais, jų ypatumai, neišsivysčiusi praktika, reglamentavimo trūkumai lemia teisinio aiškumo stoką. Nepaisant to vis sudėtingesnės sutartys yra sudaromos elektroniniais ryšiais, todėl teisinis aiškumas šioje srityje yra ypač svarbus.⁵ Vienas pagrindinių elektroninių ryšių ypatumų yra tai, jog šalys gali bendrauti, o kartu ir sudaryti sutartis nepriklausomai nuo savo fizinio buvimo vietos. Nors tai yra vienas iš pagrindinių elektroninių ryšių privalumų, kartu jis lemia ir tam tikras problemas - šalims nebendraudant tiesiogiai kur kas labiau probleminis yra šalių tapatybės, sutarties sudarymo vietos bei taikytinos sutarčiai teisės ir teisingumo nustatymas. Antrasis pagrindinis elektroninių ryšių naudojimo ypatumas yra naujos ir kitokios, lyginant su tradiciniais komunikavimo būdais, duomenų perdavimo proceso savybės – naujų technologijų

¹ Europos komisijos ataskaita dėl Europos skaitmeninio konkurencingumo [interaktyvus]. 2010: Liuksemburgas: Europos Sąjungos publikavimo biuras. [žiūrėta 2011-01-03], p. 68, iliustracija 3.14: Priežastys nepirkti internetu. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/item-detail-dae.cfm?item_id=6499> [žiūrėta 2011-01-03].

² *Ibidem*, p. 64. Iliustracija 3.9: % interneto naudotojų, kurie yra užsisakę prekes ar paslaugas internetu privačioms reikmėms per praėjusius metus.

³ Šie ir kiti elektroninių ryšių naudojimo versle privalumai minimi ICC globaliame veiksmų plane elektroniniam verslui [interaktyvus]. Paruošta verslo atstovų su rekomendacijomis vyriausybėms. 3rd ed. 2002 [žiūrėta 2011-01-03], p. 10. Prieiga per internetą: <http://www.iccwbo.org/home/e_business/word_documents/3rd%20Edition%20Global%20Action%20Plan.pdf> [žiūrėta 2011-01-03].

⁴ Europos Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos bei socialinių reikalų komitetui bei regionų komitetui. Skaitmeninis planas Europai [interaktyvus], p. 24, Briuselis, 2010 [žiūrėta 2011-01-10], p. 40, 2 priedas, Pagrindiniai veiklos tikslai, 2. Vieninga skaitmeninė rinka. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:EN:PDF>> [žiūrėta 2011-01-10].

⁵ Pavyzdžiui, elektroniniais ryšiais elektroninių asmens tapatybės kortelių pagalba steigiami juridiniai asmenys kitoje nei steigėjų registravimo vietos valstybėje: Suomijos asmens tapatybės kortelė pirmą kartą panaudota įsteigti kompanijai Estijos elektroninės komercijos registre [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011-02-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.epractice.eu/en/news/320951>> [žiūrėta 2011-02-14].

naudojimas šiame procese, jų greitis bei elektroninė duomenų forma. Šios duomenų perdavimo elektroniniais ryšiais proceso savybės lemia ir tam tikrus teisinius neaiškumus sudarant elektronines sutartis, o būtent - nustatant sutarties sudarymo momentą, sprendžiant dėl naujų būdų pateikti sutarties sąlygas tinkamumo bei elektroninės duomenų formos įrodomosios galios klausimų.

Darbo tikslas. Šio darbo tikslas - išanalizuoti pagrindinius sutarčių sudarymo elektroniniais ryšiais probleminius aspektus bei pasiūlyti jų sprendimo būdus. Siekiant šio tikslo bus analizuojami pagrindiniai tarptautiniai teisės aktai, Lietuvoje galiojantys teisės aktai bei teismų praktika, taip pat bei kai kurių užsienio šalių patirtis šioje srityje. Atskleidžiant nagrinėjamos temos lyginamuosius aspektus tiriamas ne konkrečios užsienio valstybės reglamentavimas ir teismų praktika, tačiau siekiama atskleisti tų valstybių reguliavimą, kuriose jis labiausiai skiriasi nuo Lietuvoje galiojančių teisės normų. Taip išryškintas elektroninių ryšių naudojimo sudarant sutartis problemiškas tais atvejais, kai sudaromos sutartys su tarptautiniu elementu ir sutarčiai taikoma ne Lietuvos teisė.

Darbo objektas. Analizuojami tokie probleminiai aspektai kaip elektroninės sutarties šalių tapatybės nustatymas, sudarymo momentas ir vieta, elektroninės sutarties sąlygos, klaidos jas sudarant, elektroninių sutarčių forma bei joms taikytina teisė ir teisingumas. Dėl ribotos darbo apimties nebus nagrinėjamos kai kurios susijusios probleminės temos – sutarčių, sudaromų elektroniniais ryšiais, apmokestinimas, šalių privatumo apsauga, vartojimo sutarčių sudarymo elektroniniais ryšiais ypatumai.

Tyrimo metodai. Analizuojant sutarčių sudarymo elektroniniais ryšiais probleminius aspektus bus naudojamas lyginamasis tyrimo metodas, taip siekiant atskleisti ryškius reglamentavimo kitose valstybėse skirtumus, taip pat siekiant rasti galimus probleminių aspektų sprendimų būdus tiek tarptautiniuose teisės aktuose, tiek kitų užsienio valstybių reglamentavime.

Nagrinėjant atitinkamų tarptautinių teisės aktų normas bus pasitelkiamas teleologinis tyrimo metodas, siekiant suprasti priežastis ir tikslus, kurių siekiant tam tikros teisinės taisyklės buvo priimtose bei remiantis jais pateikti savo nuomonę dėl galimų konkrečių probleminių aspektų sprendimo būdų. Pavyzdžiui, atsižvelgiama į UNICTRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo įgyvendinimo gaires taip siekiant geriau suprasti šiame pavyzdiniame įstatyme įtvirtintas taisykles bei tai, kaip jos galėtų padėti išspręsti tam tikrus sutarčių sudarymo elektroniniais ryšiais probleminius aspektus.

Taip pat kaip vienas pagrindinių darbe naudojamas loginis – sisteminis metodas, kurio pagalba sutarčių sudarymo elektroniniais ryšiais probleminiai aspektai analizuojami

susijusių teisės aktų kontekste, taip siekiant jog siūlomi probleminių aspektų sprendimai neprieštarautų galiojančioms teisės normoms bei teisės principams ir atitiktų bendras vystymosi tendencijas šioje srityje.

Svarbiausi šaltiniai. Turint omenyje elektroninių ryšių rinkos globalumą ir tai, jog daugelis sutarčių, sudaromų elektroniniais ryšiais yra tarptautinės, šiame darbe skiriama daug dėmesio tarptautiniams teisės aktams bei užsienio šalių patirčiai šioje srityje, taip siekiant ieškoti globalių standartų sprendžiant problemas, iškilančias sudarant sutartis elektroniniais ryšiais.

Vienas iš tarptautinių dokumentų, kuriam šiame darbe skiriama daug dėmesio – tai Jungtinių Tautų konvencija dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse⁶ – šiuo metu vienintelis visiškai tarptautinis dokumentas, kuriame įtvirtintos būtent elektroninei komercijai skirtos taisyklės. Nors ir neįsigaliojusi⁷, tačiau ši konvencija atlieka svarbų vaidmenį, pateikdama gaires bei taisykles, kurių reikia valstybėms bei privatiems asmenims, ieškantiems būdų, kaip prisitaikyti prie nuolat augančio elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėje prekyboje.⁸ Dar vienas tarptautinis dokumentas, į kurio nuostatas atsižvelgiama ieškant sutarčių sudarymo elektroniniais ryšiais probleminių aspektų sprendimo būdų, yra UNICTRAL Pavyzdinis elektroninės komercijos įstatymas⁹, pagal kurį atitinkami nacionaliniai įstatymai yra priimti daugiau nei 40 valstybių, be to, remiantis šio pavyzdinio įstatymo nuostatomis buvo priimti atitinkami pavyzdiniai įstatymai Jungtinėse Amerikos Valstijose bei Kanadoje, kur jie buvo patvirtinti ir daugumos atskirų valstijų bei provincijų įstatymų leidėjų.¹⁰

Taip pat darbe skiriamas dėmesys atitinkamų Europos Sąjungos bei nacionalinių teisės aktų analizei, užsienio bei nacionalinėje doktrinoje išreikštomis pozicijoms dėl atitinkamų probleminių aspektų. Kaip vienas svarbiausių doktrinos šaltinių paminėtinas F.

⁶ Jungtinių Tautų konvencija dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse [interaktyvus]. New York. 2007 [žiūrėta: 2001-01-10]. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/06-57452_Ebook.pdf> [žiūrėta: 2011-01-10].

⁷ Jungtinių Tautų tarptautinės prekybos teisės komisija. Jungtinių Tautų konvencijos dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse statusas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-01-10]. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/electronic_commerce/2005Convention_status.html> [žiūrėta 2011-01-10].

⁸ BOSS, A., H., KILIAN, W. *The United Nations Convention on the Use of Electronics Communications in International Contracts: An In-Depth Guide and Sourcebook*. Alphen an den Rijn: Kluwer Law International, 2008. P. xxix. Par. 1.

⁹ UNICTRAL Pavyzdinis elektroninės komercijos įstatymas su įgyvendinimo gairėmis. 1996. Su papildomu 5bis straipsniu kaip priimta 1998 m. New York [interaktyvus]. 1999 [žiūrėta: 2011-01-10]. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/05-89450_Ebook.pdf> [žiūrėta: 2011-01-10].

¹⁰ Jungtinių Tautų tarptautinės prekybos teisės komisija. UNICTRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo statusas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-15]. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/electronic_commerce/1996Model_status.html> [žiūrėta 2011-02-15].

T. Wang veikalas „Law of Electronic Commercial Transactions: Contemporary Issues in the EU, US and China“.¹¹

¹¹ London: Routledge, 2010.

1. Sutarties, sudaromos naudojant elektroninius ryšius, samprata

Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose, kaip ir daugumoje kitų valstybių¹² nėra atskiro sutarčių, sudaromų elektroniniais ryšiais, apibrėžimo. Sistemiskai analizuojant nacionalinių teisės aktų nuostatas, sutartis, sudaroma naudojant elektroninius ryšius, galėtų būti apibrėžiama kaip dviejų ar daugiau asmenų susitarimas sukurti, pakeisti ar nutraukti civilinius teisinius santykius, kai vienas ar keli asmenys išipareigoja kitam asmeniui ar asmenims atlikti tam tikrus veiksmus (ar susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo), o pastarieji įgyja reikalavimo teisę (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.154 straipsnio 1 dalis),¹³ ir šis susitarimas yra sudaromas perduodant signalus laidinėmis, radijo, optinėmis ar kitomis elektromagnetinėmis priemonėmis (Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymo 3 straipsnio 9 dalis).¹⁴ Šiame darbe kaip sinoniminis terminui „sutartis, sudaroma elektroniniais ryšiais“ bus naudojamas terminas „elektroninė sutartis“.

Kiek detaliau elektroninių ryšių sąvoką atskleidžia Jungtinių Tautų konvencija dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse. Elektroniniai ryšiai šioje konvencijoje reiškia bet kokius ryšius šalims apsieičiant duomenų pranešimais¹⁵. „Duomenų pranešimai“ (angl. – *data message*) apibūdinami kaip tokie, kuriais informacija sukuriama, išsiunčiama, priimama arba laikoma elektroninėmis, magnetinėmis, optinėmis arba panašiomis priemonėmis, įskaitant, tačiau neapsiribojant elektroniniu duomenų pasikeitimu, elektroniniu paštu, telegrama, teleksu ar faksu.¹⁶ Šio straipsnio komentare teigiama, jog šiuo apibrėžimu siekiama apimti iš esmės visas nepopierines formas, kuriomis sukuriama, laikoma patalpinta ar perduodama informacija. Tuo tarpu vertinant ar priemonė yra „panaši“ pagal šį apibrėžimą, atsižvelgtina į funkcinį ekvivalentiškumą.¹⁷ Toks apibrėžimas leidžia į reguliavimo sritį įtraukti ir ateityje atsirasiančias naujas technologijas, kurias naudojant bus įmanoma sudaryti sandorius.

¹² Pavyzdžiui, Belgijoje, Suomijoje, Norvegijoje, Italijoje. CUTSEM, VAN J.-P. *E-Commerce in the World. Aspects of Comparative Law*. Brussels: Bruylant, 2008. P. 53, 180, 238, 289.

¹³ Su pakeitimais ir papildymais. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

¹⁴ Su pakeitimais ir papildymais. Valstybės žinios, 2004, Nr. 69-2382.

¹⁵ 4 straipsnio b punktas.

¹⁶ 4 straipsnio c punktas. Tie patys informacijos perdavimo būdai minimi ir UNICTRAL Pavzydiniam elektroninės komercijos įstatyme. Vis dėlto apibrėžimai šiuose dviejuose teisės aktuose konstruojami kiek skirti, kadangi Pavyzdiniame elektroninės komercijos įstatyme elektroniniai ryšiai neminimi, tačiau kalbant apie elektronines sutartis vartojamas duomenų pranešimų (*data messages*) terminas. Manytina, jog šis skirtumas neturėtų lemti elektroninių ryšių abiejuose teisės aktuose sampratos skirtumo, kadangi terminas duomenų pranešimai (*data messages*) apibrėžiamas vienodai abiejuose teisės aktuose.

¹⁷ Jungtinių Tautų tarptautinės prekybos teisės komisijos sekretoriato aiškinamasis raštas dėl Jungtinių Tautų konvencijos dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse [interaktyvus], 2007 [žiūrėta: 2011-01-10], p. 38, par. 93. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/06-57452_Ebook.pdf> [žiūrėta: 2011-01-10].

Vis dėlto pažymėtina, jog nėra vieningo elektroninių ryšių priemonių sąrašo tarptautiniu mastu ir jų traktavimas gali skirtis priklausomai nuo konkretaus teisės akto. Pavyzdžiui, 1998 m. birželio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos, nustatančios informacijos apie techninius standartus, reglamentus ir informacinės visuomenės paslaugų taisyklės teikimo tvarką 98/48/EB¹⁸, V priedo 2 dalyje grynųjų pinigų ar bilietų automatai, balso telefonijos paslaugos, telefakso ir telekso paslaugos laikomos paslaugomis, teikiamomis „ne elektroninėmis priemonėmis“.¹⁹

Sutarčių, sudaromų elektroniniais ryšiais, sąvoka yra netapati elektroninės komercijos sąvokai. Nors ir nėra vieningo elektroninės komercijos sąvokos apibrėžimo, dažniausiai ji apibūdinama kaip platesnė nei elektroninių sutarčių sudarymo sąvoka. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos informacinės visuomenės paslaugų įstatymo²⁰ 2 straipsnio 1 dalyje elektroninė komercija apibrėžiama kaip informacinės visuomenės paslaugų teikimas ir kita su informacinės visuomenės paslaugų teikimu susijusi veikla. Europos iniciatyvoje dėl elektroninės komercijos pastaroji apibūdinama kaip apimanti platų veiklų spektrą, įskaitant netiesioginę elektroninę komerciją (materialių prekių užsisakymą elektroniniu būdu) bei tiesioginę elektroninę komerciją (skaitmeninių prekių užsisakymą bei pristatymą elektroniniu būdu).²¹ Tarptautinė ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija elektronei komercijai priskiria ne tik visų formų elektroninių sandorių sudarymą, bet mini šią sąvoką ir kaip reiškinčią atitinkamą paslaugą, prekių bei paslaugų pristatymą elektroniniu būdu bei apimančią netgi visą susijusių rinką.²²

Kita susijusi, tačiau netapati sąvoka – automatinės sutartys. Pastarąją sąvoką dažniausiai žymimos sutartys, kai už vieną iš šalių sutarties sudarymo veiksmus atlieka iš anksto užprogramuotos technologijos. Vis dėlto, sudarant elektrones sutartis, šalys taip

¹⁸ OL, 1998 L 204, p. 37.

¹⁹ Pažymėtina, jog Lietuvos Vyriausiasis Administracinis Teismas 2006 m. balandžio 13 d. nutartyje administracinėje byloje *UAB "Bitė Lietuva" v. Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyba*, Nr. AS-469-77-06 remiantis šios direktyvos nuostata yra išaiškinęs, jog telefaksui bei teleksui netaikomi elektroninio parašo reikalavimai, kadangi jie laikomi „ne elektroninėmis priemonėmis“ pagal šią direktyvą. Abejotina, ar šia direktyva siekiama nustatyti, kokiais atvejais būtina naudoti elektroninį parašą.

²⁰ Su pakeitimais ir papildymais. Valstybės žinios, 2006-06-10, Nr. 65-2380.

²¹ 1997 m. balandžio 16 d. Europos Bendrijų Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui COM (97) 157. Europos iniciatyva dėl elektroninės komercijos [interaktyvus]. P. 4. Par. 2 [žiūrėta 2011-01-09]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1997:0157:FIN:EN:PDF>> [žiūrėta 2011-01-09].

²² Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos Informacijos, kompiuterių bei ryšių politikos komitetas. Elektroninės komercijos vertinimas: tarptautinė prekyba programine įranga. [Interaktyvus] 1998. P. 7. Par. 3. [žiūrėta: 2011-01-10] Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/dataoecd/32/52/2094340.pdf>> [žiūrėta: 2011-01-10].

pat gali pačios tiesiogiai valdyti atitinkamas technines priemones, taigi automatinės sutartys yra elektroninių sutarčių rūšis.²³

Praktikoje gali kilti klausimas, ar tuo atveju, kai sutarties sudarymo procese yra naudojamos tiek elektroninės, tiek neelektroninės priemonės, tokia sutartis būtų laikoma sudaryta elektroniniais ryšiais. Pavyzdžiui, perduodami duomenys pradžioje gali būti užrašyti popieriuje, vėliau išsiųsti faksu ir išspausdinti kompiuteriu, nuskaityti ir vėl išsiųsti faksu bei pan. Manytina, jog tokiu atveju sutartis turėtų būti laikytina sudaryta elektroniniais ryšiais. Tai patvirtina ir UNICTRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo įgyvendinimo gairės, kuriose teigiama, jog panašios situacijos turėtų būti laikytinos patenkančiomis į elektroninės komercijos įstatymo reguliavimo sritį, o pagrindinis kriterijus jas vertinant turėtų būti tai, ar informacija perduodama užprogramuotais signalais.²⁴

Nuolatinis naujų technologijų vystymasis lemia tai, jog sutartys sudaromos naudojant vis įvairesnes technines priemones, t.y. ne tik fakso aparatus, kompiuterius, televizijos, radijo imtuvus, bet ir kitokius telekomunikacijų galinius įrenginius, pvz., mobiliuosius telefonus, banko kasos automatus, videotelefonus, videoteksus bei automatines ryšio priemones, kurioms nereikia žmogaus dalyvavimo.²⁵ Be to, nuolat išrandamos naujos techninės priemonės, taigi manytina, jog elektronines sutartis sudaryti ateityje bus galima naudojant vis įvairesnius telekomunikacijų galinius įrenginius. Visa tai lemia būtinybę reglamentuojant su naujosiomis technologijomis susijusius visuomeninius santykius bei sprendžiant iškylančias problemines situacijas atsižvelgti į ypač svarbų funkcinio ekvivalentiškumo (technologinio neutralumo) principą, t.y. sprendimų ieškoti atsižvelgiant į funkcijas, o ne į formą ar naudojamas technologijas. Būtent šis principas yra reikšmingiausias pagrindiniuose tarptautiniuose teisės aktuose, kuriuose įtvirtintos taisyklės dėl sutarčių sudarymo elektroniniais ryšiais – UNICTRAL Pavyzdiniame elektroninės komercijos įstatyme bei Jungtinių Tautų konvencijoje dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse.²⁶

²³ Apie automatinę sutarčių sudarymą plačiau šio darbo 2.3. poskyryje.

²⁴ UNICTRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo įgyvendinimo gairės. *Supra*, note 9. P. 18, par. 8

²⁵ Panašus sąrašas yra pateiktas 1997 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 97/7/EB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis I priede. OL, 1997 L 144, p. 19.

²⁶ FITZGERALD, A., MOENS, A. *Regulating Electronic Commerce – Emerging Principles for the Regulation of Internet Transactions* [interaktyvus]. General Reports delivered at 16th International Congress of Comparative Law. Bruylant. Bruxelles. 2006 [žiūrėta 2011-01-13]. Prieiga per internetą: <http://eprints.qut.edu.au/10659/1/eprint_BK_10659.pdf> [žiūrėta 2011-01-13].

2. Elektroninės sutarties šalių tapatybės nustatymas

2.1. Šalių tapatybė

Elektroninės priemonės suteikia galimybę ypač greitai sudaryti sutartis nepaisant atstumo, tačiau tuo pat metu ši savybė sukelia problemų, o būtent tai, jog šalys, nesusidurdamos asmeniškai, nėra tikros dėl viena kitos tapatybės. Šalių tapatybė gali būti aktuali ir dėl galimo kitos šalies teismo tam tikriems sandoriams sudaryti nebuvimo. Taigi ypač aktualus probleminis aspektas šiuo atveju yra šalies identifikavimas, t.y. žinojimas, jog šalis iš tikrųjų yra būtent tas asmuo, kuriuo teigia esanti. Vienas iš galimų itin patikimų šios problemos sprendimo būdų yra saugus elektroninis parašas.²⁷ Vis dėlto, dėl dažnai didelių saugaus elektroninio parašo naudojimo kaštų praktikoje jis gali būti ne toks populiarus, todėl manytina, jog reikia ieškoti ir alternatyvių šios problemos sprendimo būdų.

Jungtinių Tautų konvencijos dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse 7 straipsnyje nustatyta, jog jokia šios konvencijos nuostata niekaip nepaveikia taikymo jokios teisės normos, kuri nustato pareigą šalims atskleisti savo tapatybę, verslo vietą ar kitą informaciją, taip pat neatleidžia nuo teisinių pasekmių dėl netikslių, nepilnų ar neteisingų duomenų pateikimo. 2000 m. birželio 8 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje²⁸ (toliau – Elektroninės komercijos direktyva) 5 straipsnio 1 dalyje numatyta bendroji paslaugų teikėją identifikuojanti informacija, kurią paslaugos teikėjas privalo pateikti paslaugos gavėjui – tai paslaugos teikėjo pavadinimas, adresas, rekvizitai, registracijos numeris, turimas leidimas tam tikrai veiklai, tam tikrai profesijai ar veiklai identifiкуoti reikalinga informacija.

Įprasta praktika turėtų būti ne tik abiejų šalių tapatybės, bet ir, jei tai aktualu, tam tikro kriterijaus (pvz., fizinio asmens atveju – amžiaus, juridinio asmens atveju – atitinkamų įgaliojimų) atitikimo patvirtinimas sutartyje.²⁹ Vis dėlto tam tikros informacijos nurodymas sutartyje paprastai neįrodo, jog būtent tas asmuo sudarė sutartį, todėl ieškotini ir kiti asmens tapatybės identifikavimo naudojantis elektroniniais ryšiais būdai.

²⁷ Plačiau apie elektroninį parašą 5.2. poskyryje.

²⁸ OL 2004 m. specialusis leidimas, 13 skyrius, 25 tomas, p. 399.

²⁹ SMITH, G. J. H.; BOARDMAN, R. *Internet Law and Regulation*. 4th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2007. P. 825.

Diskutuotina, ar elektroninės sutarties sudarymas naudojant slaptažodžiu apsaugotą elektroninio pašto adresą galėtų įrodyti, jog būtent tas asmuo, kuris sukūrė ir įprastai naudojasi tuo elektroninio pašto adresu, sudarė ir elektroninę sutartį. Vokietijos teismų praktikoje laikoma, jog elektroninio pašto naudojimas sudarant elektroninę sutartį (skirtingai nei elektroninio parašo naudojimas) dar nėra pakankamas įrodymas, jog būtent tas asmuo sudarė sutartį, kadangi elektroninio pašto slaptažodis gali būti žinomas ir kitiems asmenims.³⁰

Nors naudojant technines priemones dažniausiai yra įmanoma nustatyti telekomunikacijų galinį įrenginį, kuriuo naudojantis buvo sudaryta tam tikra sutartis, tačiau tai nebūtinai bus pakankamas įrodymas, jog tam tikras asmuo sudarė elektroninę sutartį, kadangi tuo pačiu telekomunikacijų galiniu įrenginiu gali naudotis daugiau nei vienas asmuo. Taip pat gali būti sudėtinga nustatyti ir tinklalapio valdytojo tapatybę, kadangi domenų registre nurodyti valdytojo duomenys taip pat gali būti netikri.³¹ Sprendžiant pastarąją problemą dėl tinklalapių valdytojų patikimumo būtų ypač tikslinga įvesti tinklalapių patikimumo žymėjimą, kai trečia nepriklausoma šalis patvirtintų, jog tinklalapio valdytojas atitinka tam tikrus kriterijus (pavyzdžiui, jog tinklalapio valdytojas yra iš tikrųjų egzistuojantis juridinis asmuo, teisėtai užsiimantis tam tikra veikla ir pan.). Toks žymėjimas tiek nacionaliniu, tiek Europos Sąjungos lygmeniu galėtų padidinti šalių pasitikėjimą sudarant elektroninius sandorius, ir būtų ypač naudingas tais atvejais, kai šalis, turinti tokį patvirtinimą, nuolat užsiima verslu. Pažymėtina, jog panašios privačių asmenų iniciatyvos jau yra plačiai taikomos patvirtinant verslo subjektų tapatybę ar tam tikras patikimumo savybes (pvz., VeriSign³², TRUSTe³³). Kalbant apie fizinius asmenis, kai kuriose šalyse jų asmens tapatybės dokumentai atlieka asmens tapatybės nustatymo naudojantis elektroniniais ryšiais funkciją.³⁴ Lietuvoje taip pat nuo 2009 m. išduodamos asmens tapatybės kortelės, atitinkančios 2004 m. gruodžio 13 d. Europos Tarybos reglamento Nr. 2252/2004 dėl valstybių narių išduodamų pasų ir kelionės dokumentų

³⁰ Vokietijos Kiolno Aukščiausiojo Žemės teismo 2002 m. rugsėjo 6 d. sprendimas byloje Nr. 19 U 16/02, Konstancos Aukščiausiojo Žemės teismo 2002 m. balandžio 19 d. sprendimas byloje Nr. 2 O 141/01. Cituojama pagal: *ibidem*.

³¹ REED, C. *Internet Law. Text and Materials*. 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. P. 141.

³² VeriSign autentifikavimo paslaugos [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-14]. <<http://www.verisign.com/>> [žiūrėta 2011-02-14].

³³ TRUSTe privatumo internete paslaugų bei antspaudo teikėjas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-14]. <<http://www.truste.com/>> [žiūrėta 2011-02-14].

³⁴ Pavyzdžiui, Belgijoje, Estijoje. Oficialus Belgijos elektroninių asmens tapatybės kortelės tinklalapis [interaktyvus]. Elektroninė asmens tapatybės kortelė [žiūrėta 2011-02-14]. Prieiga per internetą: <http://eid.belgium.be/nl/Welke_kaarten_eID/> [žiūrėta 2011-02-14]. Oficialus Estijos asmens tapatybės kortelės tinklalapis [interaktyvus]. Naudojimo sritys [žiūrėta 2011-02-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.id.ee/11015>> [žiūrėta 2011-02-14].

apsauginių savybių ir biometrikos standartų³⁵, reikalavimus. Šiose asmens tapatybės kortelėse talpinami asmens atpažinimo elektroninėje erdvėje ir kvalifikuoto parašo, skirto pasirašyti elektroninius dokumentus, sertifikatai.³⁶ Deja, praktikoje elektroninių asmens tapatybės kortelių naudojimas asmens tapatybei elektroninėje erdvėje nustatyti nėra dažnas dėl atitinkamų galinių įrenginių kaštų. Tad reikėtų ieškoti ir kitokių fizinių asmenų tapatybės patvirtinimo elektroninėje erdvėje būdų.³⁷

Pažymėtina, jog tam tikrais atvejais šalys savo noru gali elektroniniais ryšiais sudaryti sutartį visiškai anonimiškai. Gali būti nežinoma vienos ar abiejų šalių tapatybė. Tokios aplinkybės nedarys sutarties negaliojančios, jei tokios pasekmės nėra konkrečiai sutarčių rūšiai nurodytos įstatyme. Be to, ir nevirtualiame gyvenime dažnai sudaromos anoniminės sutartys, pavyzdžiui, perkant kavą naudojantis kavos pardavimo automatu. Vis dėlto sudarant anoniminę sutartį elektroniniais ryšiais yra tam tikrų ypatumų. Visų pirma, sudarant elektroninę sutartį tarp šalių paprastai nėra jokio fizinio kontakto. Kitas svarbus skirtumas yra tai, jog elektroniniais ryšiais dažnai sudaromos kur kas didesnės vertės sutartys.³⁸ Taigi sutarties neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo atveju pasekmės gali būti kur kas sunkesnės. Jei tokioje situacijoje netgi technologijų pagalba nepavyksta nustatyti kitos sutarties šalies tapatybės, tokia sutartis, nors ir būtų galiojanti, tačiau jos nebūtų įmanoma įvykdyti priverstine tvarka ar prisiteisti nuostolių dėl neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo, kadangi nebūtų įmanoma nustatyti atsakovo tokioje byloje. Taigi sudarant anoniminę sutartį elektroniniais ryšiais patartina visada kaip įmanoma tiksliau nustatyti kitos sutarties šalies tapatybę bei įvertinti riziką dėl galimo sutarties neįvykdymo.

³⁵ OL, 2004 L 385, p. 1.

³⁶ Asmens dokumentų išrašymo centras prie Vidaus reikalų ministerijos. Asmens tapatybės kortelė [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.dokumentai.lt/atk.php>> [žiūrėta 2011-02-14].

³⁷ Plačiau apie tai 5.2. bei 5.3. poskyriuose.

³⁸ GRIJPINK, J., PRINS, C. New Rules for Anonymous Electronic Transactions? An Exploration of the Private Law Implications of Digital Anonymity. In *Digital Anonymity and the Law. Tensions and Dimensions* [interaktyvus]. 2003, p. 256. [Žiūrėta 2011-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=4933>> [žiūrėta 2011-03-15].

2.2. Informacinės visuomenės paslaugų teikėjų (tarpininkų) teisinė padėtis sudarant elektronines sutartis

Į tarpininkų sudarant elektronines sutartis problemą dėmesį atkreipia Jungtinių Tautų konvencija dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse. Nors joje nėra minimas terminas „sutarties šalys“, tačiau yra kalbama apie „siuntėją“ (*angl. - originator*) ir „gavėją“ (*angl. - addressee*) kaip apie sutarties šalis. Elektroninio pranešimo „siuntėjas“ apibūdinamas kaip šalis, kuri pati ar kurios vardu elektroninis pranešimas yra išsiunčiamas ar sukuriamas prieš patalpinant (jei atliekamas patalpinimas), tačiau juo nelaikoma šalis, veikianti kaip tarpininkas elektroninio pranešimo atžvilgiu. Elektroninio pranešimo „gavėjas“ apibūdinamas kaip šalis, kuriai yra skirtas siuntėjo elektroninis pranešimas, tačiau juo nelaikoma šalis, veikianti kaip tarpininkas to elektroninio pranešimo atžvilgiu. Išanalizavus šias nuostatas, darytina išvada, kad interneto paslaugų teikėjai negali būti laikomi sutarties šalimi. Taip pat pažymėtina, jog teisės doktrinoje yra svarstymų, kad techninės priemonės, kurių pagalba sudaromos elektroninės sutartys, galėtų būti laikomos sutarties šalimi, taip sukuriant tam tikrą teisinę fikciją.³⁹ Vis dėlto manytina, jog techninės priemonės neturėtų būti laikomos sutarties šalimis, nepaisant to, kiek diskrecijos sudarant sutartis joms yra suteikiama, kadangi elektroninės priemonės neturi teismo ir veiksnio.

Europos Sąjungoje tarpininkų sudarant elektronines sutartis teisinę padėtį reglamentuoja Elektroninės komercijos direktyva. Nepaisant to, jog tarpininkai nėra laikomi sutarties šalimi, vykstant elektroninių sutarčių sudarymui, kaip ir perduodant bet kokią kitą informaciją elektroniniais ryšiais, jiems, priklausomai nuo to, kokio pobūdžio tarpininkai yra, gali kilti tam tikros pareigos, o būtent – neteisėto turinio informacijos pašalinimas ar prieigos prie jos užblokavimas tais atvejais, kai tarpininkas apie ją sužino ar imasi iniciatyvių veiksmų jos kūrimo ar perdavimo procese. Pagal Elektroninės komercijos direktyvą (taip pat ir ją įgyvendinantį Lietuvos Respublikos informacinės visuomenės paslaugų įstatymą⁴⁰) tarpininkų atsakomybę lemia jų atliekamos funkcijos.

³⁹ BALKE, T., EYMANN, T. The Conclusion of Contracts by Software Agents in the Eyes of the Law. In *Proceedings of the 7th international joint conference on Autonomous Agents and Multiagent Systems* [interaktyvus], 2008 [žiūrėta 2011-03-20], p. 773, 774. Prieiga per internetą: <http://aamas.csc.liv.ac.uk/Proceedings/aamas08/proceedings/pdf/paper/AAMAS08_0596.pdf> [žiūrėta 2011-03-20].

⁴⁰ Pažymėtina, kad iki šio įstatymo priėmimo Elektroninės komercijos direktyva Lietuvoje buvo įgyvendinama 2002 m. balandžio 10 d. ūkio ministro įsakymu patvirtintu Kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teikimo vidaus rinkoje reglamentu. (Valstybės žinios, 2002, Nr. 40-1517). Atsižvelgiant į tai, kad šiuo teisės aktu nacionalinėje teisės sistemoje buvo nustatytos naujos, o ne detalizuotos jau galiojančio įstatymo teisės normos, be to, juo buvo reglamentuojami ir informacinės visuomenės paslaugų teikėjų (tarpininkų) atsakomybės klausimai, direktyvos įgyvendinimas

Elektroninės komercijos direktyvos 12 - 14 straipsniuose išskiriamos tokios tarpinių paslaugų teikėjų grupės – „paprastas perdavimo kanalas“ (angl. – *mere conduit*), „spartinimas“ (angl. – *caching*), „informacijos pateikimas internete“ (angl. – *hosting*). Kiekvienai iš šių tarpinių paslaugų teikėjų grupių yra numatytos sąlygos, kurioms esant jiems nekyla atsakomybė už perduodamą neteisėto turinio informaciją.

Pagal Elektroninės komercijos direktyvos 12 straipsnį tarpinių paslaugų teikėjai, atliekantys „paprasto perdavimo kanalo“ funkciją (Informacinės visuomenės paslaugų įstatymo 12 straipsnyje tai vadinama informacijos perdavimo funkcija), neatsako už perduodamos informacijos turinį tol, kol nebuvo jo paties iniciatyvos dėl informacijos perdavimo, informacijos gavėjo ar perduodamos informacijos parinkimo ar keitimo. Kaip vienas iš probleminių aspektų taikant šį direktyvos straipsnį moksliniuose tyrimuose⁴¹ nurodomas tokių informacinių paslaugų teikėjų kvalifikavimas tais atvejais, kai tuo pat metu yra teikiamos kelios paslaugos ir dėl to yra sudėtinga nustatyti taikytinas teisės normas – pavyzdžiui, kai mobilusis telefono ryšio teikėjas kartu teikia ir prieigos prie interneto paslaugas. Iš esmės tokie paslaugų teikėjai galėtų būti kvalifikuojami tiek kaip informacinių paslaugų teikėjai pagal Elektroninės komercijos direktyvą, tiek kaip telefono ryšio paslaugų teikėjai pagal Elektroninių ryšių paslaugų direktyvą⁴². Atitinkamai skirtųsi jų pareigos bei sąlygos dėl jiems taikytinos atsakomybės. Pritartina siūlymui tokiems atvejais atsižvelgti į konkrečioje situacijoje aktualią paslaugos teikiamą funkciją (pavyzdžiui, prieigą prie interneto mobiliuoju telefonu) ir pagal ją parinkti atitinkamą taikytiną reglamentavimą.⁴³

Šios direktyvos 13 straipsnyje kalbama apie „spartinimo“ (angl. – *caching*) funkciją (Informacinės visuomenės paslaugų įstatymo 13 straipsnyje tai vadinama laikinu informacijos saugojimu). Ši funkcija panaši į ką tik aptartą „paprasto perdavimo kanalo“ funkciją, tačiau šiuo atveju informacija yra saugoma ilgiau nei pirmuoju atveju ir tokio

ūkio ministro įsakymu vertintinas neigiamai. Tai, kad asmens ūkinės veiklos laisvė gali būti ribojama tik remiantis įstatymu, o ne poįstatyminiu teisės aktu ir tai, jog pagal Konstituciją poįstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymu, yra ne kartą konstatavęs Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas. Pavyzdžiui, 2009 m. spalio 8 d. nutarime Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. sausio 28 d. nutarimo Nr. 113 „Dėl nefasuotų naftos produktų prekybos licencijavimo“ <...> 3 konstatuojamosios dalies 3 punktas. Valstybės žinios, 2009, Nr. 121-5237.

⁴¹ SPINDLER, G., RICCIO, G. M., PERRE, A. *Study on the Liability of Internet Intermediaries* [interaktyvus], 2007 [žiūrėta 2011-03-21], p. 13. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/internal_market/e-commerce/docs/study/liability/final_report_en.pdf> [žiūrėta 2011-03-21].

⁴² 2006 m. kovo 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl duomenų, generuojamų arba tvarkomų teikiant viešai prieinamas elektroninių ryšių paslaugas arba viešuosius ryšių tinklus, saugojimo ir iš dalies keičianti Direktyvą 2002/58/EB. OL, 2006 L 105, p. 54.

⁴³ SPINDLER, G., RICCIO, G. M., PERRE, A. *Study on the Liability of Internet Intermediaries* [interaktyvus], 2007 [žiūrėta 2011-03-21], p. 13. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/internal_market/e-commerce/docs/study/liability/final_report_en.pdf> [žiūrėta 2011-03-21].

saugojimo tikslas – efektyvesnis informacijos perdavimas gavėjams.⁴⁴ Šią funkciją atliekantis tarpinių paslaugų teikėjas neatsako už tokį informacijos saugojimą, jei perduodamos informacijos nekeičia, laikosi prieigos prie informacijos sąlygų bei taisyklių dėl informacijos atnaujinimo, nurodytų verslo srityje priimtinu ir plačiai naudojamu būdu, nekliudo teisėtai naudotis technologija, kurią verslas plačiai pripažįsta ir naudoja, siekdamas gauti duomenų apie informacijos naudojimą, bei skubiai imasi priemonių panaikinti arba atimti galimybę pasiekti informaciją, kurią saugojo, sužinojęs, kad pradinis perdavimo šaltinis pašalintas iš tinklo arba atimta galimybė jį pasiekti arba kad jį pašalinti arba atimti galimybę jį pasiekti įsakė teismas ar administracinė institucija.

Dar viena funkcija, atskirai įvardyta Elektroninės komercijos direktyvos 14 straipsnyje – informacijos pateikimas internete (Informacinės visuomenės paslaugų įstatyme įvardijamas kaip informacijos saugojimas). Skirtingai nei pirmaisiais dviem atvejais, čia informacijos pateikimas internete nėra laikinas. Šią funkciją atliekančio tarpinio paslaugų teikėjo atsakomybė nekyla, jei patenkinamos dvi alternatyvios sąlygos. Pirma, teikėjas neturi faktinių žinių apie neteisėtą veiklą arba informaciją ir reikalavimų atlyginti žalą atžvilgiu nežino apie faktus ar aplinkybes, rodančias, kad verčiamasi neteisėta veikla arba teikiama neteisėta informacija arba, antra, gavęs tokių žinių arba apie tai sužinojęs, teikėjas nedelsdamas pašalina šią informaciją arba atima galimybę ją pasiekti. Tačiau antroji sąlyga negalioja tais atvejais, kai paslaugos gavėjas veikia pagal paslaugos teikėjo įgaliojimus arba yra jo kontroliuojamas. Pagrindinis problemiškas aspektas įgyvendinant šį direktyvos straipsnį yra paslaugų teikėjo „faktinio žinojimo“ (angl. – *actual knowledge*) nustatymas. Sunkumą kelia tai, jog dažnai netgi teisininkams gali būti sudėtinga nustatyti, ar tam tikra informacija yra neteisėta (pavyzdžiui, intelektinės nuosavybės teisių pažeidimo atvejais), todėl nėra aišku, kokie standartai turėtų būti taikomi kalbant apie informacinių paslaugų teikėjų galimą žinojimą apie konkrečios informacijos neteisėtumą. Valstybės narės taiko skirtingus kriterijus nustatant šį aspektą. Pavyzdžiui, pagal Ispanijos teisę paslaugų teikėjas laikomas žinančiu apie neteisėto turinio informaciją tada, kai jis gavo kompetentingos institucijos oficialų pranešimą apie tai.⁴⁵ Pagal Olandijos teisę informacinių paslaugų teikėjui nekyla atsakomybė tais atvejais, kai negalima protingai tikėtis, kad jis žinotų apie tam tikrą

⁴⁴ KASPERSEN, H. W. K.; LODDER, A. R. *E-Directives: Guide to European Union Law on E-Commerce - Commentary on the Directives on Distance Selling, Electronic Signatures, Electronic Commerce, Copyright in the Information Society, and Data Protection*. The Hague: Kluwer Law International, 2002, P. 87, 88.

⁴⁵ SPINDLER, G., RICCIO, G. M., PERRE, A. *Study on the Liability of Internet Intermediaries* [interaktyvus], 2007 [žiūrėta 2011-03-21], p. 42. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/internal_market/e-commerce/docs/study/liability/final_report_en.pdf> [žiūrėta 2011-03-21].

veiksmų ar informacijos neteisėtą prigimtį.⁴⁶ Pagal Čekijoje galiojantį reglamentavimą informacinių paslaugų teikėjui kils atsakomybė tais atvejais, kai jis sužinos ne tik apie informacijos turinio savybes, bet ir apie jos neteisėtą pobūdį.⁴⁷

Taip pat pažymėtina, kad dėl visų šių tipų tarpininkų atsakomybės direktyvos 12 straipsnio 3 dalyje, 13 straipsnio 2 dalyje bei 14 straipsnio 3 dalyje nurodyta, jog valstybės narės gali nustatyti privalomas procedūras dėl neteisėto turinio informacijos pašalinimo ar galimybės ją pasiekti atėmimo. Ši norma iš esmės sudaro sąlygas skirtingam tokių procedūrų, o kartu ir jas sąlygojančių kriterijų, reglamentavimui valstybėse narėse.

Vienas iš atvejų, kuomet ypač aktualus tarpininko vaidmuo sudarant elektronines sutartis, taikant teisės normas, įgyvendinančias Elektroninės komercijos direktyvos 14 straipsnį - tai interneto aukcionų tinklalapiai (angl. - *internet auction platforms*, pvz., *ebay*). Tokiuose tinklalapiuose jų valdytojas suteikia internetinę erdvę sandoriams sudaryti tarp kitų, dažnai su pačiu tinklalapio valdytoju nesusijusių šalių. Vienai iš sandorio šalių jo neįvykdžius, gali kilti klausimas, ar tokiu atveju kyla atsakomybė tinklalapio valdytojui ir kiek jis yra atsakingas už šalių, kurioms leidžiama teikti bei priimti siūlymus jo tinklalapyje, patikimumą bei mokumą.

Nepaisant to, jog šiuos klausimus didele apimtimi reguliuoja jau minėta Elektroninės komercijos direktyva, dėl šalims narėms paliktos diskrecijos, šie klausimai skirtingose Europos Sąjungos valstybėse sprendžiami nevienodai. Pavyzdžiui, Belgijoje tokių interneto aukciono tinklalapių valdytojai yra laikomi patenkančiais į Elektroninės komercijos direktyvos 14 straipsnio išimtį ir dėl to neatsakingais už kitų asmenų sudaromus sandorius jų valdomuose tinklalapiuose.⁴⁸ Tuo tarpu Prancūzijoje tokie interneto aukciono tinklalapių valdytojai laikomi aktyviais prekybos tarpininkais (angl. - *brokers*) ir atkreipiamas dėmesys į veiksmus, kurių jie imasi tam, kad būtų sudaryta kuo daugiau sandorių jų tinklalapyje (specialių priemonių, skirtų skatinti kuo daugiau pardavimų tinklalapyje sukūrimas ir palaikymas) bei į tą faktą, jog nuo sudarytų sandorių skaičiaus priklauso ir jų pelno dydis.⁴⁹ Vokietijos teismai, sprenddami apie interneto aukcionų tinklalapių valdytojų atsakomybę, atsižvelgia į techninių filtrų, kurie naudojami

⁴⁶ *Ibidem*, p. 34.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Byla *Lancôme Parfums et Beaute & Cie v eBay International AG and eBay Europe S.A.R.L.* 2008 gegužės 28 d., neskelbtas. Cituojama pagal: WONG, H., C. eBay's liability for counterfeits: a transatlantic comparison. In *Journal of Intellectual Property Law and Practice* [interaktyvus]. 2010, nr. 5 (1) [žiūrėta 2011 01 14], p. 39-44. Prieiga per internetą: <<http://jiplp.oxfordjournals.org/content/5/1/39.full>> [žiūrėta 2011 01 14].

⁴⁹ Prancūzijos Paryžiaus Komercinio teismo 2008 birželio 30 d. sprendimas byloje *S.A. Louis Vuitton Malletier v eBay Inc.*, Nr. 200677799, neskelbtas. Cituojama pagal: *ibidem*.

siekiant išvengti neteisėtų pasiūlymų, tinkamumą kaip į lemiamą kriterijų siekiant nustatyti, ar aukciono tinklalapio valdytojas veikė tinkamai vykstant sutarčių jo tinklalapyje sudarymui.⁵⁰ Šią praktiką valstybėse narėse padėtų suvienodinti Europos Teisingumo Teismo pateiktas išaiškinimas,⁵¹ kartu tai suteiktų teisinio aiškumo asmenims, sudarantiems sutartis tokiuose tinklalapiuose. Manytina, jog aptartas Vokietijos teismų praktikoje taikomas kriterijus, kai atsižvelgiama į pastangas, kurias tinklalapio valdytojas deda siekdamas išvengti neteisėtų pasiūlymų jo tinklalapyje, yra tinkamiausias sprendžiant dėl tokių tinklalapių valdytojų atsakomybės, kadangi taikant šį kriterijų iš tinklalapio valdytojo reikalaujama protingų pastangų siekiant užtikrinti veiklos, vykdomos jo tinklalapyje, teisėtumą.

Palyginimui, JAV tokie atvejai sprendžiami taikant teismų praktikoje susiformavusią „prisidėjimo prie pažeidimo“ (angl. - *contributory infringement*) doktriną ir atsižvelgiant į kiek kitokį kriterijų, o būtent į tai, ar aukciono tinklalapio valdytojas turėjo specifinių žinių apie pažeidimą. Bendro pobūdžio žinios, jog tam tikri pasiūlymai sudaryti sutartis tinklalapyje gali būti neteisėti, nėra pakankamos atsakomybei kilti.⁵²

2.3. Automatinis sutarčių sudarymas

Jungtinių Amerikos Valstijų Vieningajame elektroninių sandorių įstatyme⁵³ automatiniai sandoriai tiksliai apibrėžiami kaip sandoriai, kurie sudaromi ar atliekami visiškai ar iš dalies elektroninėmis priemonėmis ar elektroniniais įrašais, kai vienos iš šalių veiksmai ar įrašai yra neperžiūrimi žmogaus įprastame sandorio sudarymo procese, vykdant egzistuojantį sutartį ar atliekant pareigą pagal sandorį. Taigi automatiniais sandoriais vadinami ne tik tokie, kurių sudaryme, bet ir tokie, kuriuos vykdant bent už vieną iš sandorio šalių veiksmus atlieka techninės priemonės. Jungtinių Tautų konvencijos dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse 12 straipsnyje nustatyta, jog tokie automatiniai sandoriai nėra

⁵⁰ Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sprendimas byloje I ZR 35/04 Internet Auction II ETMR 70. Cituojama pagal: *ibidem*.

⁵¹ Šiuo aspektu Elektroninės komercijos direktyva nėra visiškai nuosekli. Tai, kad valstybių narių įstatymuose bei teismų praktikoje dėl tarpininkų atsakomybės egzistuojantys skirtumai trukdo sklandžiam Vidaus rinkos funkcionavimui, pažymima direktyvos 40 konstatuojamojoje dalyje. Tačiau 48 konstatuojamojoje dalyje *expressis verbis* įtvirtinta valstybių narių teisė priimti nacionalinius standartus dėl informacijos pateikimo internete paslaugų teikėjų (angl. – *host providers*) rūpestingumo pareigos siekiant aptikti neteisėtus veiksmus bei užkirsti jiems kelią.

⁵² Jungtinių Amerikos Valstijų Niujorko Pietinės apygardos teismo 2008 m. liepos 14 d. sprendimas byloje *Tiffany (NJ) Inc. v eBay Inc.*, 576 F.Supp.2d 463 (SDNY 2008). Cituojama pagal: *ibidem*.

⁵³ Jungtinių Amerikos Valstijų vieningasis elektroninių sandorių aktas. Sudarytas Vieningųjų valstijų įstatymų nacionalinės komisijos narių. Su įvadinėmis pastabomis ir komentarais [interaktyvus]. 1999 [žiūrėta 2011-01-19]. Prieiga per internetą:

< <http://www.law.upenn.edu/bll/archives/ulc/fnact99/1990s/ueta99.htm> > [žiūrėta 2011-01-19].

laikomi negaliojančiais vien dėl to, jog joks fizinis asmuo neperžiūrėjo ar neįsiterpė automatiškai vykdant kiekvieną veiksmą ar jų pasekmėje sudarytą sutartį.

Pagal Lietuvos Respublikos Informacinės visuomenės paslaugų įstatymo 11 straipsnio 1 dalį oferta bei akceptas taip pat yra galimi, kai juos išsiunčia informacinė sistema, kuri šalies ar jos vardu suprogramuota veikti automatiškai. Lietuvos teisės doktrinoje yra išreikšta nuomonė, jog automatinių sutarčių atveju yra beprasmiška analizuoti jų sudarymo procesą naudojant ofertos bei akcepto teisinės kategorijas, o tokios sutartys turėtų būti pripažįstamos sudarytomis, jeigu abiejų šalių kontroliuojamos sistemos sukaupia duomenis, jog užsakymo procesas buvo sėkmingai baigtas.⁵⁴ Vis dėlto tokia pozicija yra diskutuotina, kadangi nepaisant to, jog tokiu atveju sutarties sudarymo procesas vyksta itin greitai, jis vis tiek vyksta apsikeičiant elektroniniais pranešimais, kuriuose yra tam tikra informacija dėl sutarties sudarymo ir, jei viename iš pranešimų bus kitai šaliai netinkama informacija, sutarties sudarymo procesas nutrūks. Taip pat gali įvykti ir jei dėl techninių nesklandumų vienos šalies siunčiamas elektroninis pranešimas nepasiekia kitos šalies. Be to, kaip jau minėta, neretai sudarant automatines sutartis, techninės priemonės gali ir derėtis. Taigi manytina, jog ir sudarant automatines sutartis yra aktualios ofertos bei akcepto teisinės kategorijos.

Praktikoje tokios sutartys pasitaiko gan dažnai - tai elektroninės duomenų pasikeitimo sutartys⁵⁵, bet kurios internetu sudaromos sutartys, kai jų sudarymas patvirtinamas automatiškai⁵⁶, bankomatais atliekamos operacijos. Pažymėtina, jog sudarant automatines sutartis, automatiškai veiksmai gali būti atliekami už abi sutarties šalis, pavyzdžiui „pačiu laiku“ (angl. - *just-in-time*) atsargų tiekimo sistemos, kai techninės priemonės fiksuoja atsargų trūkumą ir automatiškai jas užsako, o už kitą sandorio šalį užsakymas taip pat priimamas automatiškai.⁵⁷ Be to, įmanomi ir tokie atvejai, kai techninės

⁵⁴ DRAZDAUSKAS, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė (OI S). Vilnius, 2008, P. 147.

⁵⁵ Angl. - *EDI (Electronic Data Interchange)*.

⁵⁶ Jungtinių Amerikos Valstijų vieningojo elektroninių sandorių akto 2 straipsnio komentaro 2 dalis [interaktyvus]. 1999 [žiūrėta 2011-01-19]. Prieiga per internetą:

< <http://www.law.upenn.edu/bll/archives/ulc/fnact99/1990s/ueta99.htm> > 1999 [žiūrėta 2011-01-19].

⁵⁷ ICC Guide for eContracting. B.4 Who contracts on your behalf? Automated e-contracting [interaktyvus]. Par. 1. [Žiūrėta 2011-01-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.iccwbo.org/policy/law/id3670/index.html>> [Žiūrėta 2011-01-15].

Gunasekaran, A. Just-in-time purchasing: An investigation for research and applications. In *International Journal of Production Economics* [interaktyvus]. 1999, nr. 59 (1-3) [žiūrėta 2011-01-15], p. 77-84. 4. A framework for solving the problems of JIT purchasing. P. 83. Prieiga per internetą: <http://www.sciencedirect.com/science?_ob=MIimg&_imagekey=B6VF8-3W3NHWP-8-5&_cdi=6004&_user=9056232&_pii=S0925527398000255&_origin=search&_coverDate=03/31/1999&_sk=999409998&_view=c&_wchp=dGLbVzz-SkzV&_md5=0c74a98adaac84070197a71b71927afd&_ie=/sdarticle.pdf> [žiūrėta 2011-01-15].

priemonės ne tik sudaro sandorį, bet prieš jį sudarant ir derasi su kita sandorio šalimi.⁵⁸ Tokiais atvejais sandorio šalys gali būti net nemačiusios galutinių sandorio sąlygų, todėl gali kilti klausimas, ar tokiu atveju sandoris būtų galiojantis, t.y. ar tai galima laikyti susitarimu. Manytina, jog atsakymas į šį klausimą turėtų būti teigiamas, kadangi šalys užprogramuoja technines priemones iš anksto numatytais kriterijais ir taip išreiškia savo valią dėl galimų sandorio sąlygų.⁵⁹

3. Elektroninės sutarties sudarymo momentas ir vieta

Dėl ypatingo duomenų perdavimo būdo sudarant elektronines sutartis, o būtent elektroninių ryšių naudojimo, vienas iš probleminių klausimų yra, kada elektroninė sutartis buvo sudaryta. Pažymėtina, jog skirtingos teisinės sistemos nevienodai apibrėžia sutarties sudarymo momentą, todėl norint rasti tikslų atsakymą į šį klausimą, reikia išanalizuoti sutarčiai taikytinos teisės atitinkamas normas. Vis dėlto dažniausiai siekiant atsakyti į klausimą, kada sutartis laikoma sudaryta, tikslinga yra išnagrinėti, kas yra laikoma oferta bei akceptu sudarant elektronines sutartis, be to, ypač svarbios yra išsiuntimo momento bei gavimo momento sąvokos. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog dėl visų šių kriterijų šalys gali susitarti sutartyje, o nagrinėsimos taisyklės taikomos tais atvejais, kai dėl jų susitarta nebuvo.

3.1. Išsiuntimo momentas

Jungtinių Tautų konvencijoje dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse bei UNICTRAL Pavyzdiniame elektroninės komercijos įstatyme išsiuntimo momentas apibrėžiamas nevienodai. Pastarajame teisės akte išsiuntimo momentu laikomas momentas, kai duomenų pranešimas (angl. - *data message*) patenka į siuntėjo (ar jo vardu siuntusio asmens) nevaldomą informacinę sistemą. Taip pat išsiuntimo momentas apibrėžiamas ir JAV Vieningajame elektroninių sandorių įstatyme⁶⁰ bei ICC elektroninių

⁵⁸ STRECKER, S., *et al.* Electronic Negotiation Systems: The Invite Prototype. In *InterNeg Research Papers* [interkatyvus], 2005, INR 03/05 [žiūrėta 2011-03-26], p. 2. Prieiga per internetą: <<http://interneg.concordia.ca/views/bodyfiles/paper/2005/03.pdf>> [žiūrėta 2011-03-26].

⁵⁹ Ginčų dėl tokių atvejų pasitaiko ir praktikoje. Pvz., byloje *Cairo Inc v. Corssmedia Services Inc*. Jungtinių valstijų Šiaurės Kalifornijos regijono teismas taip pat nusprendė, jog toks sandoris būtų galiojantis. (ND Cal. No. C 04-04852 JW 4/1/05 – pranešta ECLR Vol. 10 Nr. 14 P. 382) Cituojama pagal: *ibidem*.

⁶⁰ Jungtinių Amerikos Valstijų vieningojo elektroninių sandorių akto 15 straipsnis. Sudarytas Vieningųjų valstijų įstatymų nacionalinės komisijos narių. Su įvadinėmis pastabomis ir komentarais [interaktyvus]. 1999 [žiūrėta 2011-01-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.upenn.edu/bll/archives/ulc/fnact99/1990s/ueta99.htm>> [žiūrėta 2011-01-21].

sutarčių sąlygose (angl. - *ICC eTerms*).⁶¹ Tačiau Jungtinių Tautų konvencijoje dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse (10 straipsnio 1 dalyje) išsiuntimo momentas apibūdinamas kaip momentas, kai elektroninis pranešimas palieka siuntėjo (ar asmens, veikiančio siuntėjo vardu) valdomą informacinę sistemą. Pažymėtina, jog Elektroninės komercijos direktyvoje nėra atitinkamo apibrėžimo. Lietuvos Respublikos informacinės visuomenės paslaugų įstatymo 11 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog oferta ar (ir) akceptas laikomi išsiųstais, kai šalis ar jos atstovas, kurie juos išsiuntė, nebegali jų pasiekti ir kontroliuoti, taigi pastarasis reglamentavimas panašesnis į minėtos Jungtinių Tautų konvencijos atitinkamą nuostatą, t.y. taikomas negalėjimo daugiau valdyti kriterijus.

Nepaisant to, jog techniškai išsiuntimo bei gavimo momentai yra vienodai probleminiai, praktikoje daugiau ginčų kyla dėl gavimo momento, kurį lemia ne tik tinkamai funkcionuojanti siuntėjo informacinė sistema, tačiau ir tinkamas gavėjo elektroninis adresas bei tinkamas siuntimo laikas. Tai įrodyti dažniausiai tenka pareiga siuntėjui.⁶²

3.2. Gavimo momentas

Jungtinių Tautų konvencijos dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse 10 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog elektroninio pranešimo gavimo momentu laikytinas momentas, kai gavėjas jį gali pasiekti tuo elektroniniu adresu, kurį yra nurodęs. Jei elektroninis pranešimas išsiunčiamas kitu gavėjo elektroniniu adresu, tai pranešimas laikomas gautu, kai gavėjas jį gali pasiekti tuo adresu ir kai gavėjas sužino, jog elektroninis pranešimas išsiųstas tuo adresu. Preziumuojama, jog gavėjas gali pasiekti elektroninį pranešimą, kai jis pasiekia gavėjo elektroninį adresą.

UNICTRAL Pavyzdiniame elektroninės komercijos įstatyme gavimo momentas apibrėžiamas kiek kitaip. Tais atvejais, kai gavėjas yra nurodęs informacinę sistemą elektroninių pranešimų gavimui, gavimo momentas yra tas momentas, kai elektroninis pranešimas patenka į nurodytą informacinę sistemą. (Taip pat gavimo momentas apibūdinamas ir ICC elektroninių sutarčių sąlygose (angl. - *ICC eTerms*)⁶³.) Jei

⁶¹ ICC eTerms 2004. 2 straipsnio 1 dalies a punktas [interaktyvus]. 2004 [žiūrėta 2011-01-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.iccwbo.org/policy/law/id3668/index.html>> [žiūrėta 2011-01-21].

⁶² Pavyzdžiui, Kauno apygardos teismo 2008 m. sausio 24 d. nutartis civilinėje byloje *V.K. v. Kauno Technologijos Universitetas*, Nr.2A-115-395/2008, Vilniaus apygardos teismo 2010 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje *J.J. v. VBI „Duomenys neskelbtini“*, Nr. 2A-1424-345/2010, Panevėžio apygardos teismo 2010 m. birželio 18 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „NNT“ v. R.V., V.V.*, Nr. 2A-360-278/2010.

⁶³ ICC eTerms 2004. 2 straipsnio 1 dalies b punktas [interaktyvus]. 2004 [žiūrėta 2011-01-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.iccwbo.org/policy/law/id3668/index.html>> [žiūrėta 2011-01-21].

elektroninis pranešimas yra nusiunčiamas į informacinę sistemą, kuri nebuvo nurodyta gavėjo, tai gavimo momentas yra tas momentas, kai pranešimas yra adresato pasiektas. Skirtingai nei minėta Jungtinių Tautų konvencija, šis pavyzdinis įstatymas aptaria ir atvejus, kai gavėjas nenurodė jokios informacinės sistemos. Tokiu atveju gavimo momentas yra tas momentas, kai elektroninis pranešimas patenka į adresato elektroninę sistemą.

Šio Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo įgyvendinimo gairėse yra kiek detaliau aptariami kai kurie gavimo momento aspektai. Kalbant apie „gavėjo nurodytą informacinę sistemą“ paaiškinama, jog ši nuostata reiškia specialiai gavėjo nurodytą adresą, pavyzdžiui tais atvejais, kai pasiūlyme aiškiai nurodoma, kur turėtų būti siunčiamas atsakymas. Tačiau elektroninio pašto ar fakso adreso nurodymas ant firminio blanko ar kito dokumento neturėtų būti laikomas kaip specialus gavėjo adreso nurodymas.⁶⁴ Taip pat paaiškinamas „patekimo į informacinę sistemą“ terminas, kuris vartojamas tiek kalbant apie išsiuntimo, tiek apie gavimo momentą. Elektroninis pranešimas patenka į informacinę sistemą, kai jį tampa įmanoma apdoroti toje informacinėje sistemoje. Tačiau tai, ar elektroninis pranešimas yra gavėjui suprantamas ir naudotinas, nepatenka į šio pavyzdinio įstatymo veikimo sritį, kadangi taip siekiama nekeisti nacionalinio reglamentavimo, kai tam tikri pranešimai gali būti laikomi priimtais, net kai yra užkoduoti ir gavėjui nesuprantami.⁶⁵

Elektroninės komercijos direktyvos 11 straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog užsakymas ir gavimo patvirtinimas yra laikomi gautais, kai šalys, kurioms jie skirti, gali juos pasiekti. Tačiau nėra detalizuojama, ką reiškia frazė „gali juos pasiekti“. Tokia pati nuostata perkelta ir į Lietuvos Respublikos informacinės visuomenės paslaugų įstatymą. Vis dėlto lyginant šiuos teisės aktus pastebėtina, jog Elektroninės komercijos direktyvoje kalbama tik apie užsakymo ir gavimo patvirtinimų gavimo momentą, UNICTRAL Pavyzdiniame elektroninės komercijos įstatyme bei Jungtinių Tautų konvencijoje kalbama apie visų elektroninių pranešimų gavimą, tuo tarpu minėtame nacionaliniame Lietuvos įstatyme kalbama apie ofertos ir akcepto gavimą. Pažymėtina, jog teisės doktrinoje diskutuojama, ką būtent reiškia terminas „užsakymas“ (angl. - *order*), vartojamas direktyvoje. Neaišku, ar visuose kontekstuose, kur buvo pavartotas, jis reiškia tą patį. Be to, galima manyti, jog neapibrėžti šio termino pasirinkta tikslingai, taip paliekant diskreciją valstybėms narėms įgyvendinant direktyvą.⁶⁶ Tokių skirtumų tarp

⁶⁴UNICTRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo įgyvendinimo gairių par. 102. *Supra*, note 9.

⁶⁵ *Ibidem*. Par. 103.

⁶⁶ FARAH, Y. Electronic Contracts and Information Society Services under the E-Commerce Directive. In *Journal of Internet Law*. June 2009. P. 11.

valstybių narių įstatymų sąlygojimas vertintinas neigiamai, kadangi neprideda prie vieningos Vidaus rinkos funkcionavimo užtikrinimo.

Analizuojant Lietuvos teismų praktiką dėl elektroninių pranešimų gavimo momento nustatymo, kritikuotina Šiaulių apygardos teismo 2009 m. priimta nutartis nutartis byloje *A.L. prieš UAB „Wolf System“*⁶⁷, kurioje nurodyta, jog „siunčiant dokumentus elektroniniu paštu vienintelis galimas įrodymas, patvirtinantis faktą, kad asmuo šiuos dokumentus gavo yra „elektroninis parašas“<...> “. Nepaisant to, jog šioje byloje dokumentų gavėjas pagal sutartį turėjo patvirtinti gautus dokumentus savo parašu, pastarasis neturėtų būti vertinamas kaip vienintelis galimas dokumentų gavimo elektroniniu paštu įrodymas. Atvirkščiai, sprendamas apie elektroninio pranešimo gavimo faktą, teismas turėtų vertinti visus jį galinčius patvirtinti ar paneigti įrodymus.

Kalbant apie gavimo momentą aktuali yra ir Civilinio kodekso 6.166 straipsnio norma. Kaip teigiama šio straipsnio komentare⁶⁸, jame yra įtvirtintas recepcijos principas, pagal kurį bet kokia informacija – oferta, akceptas, pranešimas ir panašiai – tampa žinoma adresatui, kai pasiekia šio gyvenamąją ar verslo vietą. Vis dėlto, dauguma autorių recepcijos principo nesieja su sužinojimo momentu. Paprastai teisės doktrinoje informacinė bei recepcijos teorija išskiriamos kaip atskiros. Pagal informacinę teoriją pranešimas įsigalioja tuo momentu, kai apie jį sužino gavėjas, o pagal recepcijos teoriją – tuo momentu, kai pranešimas gavėjui tampa prieinamas, nepaisant to, ar jis sužino apie pranešimą.⁶⁹ Tad pagal šią normą siejant sužinojimo momentą su recepcijos teorija, įtvirtintas įdomus reglamentavimas, neturintis atitikmenų sutarčių teisės vienodinimo dokumentuose⁷⁰.

Sprendžiant dėl gavimo momento, kai pranešimai siunčiami elektroniniais ryšiais, atsižvelgtina į siuntimo proceso savybes. Tais atvejais, kai vyksta momentinis (angl. – *instantaneous*) bendravimas, pavyzdžiui telefonu arba internetinio pokalbio (angl. – *chat*) metu, pranešimai tampa adresatui žinomi iš karto.⁷¹ Vis dėlto, tais atvejais, kai siunčiamas elektroninis laiškas ar faksimilė, atsižvelgtina į šio proceso ypatumus. Viena vertus,

⁶⁷ Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje *A.L. prieš UAB „Wolf System“*, Nr. 2A-325-368/2009.

⁶⁸ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 211.

⁶⁹ Pavyzdžiui, EISELEN, S. *Electronic Commerce and the UN Convention on Contracts for the International Sales of Goods (CISG) 1980* [interkatyvus], 1999 [žiūrėta 2011-03-27], p. 4. Prieiga per internetą:

<http://www.jus.uio.no/pace/electronic_commerce_and_the_cisg.siegfried_eiselen/landscape.pdf> [žiūrėta 2011-03-27].

⁷⁰ DRAZDAUSKAS, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė (OI S). Vilnius, 2008, p. 165.

⁷¹ Panašus pavyzdys pateikiamas ir MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 211.

bendraudant tokiais elektroniniais pranešimais, dažniausiai jie taip pat yra perduodami ypač greitai, per kelias sekundes, ir dėl to panašėja į momentinį bendravimą. Kita vertus, atsižvelgiant į tai, kad tokie pranešimai, nors ir yra atsiunčiami per kelias sekundes, tačiau dažniausiai jie perskaitomi ne iškart, o tada, kai gavėjas patikrina savo elektroninio pašto dėžutę, artina tokį šalių bendravimą prie pranešimų siuntimo įprastiniu paštu. Tačiau nuo pastarojo elektroninis paštas skiriasi dar ir tuo, kad į jį pranešimai gali patekti bet kuriuo paros metu, taigi gavėjas negali žinoti, kada būtent laiškas bus pristatytas į jo elektroninio pašto dėžutę (skirtingai nei įprastinio pašto atveju, kai paprastai laišakai atnešami tam tikru dienos metu). Iš viso to galima daryti išvadą, kad vertinant tokių elektroninių pranešimų gavimo momentą, neturėtų būti besąlygiškai taikomos nei taisyklės, reglamentuojančios momentinį šalių bendravimą, nei recepcijos principas.⁷² Manytina, jog ieškant tinkamiausio elektroninio pranešimo gavimo momento reglamentavimo, ypač naudingas būtų jau aptartas Civilinio kodekso 6.166 straipsnis, kadangi jame nurodyta, kad prezumpcija, jog pranešimas tampa žinomas gavėjui, kai pasiekia jo gyvenamąją ar verslo vietą, netaikoma tais atvejais, kai adresatas įrodo, kad ne dėl jo ar ne dėl jo darbuotojų kaltės jam nebuvo įmanoma gauti tokį pranešimą. Manytina, jog šios taisyklės konstrukcija yra tinkama nustatant elektroninio pranešimo gavimo laiką, t.y. elektroninis pranešimas turėtų būti laikomas gautu tada, kai jis pasiekia nurodytą adresą, išskyrus tuos atvejus, kai gavėjas įrodo, kad ne dėl jo ar ne dėl jo darbuotojų kaltės jam nebuvo įmanoma sužinoti apie tokį pranešimą. Taikant tokią taisyklę tais atvejais, kai elektroninis pranešimas atsiunčiamas naktį ar juridinio asmens atveju – ne darbo dienos metu, gavimo momentas būtų atidėtas iki to laiko, kai galima protingai tikėtis, jog gavėjas perskaitys atitinkamą pranešimą, t.y. kai gavėjas turi galimybę tokį pranešimą perskaityti. Tokia taisyklė būtų tarpinis variantas tarp informacinės ir recepcijos pranešimo gavimo teorijų, kuris labiausiai atitiktų pranešimų siuntimo elektroniniais ryšiais ypatumus. Tokia taisyklė neprieštarautų ir Civilinio kodekso 1.122 straipsnio 2 dalyje įtvirtintai taisyklei, jog visi rašytiniai pareiškimai ir pranešimai, įteikti paštu ar telegrafui arba perduoti kitomis ryšio priemonėmis iki paskutinės termino dienos dvidešimt ketvirtos valandos nulis minučių, laikomi atliktais laiku, kadangi tokiu atveju, kai, pavyzdžiui, pranešimas elektroniniais ryšiais išsiunčiamas prieš pat vidurnaktį, jis būtų laikomas išsiųstas laiku, tačiau gautas kitos dienos ryte. Tokiu atveju siuntėjas būtų laikomas tinkamai atlikęs veiksmą, o gavėjas – gavęs pranešimą tuo metu, kai turėjo protingą galimybę apie jį sužinoti.

⁷² SMITH, G. J. H.; BOARDMAN, R. *Internet Law and Regulation*. 4th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2007, p. 816.

3.3. Kvietimas teikti ofertas

Nors Jungtinių Tautų konvencijoje dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse nėra nustatyta, kas yra laikoma oferta ar akceptu bei kada jie įsigalioja, tačiau yra aptariamas kitas svarbus susijęs aspektas, o būtent – kvietimas teikti ofertas. Šios konvencijos 11 straipsnyje nurodoma, jog pasiūlymas sudaryti sutartį, kuris nėra adresuotas vienam ar daugiau konkrečių asmenų, bet yra bendrai prieinamas asmenims, naudojantiems informacines sistemas, įskaitant pasiūlymus, daromus dialoginėmis (angl. - *interactive*) sistemomis, užsakymų pateikimui per jas, yra laikytinas kvietimu teikti ofertas, išskyrus atvejus, kai jame aiškiai nurodytas ketinimas akcepto atveju būti susaistytam sutarties. Šiuo straipsniu nėra kuriamos naujos specialios taisyklės dėl elektroninių sutarčių sudarymo. Todėl netgi, kai yra aiškiai išreikštas šalies ketinimas akcepto atveju būti susaistytam sutarties, vien tik jo nepakaks, jei truks kitų reikiamų elementų sutarčiai sudaryti, o būtent jei nebus nustatytas prekių (paslaugų) kiekis ar kaina.⁷³ Taigi ši nuostata dėl kvietimo teikti ofertas padeda išvengti keblių situacijų, kai siūlantis asmuo neturi pakankamai prekių, tačiau labai daug asmenų pateikia užsakymus joms įsigyti⁷⁴.

Kita vertus, nepaisant to, jog konvencija dar nėra įsigaliojusi, teoriškai diskutuotinas šios normos santykis su Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.171 straipsniu, reglamentuojančiu viešąją ofertą, kurio 1 dalyje nustatyta, jog viešąja oferta laikomas visiems skirtas pasiūlymas sudaryti sutartį, taip pat prekių pažymėtomis kainomis išdėstymas parduotuvės vitrinoje ar lentynoje arba atlyginimo pažadėjimas už tam tikrų veiksmų atlikimą. Manytina, kad konvencijoje minima išimtis galėtų būti interpretuojama kaip patenkanti į to paties Civilinio kodekso straipsnio 3 dalyje esančią išimtį, jog viešąja oferta nelaikomi kainoraščiai, prospektai, katalogai, tarifai ir kita informacinė medžiaga, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis. Taigi tokie neapibrėžti kvietimai sudaryti sutartis galėtų būti laikomi informacine medžiaga pagal Civilinio kodekso 6.171 straipsnį. Vis dėlto pagal Civilinio kodekso 6.352 straipsnį vartojimo

⁷³ WANG, F. T. *Law of Electronic Commercial Transactions: Contemporary Issues in the EU, US and China*. London: Routledge, 2010. P. 43.

⁷⁴ Tokios sąlygos praktikoje dažnai įtraukiamos į atitinkamų tinklalapių bendras naudojimo sąlygas ar kiekvieną atskirai sudaromą sutartį, taip informuojant vartotoją. Pavyzdžiui, Amazon.co.uk tinklapyje esančiose naudojimo ir pardavimo sąlygose nurodyta, jog kai yra pateikiamas užsakymas nupirkti produktą iš šios svetainės, bus išsiųstas elektroninis laiškas, patvirtinantis užsakymo priėmimą. Toks užsakymas tinklapio valdytojui yra oferta pirkti produktą šiame tinklapyje ir yra priimamas išsiunčiant patvirtinimo laišką, kuriame nurodyta, jog produktas yra išsiųstas. Jei produkto išsiuntimas nėra patvirtintas tokiu išsiuntimą patvirtinančiu laišku, dėl jo nėra sudaryta sutartis [žiūrėta: 2011-01-18]. Par. 14. Mūsų sutartis. Priega per internetą: <http://www.amazon.co.uk/gp/help/customer/display.html/ref=footer_cou?ie=UTF8&nodeId=1040616> [žiūrėta: 2011-01-18].

sutarčių atveju daiktų nurodymas reklamoje, visiems skirtuose kataloguose ar aprašymuose laikomas viešąja oferta, jeigu yra nurodytos esminės pirkimo–pardavimo sutarties sąlygos. Be to, pagal to paties straipsnio 2 dalį daiktų išdėstymas vitrinose, ant prekystalio ar kitose jų pardavimo vietose, taip pat daiktų pavyzdžių demonstravimas arba informacijos apie parduodamus daiktus pateikimas (aprašymai, katalogai, nuotraukos ir kt.) jų pardavimo vietoje laikomi viešąja oferta nepaisant to, ar nurodyta daiktų kaina arba kitos pirkimo–pardavimo sutarties sąlygos, išskyrus atvejus, kai pardavėjas aiškiai ir nedviprasmiškai nurodo, kad tam tikri daiktai nėra skirti parduoti. Taigi pagal šią Civilinio kodekso normą vartojimo sutarčių atveju informacijos apie parduodamus daiktus pateikimas jų pardavimo vietoje (prekybos elektroniniais ryšiais atveju tokia vieta laikytina tam tikra elektroninė erdvė, kurioje daiktai parduodami, pavyzdžiui, elektroninė parduotuvė) būtų laikomi viešąja oferta. Tokiu atveju vartotojo užsakymas būtų laikomas akceptu.

Teisės doktrinoje sprendžiant apie tai, ar konkreti informacija yra oferta ar kvietimas teikti ofertas, siūloma atsižvelgti į šalies ketinimą kaip į lemiamą kriterijų. Apie šalies ketinimą galima spręsti ir iš to, ar ji yra nurodžiusi pasiliekančiui sau teisę neteikti paslaugų ar neparduoti prekių asmenims, esantiems tam tikrose šalyse ar tam tikro amžiaus asmenims. Tokiais atvejais atitinkamas pranešimas laikytinas kvietimu teikti ofertas. Nesant tarp šalių ar bendrai rinkoje nusistovėjusios praktikos, siūlytina kiekviename pranešime tiesiogiai nurodyti, kokių veiksmų reikėtų imtis, siekiant sudaryti galiojančią sutartį.⁷⁵ Diskutuotina, ar pagal Lietuvos teisę tokią informaciją nurodžius vartotojams skirtame pranešime ji turėtų teisinės reikšmės, kadangi pagal Civilinio kodekso 6.352 straipsnio 2 dalį tokio pobūdžio pranešimas viešąja oferta nelaikytinas tik tada, kai pardavėjas aiškiai ir nedviprasmiškai nurodo, kad tam tikri daiktai nėra skirti parduoti. Taigi vargu ar nurodymas, jog tam tikras pranešimas yra ne oferta, o kvietimas teikti ofertas, turėtų teisinės reikšmės, jei tam tikri daiktai yra skirti parduoti. Diskutuotina, ar tokios siauros apimties išimtis šiuo atveju yra tikslinga. Manytina, jog praktikoje sprendžiant ginčą dėl tokios situacijos atsižvelgtina į protingumo principą bei į vidutinio vartotojo standartą.⁷⁶

Kai kurie autoriai pažymi, jog Elektroninės komercijos direktyva bei ją įgyvendinantis Informacinės visuomenės paslaugų įstatymas nereglamentuoja kvietimo teikti ofertą klausimų. Dėl šios priežasties atitinkamas reglamentavimas valstybėse narėse

⁷⁵ SMITH, G. J. H.; BOARDMAN, R. *Internet Law and Regulation*. 4th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2007. P. 812.

⁷⁶Panašiai tokią situaciją siūlo spręsti ir DRAZDAUSKAS, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė (OI S). Vilnius, 2008, p. 157.

skiriasi. Tai, kas vienoje valstybėje narėse laikoma kvietimu teikti ofertas, kitose valstybėse narėse laikoma saistančia oferta. Pavyzdžiui, pasiūlymas pirkti produktus ar paslaugas internetu pagal Anglijos teisę būtų traktuojamas kaip kvietimas teikti ofertas, tačiau pagal Danijos ar Ispanijos teisę būtų pripažintas saistančia oferta.⁷⁷ Įdomu pastebėti, jog toks traktavimas pagal Danijos teisę argumentuojamas Danijos Aukščiausiojo teismo sprendimu byloje dėl atvejo, kai parduotuvės vitrinoje buvo išdėliotos prekės ir nurodyta jų kaina, o vėliau buvo atsisakyta tas prekes parduoti už tą kainą.⁷⁸ Teismas išaiškino, jog toks prekių demonstravimas yra saistanti oferta. Analogiškai būtų įvertinta situacija pagal Ispanijos teisę, kurioje yra nustatyta, jog sutarčiai sudaryti yra svarbu nustatyti objekto rūšį, tačiau ne kiekį.⁷⁹ Kaip jau aptarta, pagal Lietuvos teisę konkretaus pranešimo įvertinimas kaip ofertos ar kvietimo teikti ofertas, neretai priklausys nuo to, ar tai vartojimo sutartis.

3.4. Oferta

Kadangi, kaip jau minėta, ofertos bei akcepto klausimų nereglamentuoja Jungtinių Tautų konvencija dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse bei Elektroninės komercijos direktyva, analizuojant šį klausimą bus atsižvelgiama į Jungtinių Tautų konvencijos dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo⁸⁰ nuostatas, kadangi šią konvenciją yra ratifikavusios daugelis valstybių, bei į nacionalines nuostatas, kadangi jos yra aktualios nacionalinėje praktikoje.

Jungtinių Tautų konvencijos dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo 15 straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog oferta įsigalioja, kai pasiekia akceptantą. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.168 straipsnyje taip pat nustatyta, jog oferta įsigalioja, kai ją gauna akceptantas. Kadangi šios nuostatos praktiškai vienodos, o Lietuvos Respublika yra šios konvencijos šalis, manytina, jog jų interpretavimas taip pat turėtų būti vienodas.

Dėl šios Jungtinių Tautų konvencijos yra priimtos kelios Patariamiosios Tarybos nuomonės, siekiant užtikrinti jos interpretavimo ir taikymo vienodumą.⁸¹ Viena iš jų yra apie elektroninius pranešimus taikant šią konvenciją. Terminas „pasiekia“ šioje

⁷⁷ MERCADO KIERKEGAARD, S. E-Contract Formation: U.S. and EU Perspectives. In *Shidler Journal of Law, Commerce and Technology* [interaktyvus], 2007 [žiūrėta 2011-03-22], p. 9. Prieiga per internetą: <http://digital.law.washington.edu/dspace-law/bitstream/handle/1773.1/396/vol3_no3_art12.pdf?sequence=1> [žiūrėta 2011-03-22].

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ Valstybės žinios, 1995, Nr.102-2283.

⁸¹ Jungtinių Tautų konvencijos dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarčių Patariamiosios Tarybos tinklalapis [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-01-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.cisgac.com/default.php?sid=124>> [žiūrėta 2011-01-20].

nuomonėje aiškinamas kaip atitinkantis momentą, kai elektroninis pranešimas patenka į akceptanto serverį. Be to, aiškinant nuostatą dėl ofertos panaikinimo, pažymima, jog oferta, net jei ji neatšaukiama, gali būti panaikinta, jei pranešimas apie panaikinimą patenka į akceptanto serverį prieš arba tuo pat metu kai oferta pasiekia akceptantą. Būtina sąlyga ofertos panaikinimui elektroniniu pranešimu yra tai, jog akceptantas tiesiogiai ar netiesiogiai sutiko priimti tokio tipo elektroninius pranešimus tokiu formatu ir tuo adresu.⁸² Kadangi siunčiant pranešimus elektroniniais ryšiais praktiškai nėra priemonių, kurias naudojantis elektroninis pranešimas galėtų greičiau pasiekti akceptantą nei prieš tai išsiųstas pranešimas, tai praktikoje ofertos atšaukimas naudojant elektroninius ryšius yra labiausiai aktualus tais atvejais, kai oferta buvo išsiųsta naudojant neelektronines priemones.

Šioje nuomonėje aptariami ir kai kurie kiti probleminiai aspektai, kalbant apie ofertos panaikinimą. Pirmiausia, gali nutikti taip, jog pranešimas apie ofertos panaikinimą patenka į akceptanto serverį, tačiau akceptantas negali jų perskaityti dėl vidinių tinklo problemų. Tokiu atveju šių gedimų rizika turėtų tekti akceptantui, kadangi tai priskirtina akceptanto vidinio tinklo problemoms ir akceptantas tokią riziką galėtų sumažinti pasirinkdamas tinkamą interneto paslaugų tiekėją ar sukurdamas tinkamą techninę infrastruktūrą ir taip užtikrindamas kad vidiniai ryšiai funkcionuotų tinkamai.⁸³

Be to, įmanomos situacijos, kai elektroninio pašto adresas gali būti parašytas su klaida, pavyzdžiui, vienu pakeistu simboliu, ir dėl šios klaidos ofertos atšaukimas patektų į akceptanto serverį, tačiau nepasiektų asmeniškai paties adresato. Tokiais atvejais būtent siuntėjas yra atsakingas už tai, jog klaidingai įrašė akceptanto adresą ir, nors pranešimas apie ofertos panaikinimą pateko į akceptanto serverį, tačiau jis nebuvo siųstas tuo adresu, dėl kurio akceptantas sutiko.⁸⁴

Dar vienas probleminis aspektas gali iškilti, jei akceptantas gauna pranešimą dėl ofertos panaikinimo, tačiau dėl nesuderintų kompiuterinių programų jis negali pranešimo perskaityti. Tokiu atveju esminis klausimas sprendžiant šią problemą yra tas, kiek detalčiai akceptantas nurodė, kokio tipo elektroninius pranešimus jis sutinka priimti. Nepakanka nurodyti bendrą sutikimą priimti elektroninius pranešimus tam tikru adresu. Jis turi būti sutikęs priimti tam tikro tipo, tam tikru formatu ir tam tikru adresu siunčiamus

⁸²Jungtinių Tautų konvencijos dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarčių Patariamiosios Tarybos nuomonė Nr. 1 dėl elektroninių ryšių naudojimo taikant Jungtinių Tautų konvenciją dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarčių [interaktyvus]. 2003, nuomonė dėl 15 konvencijos straipsnio [žiūrėta 2011-01-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.cisgac.com/default.php?ipkCat=128&ifkCat=143&sid=143>> [žiūrėta 2011-01-20].

⁸³ *Ibidem*. Par. 15.3

⁸⁴ *Ibidem*. Par. 15.5

pranešimus. Šiuo atveju aktualūs yra 8 bei 9 konvencijos straipsniai dėl šalių veiksmų aiškinimo⁸⁵. Analizuojant šiuos Patariamąsios Tarybos išaiškinimus, manytina, jog tais atvejais, kai akceptantas nėra išreiškęs tiesioginio ar netiesioginio sutikimo priimti tokio tipo elektroninius pranešimus tokiu formatu ir tuo adresu, ofertos panaikinimas praktiškai nėra galimas, kadangi toks akceptanto nurodymas yra būtina sąlyga norint atšaukti ofertą elektroniniais ryšiais.

Pažymėtina, jog Jungtinių Tautų konvencijoje dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse nėra nustatyta, kada elektroninė sutartis yra laikoma sudaryta, tik detaliam aptariami pranešimo gavimo ir išsiuntimo momentai. Taigi ši konvencija nekeičia jį priėmusių valstybių teisės normų dėl sutarties sudarymo momento, tačiau jas detalizuoja taikant elektroninėms sutartims. Vis dėlto, kaip jau analizuota, joje detaliam aptariamos „išsiuntimo momento“ ir „gavimo momento“ sąvokos. Nepaisant to, jog jos konvencijoje nesiejamos su oferta ar akceptu, analizuojant ir lyginant jas su Jungtinių Tautų konvencijos dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo nuostatomis, darytina išvada, jog jos yra suderinamos, ypač atsižvelgiant į jau minėtus Patariamąsios Tarybos paaiškinimus. Kaip jau aptarta, konvencijoje dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse gavimo momentu laikomas momentas, kai gavėjas jį gali pasiekti elektroniniu adresu, kurį pats yra nurodęs. Preziumuojama, jog gavėjas gali pasiekti elektroninį pranešimą, kai jis pasiekia gavėjo elektroninį adresą. Pagal Patariamąsios Tarybos išaiškinimus, konvencijos dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo atitinkama norma turėtų būti interpretuojama kaip reiškianti tai, jog oferta pasiekia akceptantą, kai elektroninis pranešimas patenka į akceptanto serverį. Be to, jei dėl vidinio tinklo problemų pranešimas patenka į akceptanto serverį, tačiau nepasiekia jo elektroninio pašto adreso, tai rizika dėl to turėtų tekti akceptantui, kadangi jis turi pasirūpinti tinkamu savo vidinio tinklo funkcionavimu. Taigi, Patariamąsios Tarybos nuomonė padeda tiksliau nustatyti rizikos paskirstymą tais atvejais, kai pranešimas patenka į akceptanto serverį, tačiau nepasiekia jo elektroninio pašto adreso.

⁸⁵ Atsižvelgtina į šalių ketinimus (8 straipsnio 1 dalis), protingo asmens supratimo kriterijų (8 straipsnio 2 dalis), šalių derybas, praktiką bei papročius, nustatytus tarpusavio santykiuose, vėlesnį šalių elgesį (8 straipsnio 3 dalis), tarptautinėje prekyboje plačiai žinomus papročius tokio tipo sutartyse atitinkamoje prekybos srityje (9 straipsnio 2 dalis).

3.5. Akceptas

Sutarties sudarymo momentas skirtingai reglamentuojamas bendrosios bei civilinės teisės sistemose. Bendrojoje teisės sistemoje sutartis laikoma sudaryta, kai akceptas yra išsiunčiamas, o civilinės teisės sistemoje – kai akceptą gauna oferentas. Tačiau yra ir kitokių reglamentavimo atvejų. Pavyzdžiui, Prancūzijoje nėra aiškios taisyklės, kada sutartis laikoma sudaryta, tačiau šis klausimas paliekamas teismų diskrecijai. Italijoje akcepto gavimo momentas apibrėžiamas kaip faktinis sužinojimas apie akceptą.⁸⁶

Pagal Jungtinių Tautų konvenciją dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo bei pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą sutartis yra laikoma sudaryta, kai akceptą gauna oferentas⁸⁷. Taigi siekiant nustatyti, kada sutartis laikoma sudaryta, būtina identifikuoti akceptą bei jo gavimo (įsigaliojimo) momentą. Pagal jau minėtą Patariamąsios Tarybos nuomonę, akceptas įsigalioja tuo momentu, kai elektroninis pranešimas dėl sutikimo patenka į oferento serverį. Tačiau būtina sąlyga yra tai, jog oferentas tiesiogiai ar netiesiogiai sutiko priimti tokio tipo, tokio formato bei tuo adresu siunčiamus elektroninius pranešimus. Be to, aiškinant nuostatą, jog žodinė oferta privalo būti priimta iškart, nebent aplinkybės rodytų kitaip, nurodyta, jog terminas „žodinis“ apima ir elektroniniais ryšiais perduotus garsus realiu laiku. Oferta, perduota elektroniniais ryšiais realiu laiku, privalo būti priimta nedelsiant, išskyrus atvejus kai iš aplinkybių galima spręsti kitaip. Tokia nuomonė aiškinama remiantis tuo, jog šioje konvencijos nuostatoje (18 straipsnio 2 dalyje) slypinčio principo tikslas yra užtikrinti, jog oferentas turėtų galimybę perskaityti pranešimą apie sutikimą, jei jis taip pasirenka. Nėra reikalaujama, jog oferentas iš tikrųjų būtų perskaitęs pranešimą apie sutikimą, svarbu tai, jog toks pranešimas taptų prieinamas (įmanomas perskaityti). Taigi, kai pranešimas apie sutikimą patenka į oferento kontrolę, laikytina, jog jis pasiekė ir oferentą.⁸⁸

Rizikos paskirstymo tarp šalių klausimai tais atvejais, kai pranešimas apie sutikimą patenka į oferento serverį, tačiau nepasiekia paties oferento nurodyto adreso dėl vidinių tinklo problemų ar dėl to, jog buvo netiksliai nurodytas oferento adresas, taip pat

⁸⁶ DRAZDAUSKAS, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė (OI S). Vilnius, 2008, p. 164.

⁸⁷ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.181 straipsnio 1 dalis, Jungtinių Tautų konvencijos dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo 18 straipsnio 2 dalis bei 22 straipsnis.

⁸⁸ Jungtinių Tautų konvencijos dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarčių Patariamąsios Tarybos nuomonė Nr. 1 dėl elektroninių ryšių naudojimo taikant Jungtinių Tautų konvenciją dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarčių [interaktyvus]. 2003, nuomonė dėl 18 konvencijos straipsnio 2 dalies bei jos komentaras (par. 18.1, 18.2) [žiūrėta 2011-01-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.cisgac.com/default.php?ipkCat=128&ifkCat=143&sid=143>> [žiūrėta 2011-01-20].

tais atvejais, kai dėl nesuderintų kompiuterinių programų neįmanoma elektroninio pranešimo perskaityti, sprendžiami taip pat, kaip ir jau aptarti atvejai kai siunčiama oferta.⁸⁹

Kalbant apie ofertos akceptavimo terminą, siekiant atsakyti į klausimą, ar ji buvo akceptuota laiku, atsižvelgtina į konkrečias aplinkybes kiekvienu atskiru atveju. Civilinio kodekso 6.175 straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog telekomunikacijų galiniais įrenginiais oferento nurodytas akceptavimo terminas pradedamas skaičiuoti nuo to momento, kai oferta pasiekia adresatą. Manytina, jog aiškinant terminą „pasiekia adresatą“ rekomenduotina vadovautis jau aptartomis taisyklėmis, dėl ofertos bei akcepto gavimo elektroniniais ryšiais. Vis dėlto, pažymėtina ir tai, jog sudarant sutartį elektroniniais ryšiais, galimi ir tam tikri ypatumai. Vienas iš pagrindinių skirtumų yra dažnai pasitaikančios automatinės sutartys, kai akceptas yra išsiunčiamas iš anksto užprogramuotų kompiuterinių sistemų. Dažniausiai tokios iš anksto užprogramuotos sistemos veikia visą parą, todėl siekiant tiksliai nustatyti sutarties sudarymo momentą, tokiais atvejais atsižvelgtina į objektyvų akcepto gavimo laiką, kadangi tokiu atveju šalis, kurios vardu veikia užprogramuotos kompiuterinės sistemos, jau yra išreiškusi savo valią dėl sutarties sudarymo ar nesudarymo. Taigi tokiu atveju, jei yra fiksuojamas konkretus pranešimų išsiuntimo ir gavimo laikas, įmanoma nustatyti sutarties sudarymo momentą sekundės tikslumu. Kita vertus, manytina, jog tais atvejais, kai, nepaisant to, jog pranešimai siunčiami elektroniniais ryšiais, šalys pačios tiesiogiai dalyvauja sudarant sutartis, taikytinas protingumo kriterijus ir laikytina, jog šalis gauna akceptą tuo metu, kai galima protingai iš jos tikėtis, kad ji apie akceptą turi galimybę sužinoti (pavyzdžiui, juridinio asmens atveju – darbo dienos metu).⁹⁰ Manytina, jog šiuo atveju standartai, kaip dažnai šalis turėtų tikrinti savo elektroninį paštą turėtų skirtis priklausomai nuo to, ji yra verslininkas ar vartotojas. Verslininkas turėtų tikrinti savo elektroninį paštą dažniau nei vartotojas.⁹¹ Ši situacija nuo pranešimo siuntimo įprastu paštu skiriasi dar ir tuo, jog paprastai įmanoma žinoti, kuriuo metu (poros valandų tikslumu) yra atnešami įprasto pašto laišakai. Tuo tarpu elektroninis pranešimas gali būti atsiųstas bet kada, net ir naktį.

Todėl taikant protingumo kriterijų, reikėtų laikyti, jog fizinis asmuo neturi galimybės sužinoti apie akceptą nakties metu, nepaisant to, jog jis pateko į atitinkamą serverį naktį. Tokiais atvejais vargu ar įmanoma nustatyti sutarties sudarymo momentą taip tiksliai kaip sudarant automatines sutartis. Taikant protingumo principą, galima nustatyti akcepto gavimo momentą valandų, o ne minučių tikslumu. Manytina, jog

⁸⁹ *Ibidem*. P. 18.3.

⁹⁰ SMITH, G. J. H.; BOARDMAN, R. *Internet Law and Regulation*. 4th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2007. P. 813.

⁹¹ Taip šis klausimas sprendžiamas ir Vokietijos teisėje. CUTSEM, VAN J.-P. *E-Commerce in the World. Aspects of Comparative Law*. Brussels: Bruylant, 2008. P. 205, 206.

akcepto gavimo momentas sekundžių ar minučių tikslumu apskritai nėra būtinas, kadangi sutarties sudarymo momento nustatymo paskirtis – išsiaiškinti, kurie teisės aktai galiojo sutarties sudarymo metu ar kada atsirado šalių teisės ir pareigos.⁹² Siekiant nustatyti teisės aktų galiojimą sutarties sudarymo momentas aktualus dienų tikslumu, o siekiant nustatyti teisių ir pareigų atsiradimo laiką neautomatinių elektroninių sutarčių atveju sutarties sudarymo momentas gali būti aktualus valandų, tačiau ne minučių atveju, kadangi neprotinga būtų tikėtis, jog kita sutarties šalis jau gavimo minutę perskaitys elektroninį pranešimą ir pradės jį vykdyti.

3.6. Akceptas ir sutarties sudarymo patvirtinimas

Dar vienas svarbus aspektas yra paties akcepto identifikavimas. Lietuvos teisės doktrinoje yra išreikšta nuomonė, jog pagal Elektroninės komercijos direktyvos 11 straipsnio 1 dalį sutartis yra laikoma sudaryta tada, kai paslaugos gavėjas iš tiekėjo elektroniniu būdu gavo patvirtinimą.⁹³ Diskutuotina, ar šiuo aiškinimu nėra nukrypta nuo direktyvos teksto bei tikslų. Nagrinėjama norma įtvirtina tik paslaugų teikėjo pareigą nedelsiant patvirtinti gavus gavėjo užsakymą elektroninėmis priemonėmis, tačiau ne patvirtinimą dėl sutarties sudarymo. Manytina, jog direktyvoje yra sąmoningai vartojami terminai „užsakymas“ bei „užsakymo gavimo patvirtinimas“, o ne „oferta“ ir „akceptas“, be to, nekalbama ir apie sutarties sudarymo momentą. Nors užsakymo gavimo patvirtinimas pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą neretai sutaptų su akceptu, vis dėlto, galimos ir dažnos išimtys. Pirma, įmanomi atvejai, kai jau pirminė paslaugos teikėjo pateikta informacija traktuotina kaip oferta, t.y. pateikiama pakankamai informacijos, jog užtenka vien tik paslaugos gavėjo sutikimo tam, kad būtų sudaryta sutartis (tai ypač tikėtina „*click-wrap*“ sutarčių atveju). Tokiu atveju jau paslaugos gavėjo veiksmas bus akceptas, o po to sekantys paslaugos teikėjo veiksmai traktuotini kaip užsakymo gavimo patvirtinimas. Pavyzdžiui, „*click-wrap*“ sutartyje iškart pateikiamos visos sutarties sąlygos bei informacija, jog paspaudus „sutinku“ sutartis bus sudaryta, paslaugos gavėjas spaudžia „sutinku“, tada automatiškai atsiunčiamas patvirtinimas to, jog sutikimas užregistruotas ir sutartis jau vykdoma automatiškai atsiunčiant skaitmeninį produktą, dėl kurio sudaryta sutartis, į gavėjo kompiuterį. Dar vienas galimas tokios situacijos pavyzdys yra jau aptartas – vartojimo sutarčių atveju pagal Civilinio kodekso

⁹² MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas.* Vilnius: Justitia, 2003, p. 226.

⁹³ CIVILKA, M. 1980 m. Vienos konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarčių ir elektroninė komercija. In *Teisė*, 2001, nr. 40, p. 53.

6.352 straipsnį, kai informacijos apie parduodamus daiktus pateikimas, nepaisant to, ar nurodyta daiktų kaina ar kitos pirkimo – pardavimo sąlygos, yra laikytini viešąja oferta. Tokioje situacijoje vartotojo veiksmai nusiunčiant užsakymą elektroniniais ryšiais traktuotini kaip akceptas. Taigi tokiais atvejais sutarties sudarymo momentas bus nulemtas paslaugos gavėjo, o ne paslaugos teikėjo veiksnu. Taip pat įmanomi atvejai, kai paslaugos gavėjas pateikia užsakymą, kuris traktuotinas kaip oferta, o paslaugos teikėjas atsiunčia užsakymo gavimo patvirtinimą, kuriame nurodo, jog užsakymas gautas, tačiau jo dėl tam tikrų priežasčių neįmanoma įvykdyti, todėl sutartis negali būti sudaryta. Nors užsakymo gavimo patvirtinimas būtų išsiųstas ir gautas pagal direktyvos reikalavimus, tačiau sutartis sudaryta nebūtų, nes užsakymo gavimo patvirtinimas savo turiniu nebūtų akceptas. Taigi tai, ar užsakymo gavimo patvirtinimą galima laikyti akceptu, priklausys ne tik nuo to, ar paslaugos gavėjo užsakymą galima laikyti oferta, bet ir nuo to, ar konkretų patvirtinimą dėl užsakymo gavimo galima traktuoti kaip akceptą.

Lietuvos teisės doktrinoje taip pat yra autorių, pritariančių, jog Elektroninės komercijos direktyvoje nesprenžiami ofertos ir akcepto klausimai.⁹⁴ Manytina, jog Elektroninės komercijos direktyvoje nereglamentuoti konkretaus sutarties sudarymo momento pasirinkta sąmoningai, valstybėms narėms neradus bendro sutarimo šiuo klausimu.⁹⁵ Vis dėlto buvo susitarta dėl tam tikrų sutarties sudarymo etapų ir galutinės redakcijos 11 straipsnyje yra nurodyta, kad paslaugų teikėjas, jei nėra pateisinamos priežasties, turi nedelsdamas patvirtinti gavęs gavėjo užsakymą elektroninėmis priemonėmis. Toks sutarties sudarymo patvirtinimo momentas nėra apibrėžtas kaip sutarties sudarymo momentas, tačiau neįvykdžius šios pareigos gali kilti sutarties negaliojimo pasekmė. Be to, direktyvos 34 konstatuojamojoje dalyje yra įtvirtinta, jog paslaugos teikėjo patvirtinimas apie gavimą gali būti paslaugos, už kurią sumokėta, suteikimas prisijungus prie tinklo.⁹⁶

Taigi apibendrinant manytina, kad konkretaus elektroninio pranešimo įvertinimas kaip ofertos ir akcepto pagal Lietuvos teisę priklausys nuo paties elektroninio pranešimo turinio bei prieš tai iš kitos sutarties šalies gauto elektroninio pranešimo turinio, o taip pat ir nuo sudaromos sutarties rūšies. Tuo tarpu užsakymo gavimo patvirtinimas, kurį pagal

⁹⁴ DRAZDAUSKAS, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė (OI S). Vilnius, 2008, P. 147.

⁹⁵ KASPERSEN, H. W. K.; LODDER, A. R. *E-Directives: Guide to European Union Law on E-Commerce - Commentary on the Directives on Distance Selling, Electronic Signatures, Electronic Commerce, Copyright in the Information Society, and Data Protection*. The Hague: Kluwer Law International, 2002, p. 85.

⁹⁶ *Ibidem*. P. 85, 86.

Elektroninės komercijos direktyvą bei Informacinės visuomenės paslaugų įstatymą privalo pateikti paslaugos teikėjas, savaime nelaikytinas akceptu.

3.7. Sutarties sudarymo vieta

Dar vienas probleminis aspektas, kylantis sudarant sutartis elektroniniais ryšiais – tai sutarties sudarymo vieta. Ją nustatyti neretai yra aktualu, kai siekiama išsiaiškinti, kokia teisė yra taikytina sutarčiai, ypač atsižvelgiant į tai, kad galimybė kilti tarptautiniam ginčui dėl elektroninių sutarčių yra kur kas didesnė nei dėl įprastų sutarčių, kai dauguma vartotojų sutarčių ir didelė dalis verslo sutarčių neperžengia vienos šalies ribų.⁹⁷

Sudarant elektronines sutartis, jų vieta gali būti ten, kur oferentas yra akceptanto informuojamas apie ofertos priėmimą arba ten, kur akceptas yra išsiunčiamas.⁹⁸

Tikslinga yra paanalizuoti, kaip elektroninės sutarties sudarymo vietą reglamentuoja pagrindiniai tarptautiniai dokumentai šioje srityje. UNICTRAL Pavyzdinis elektroninės komercijos įstatymas nustato ne tikslią sutarties sudarymo vietą (tai palikta nustatyti kiekvienai valstybei), tačiau įtvirtinti kriterijai elektroninio pranešimo išsiuntimo ir gavimo vietos nustatymui. Šio Pavyzdinio įstatymo 15 straipsnio 4 dalyje nurodyta, jog, jei šalys nesusitarė kitaip, tai elektroninis pranešimas laikomas išsiūstu toje vietoje, kur yra siuntėjo verslo vieta, o priimtas toje vietoje, kur yra gavėjo verslo vieta⁹⁹. Jei siuntėjas ar gavėjas turi daugiau nei vieną verslo vietą, tai verslo vieta laikoma ta, kuri yra labiausiai susijusi su sutartimi, o jei tokios nėra – pagrindinė verslo vieta. Jei siuntėjas ar gavėjas neturi verslo vietos, tai atsižvelgiama į jo gyvenamąją vietą.

Pastebėtina, jog šios Pavyzdinio įstatymo nuostatos, reglamentuojančios „verslo vietą“, „pagrindinę verslo vietą“ bei „gyvenamąją vietą“ buvo kuriamos atsižvelgiant į Jungtinių Tautų konvencijos dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo 10 straipsnį,¹⁰⁰ todėl abiejų teisės aktų nuostatos aiškintinos sistemiškai.

Kitos Jungtinių Tautų konvencijos - dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse – nuostatos yra suderintos su UNICTRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo nuostatomis, tačiau dar labiau detalizuoja elektroninės sutarties sudarymo vietos

⁹⁷ MURRAY, A. D. *Entering Into Contracts Electronically: The Real W.W.W.* [interaktyvus]. P. 10 [žiūrėta 2011-01-16], s. a. Prieiga per internetą: <<http://www.leginety.com/articles/Entering%20Into%20Contracts%20Electronically.pdf>> [žiūrėta 2011-01-16].

⁹⁸ WANG, F. T. *Law of Electronic Commercial Transactions: Contemporary Issues in the EU, US and China*. London: Routledge, 2010. P. 63.

⁹⁹ Taip pat elektroninio pranešimo išsiuntimo ir gavimo vietos apibūdinamos ir ICC elektroninių sutarčių sąlygose. ICC elektroninių sutarčių sąlygos 2004 [interaktyvus]. 2 straipsnio 3 dalis [žiūrėta 2011-01-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.iccwbo.org/policy/law/id3668/index.html>> [žiūrėta 2011-01-17].

¹⁰⁰ UNICTRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo įgyvendinimo gairių par. 106. *Supra*, note 9.

klausimus. Jos 6 straipsnyje aptariami šalių vietos nustatymo klausimai. Preziumuojama, jog šalies verslo vieta yra ta, kuri nurodyta pačios šalies, nebent kita šalis įrodo, jog šalis, nurodžiusi savo verslo vietą, ten neturi verslo vietos. Jei šalis nenurodė verslo vietos ir turi jų daugiau nei vieną, tai verslo vieta laikytina ta, kuri turi artimiausią ryšį su sutartimi, atsižvelgiant į aplinkybes, žinomas šalims arba jų numatytas iki sudarant sutartį ar jos sudarymo momentu. Tam tikra vieta nelaikoma verslo vieta vien dėl to, jog toje vietoje yra informacijos sistemą palaikanti įranga ar technologijos, palaikančios informacinę sistemą, naudotą šalies sutarčiai sudaryti, ar kiti asmenys gali pasiekti tą informacinę sistemą toje vietoje. Be to, domeno vardo ar elektroninio pašto adreso, susieto su tam tikra valstybe, naudojimas nesukuria prezumpcijos, jog šalies verslo vieta yra toje valstybėje.

Elektroninės komercijos direktyvoje taip pat aptariami kai kurie sandorio sudarymo vietos aspektai. Jos 19 konstatuojamojoje dalyje nurodyta, jog įmonės, teikiančios paslaugas interneto svetainėje, buveinė yra ta vieta, kur ji verčiasi ekonomine veikla, buveine negalima laikyti tos vietos, kurioje saugoma interneto svetainę palaikanti techninė įranga ar tos vietos, kurioje galima pasiekti interneto svetainę; tais atvejais, kai paslaugų teikėjas turi kelias buveines, svarbu nustatyti, kurioje buveinėje teikiama konkreti paslauga; kai sunku nustatyti, kurioje iš kelių buveinių teikiama ši konkreti paslauga, laikoma, kad buveinė yra ta vieta, kurioje yra paslaugų teikėjo veiklos, susijusios su šia konkrečia paslauga, centras. Be to, direktyvos 5 straipsnio 1 dalies b punkte nurodyta valstybėms narėms užtikrinti, jog paslaugų teikėjas paslaugų gavėjams bei kompetentingoms institucijoms padarytų lengvai, tiesiogiai ir nuolat pasiekiamą geografinį adresą, kuriuo įsisteigęs paslaugos teikėjas. Taigi direktyvoje reglamentuojami paslaugos teikėjo buveinės klausimai, tačiau nėra kalbama apie paslaugos gavėjo buvimo vietos klausimus ar tai, kas būtent turėtų būti laikoma sutarties sudarymo vieta. Šie klausimai palikti valstybių narių diskrecijai.

Tai sąlygoja skirtumus skirtingose valstybėse narėse reglamentuojant šį klausimą. Pavyzdžiui, Belgijoje, šalims nesusitarus kitaip, oferta laikoma priimta ir sutartis laikoma sudaryta toje vietoje, kur kompiuterinė įranga priima pranešimą dėl akcepto.¹⁰¹ Pagal Italijos teisę sutartis laikoma sudaryta toje vietoje, kur oferentas yra tuo metu, kai sužino apie akceptą.¹⁰² Ispanijos teisėje galioja prezumpcija, jog sutarties sudarymo vieta yra ta, kurioje yra įsteigtas paslaugos teikėjas.¹⁰³ Pagal Lietuvos Respublikos informacinės

¹⁰¹ CUTSEM, VAN J.-P. *E-Commerce in the World. Aspects of Comparative Law*. Brussels: Bruylant, 2008. P. 55.

¹⁰² *Ibidem*. P. 241.

¹⁰³ *Ibidem*. P. 342.

visuomenės paslaugų įstatymo 11 straipsnio 4 dalį pasiūlymas sudaryti sutartį (oferta) ir (ar) pateikto pasiūlymo sudaryti sutartį priėmimas (akceptas) laikomi išsiųstais ir (ar) gautais pasiūlymą sudaryti sutartį pateikusios šalies (oferento) ir (ar) pasiūlymą sudaryti sutartį priėmusios šalies (akceptanto) gyvenamojoje arba verslo vietoje. Be to, pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.181 straipsnio 2 dalį, sutarties sudarymo vieta laikoma oferento gyvenamoji ar verslo vieta, jeigu įstatymuose ar sutartyje nenumatyta ko kita. Taigi jei sutarčiai taikytina teisė yra Lietuvos teisė ir šalys nesusitarė kitaip, elektroninės sutarties sudarymo vieta turėtų būti laikoma ta vieta, kurioje yra oferento gyvenamoji ar verslo vieta. (Aptartos teisės normos taikytinos tais atvejais, kai sutartis nėra vartojimo sutartis).

Gali būti pagrįstai keliamas klausimas, ar tokie skirtumai tarp valstybių narių teisės normų dera prie Vidaus rinkos funkcionavimo užtikrinimo bei skatina elektroninių sutarčių sudarymą tarp skirtingose valstybėse narėse įsikūrusių subjektų. Teigiamai būtų vertintinas Europos Sąjungos teisės šioje srityje vystymasis atsižvelgiant į jau aptartus tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintus standartus bei ieškant bendriausių valstybėms narėms kriterijų dėl sutarties sudarymo elektroniniais ryšiais vietos nustatymo. Lyginant jau aptartas skirtingas normas valstybėse narėse dėl sutarties sudarymo momento, neigiamai vertintinos tos, kurios kaip kriterijų sutarties sudarymo vietai nustatyti įtvirtina faktinę sutarties šalies ar kompiuterinės įrangos buvimo vietą, kadangi sutarties šalys, o taip pat ir jų kompiuterinė įranga gali būti labai mobilūs, tad tokiu atveju antrajai sutarties šaliai gali kilti netikrumas dėl sutarties sudarymo vietos, o kartu ir dėl taikytinos sutarčiai teisės. Todėl manytina, kad kur kas tinkamesnis kriterijus yra įtvirtintas Lietuvos teisėje, t.y. oferento gyvenamoji ar verslo vieta (panašus galioja ir Ispanijos teisėje), kadangi jis yra stabilesnis bei labiau dera su teisinio stabilumo ir teisėtų lūkesčių principais.

4. Elektroninės sutarties sąlygos

Sudarant sutartis elektroniniais ryšiais galimi įvairūs jų sąlygų pateikimo būdai, o atitinkamai skiriasi ir veiksmai, kurių turi imtis šalys, jog išsiaiškintų, kokios yra sudaromo sandorio sąlygos. Dažnai netinkamas sutarties sąlygų pateikimas sandorio sudarymo metu gali suteikti pagrindą kitai šaliai ginčyti sutarties galiojimą. Tais atvejais, kai sutartis yra sudaroma apsieičiant elektroniniais laiškais, ji panaši į apsieičiant tradiciniais laiškais sudarytą sutartį. Tačiau dažni atvejai, kai sandorio sąlygos pateikiamos savitais, elektroninėms erdvėms tipiškais būdais. Būtent jie praktikoje gali sukelti daugiausia problemų, kadangi jie skiriasi nuo įprastinių metodų, kuriais

pateikiamos sutarčių sąlygos ir dažnai abejotinas kitos šalies informuotumas apie tokiais būdais pateiktas sąlygas. Manytina, jog yra tikslinga išanalizuoti šiuos elektroninių sutarčių sąlygų pateikimo būdus, atskleidžiant kiekvienam jų būdingus probleminius aspektus bei pasiūlant galimus jų sprendimo būdus. Be to, tikslinga apibūdinti ir pačias sąlygas, kurios įtrauktinos į elektronines sutartis, kadangi atsižvelgiant į tai, galima pasirinkti ir tinkamiausią būdą šioms sąlygoms pateikti.

4.1. Informacija, pateiktina prieš sudarant elektroninę sutartį

Jau analizuoti teisės aktai - UNICTRAL Pavyzdinis elektroninės komercijos įstatymas bei Jungtinių Tautų konvencija dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse – nepateikia reikalavimų nei dėl informacijos, pateiktinos prieš sudarant elektroninę sutartį, nei dėl atskirų galimų sąlygų pateikimo būdų. Vis dėlto 1998 metais priimtas Pavyzdinio įstatymo 5 bis straipsnis reglamentuoja atvejus, kai į elektroninį pranešimą nėra įtraukiama tam tikra informacija, tačiau duodama nuoroda į ją. Nustatyta, jog tokia informacija neturėtų prarasti teisinės galios vien dėl to, jog buvo pasirinktas toks jos pateikimo būdas. Šio straipsnio komentare nurodoma, kad tokia nuostata priimta dėl to, jog nuorodų įtraukimas į elektroninius pranešimus yra ypač svarbus ir paplitęs praktikoje, o teisinis tikrumas dėl tokios informacijos pateikimo technikos yra būtinas, siekiant skatinti elektroninės prekybos vystymąsi.¹⁰⁴ Pastebėtina, kad ši nuostata nenurodo, apie kokios būtent informacijos pateikimą yra kalbama. Tačiau sutarties sudarymo procese pagal Lietuvos teisę dažniausiai tai bus informacija, pateiktina prieš sudarant sutartį. (Jei pranešime dėl akcepto bus naujos informacijos, keičiančios sutarties sąlygas, tai laikytina ne akceptu, o priešpriešine oferta pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.178 straipsnio 1 ir 2 dalis.)

Elektroninės komercijos direktyva (atitinkamai ir ją įgyvendinantis Informacinės visuomenės paslaugų įstatymas) nustato tam tikrus reikalavimus, susijusius su informacijos pateikimu vykstant sutarties sudarymo procesui. Šios direktyvos 5 straipsnyje (Informacinės visuomenės paslaugų įstatymo 6 straipsnyje) numatyta informacija, kurią informacinės visuomenės paslaugos teikėjas turėtų padarytų lengvai, tiesiogiai ir nuolat pasiekiamą paslaugos gavėjams ir kompetentingoms institucijoms. Iš esmės tai yra paslaugos teikėją identifikuoti leidžiantys duomenys. Direktyvos 6 ir 7 straipsniuose (Informacinės visuomenės paslaugų įstatymo 7 straipsnyje) nustatyti

¹⁰⁴UNICTRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo įgyvendinimo gairių par. 46-4, *supra*, note 9.

reikalavimai komerciniams pranešimams bei neužsakytiems komerciniams pranešimams. Šie reikalavimai susiję komercinių pranešimų identifikavimu bei galimybe atsisakyti gauti neužsakytus komercinius pranešimus. Prieš paslaugų gavėjui pateikiant užsakymą jam pateiktina informacija yra numatyta šios direktyvos 10 straipsnyje (Informacinės visuomenės paslaugų įstatymo 9 straipsnyje). Tai su sutarties sudarymo procesu susijusi informacija (techniniai žingsniai, kurių turi imtis paslaugos gavėjas, kad sudarytų sutartį, sutarties katalogavimo sąlygos, techninės priemonės galimoms klaidoms ištaisyti, kalbos, kuriomis galima sudaryti sutartį, elgesio kodeksai, kurių paslaugų teikėjas išipareigojės laikytis). Pažymėtina, jog ši informacija pateiktina tais atvejais, kai šalys, kurios nėra vartotojai, nesusitarę kitaip.

Kita direktyva, kurioje nustatyti reikalavimai dėl pateiktinos informacijos, kai sutartys sudaromos elektroniniais ryšiais (šiuo atveju vartotojams) – tai direktyva dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis¹⁰⁵. Šios direktyvos 4 ir 5 straipsniuose nustatyti atitinkami reikalavimai tiek dėl pateiktinos informacijos pobūdžio, tiek dėl jos formos (Lietuvoje ją įgyvendina Civilinio kodekso 6.366, 6.367 straipsniai). Taip pat ypač detalūs pateiktinos informacijos reikalavimai numatyti direktyvoje dėl nuotolinės prekybos vartotojams skirtomis finansinėmis paslaugomis¹⁰⁶ (Lietuvoje įgyvendinama Vartotojų teisių apsaugos įstatyme¹⁰⁷).

Manytina, jog šie direktyvose nustatyti reikalavimai padeda užtikrinti teisinį aiškumą sudarant sutartis ir tokiu būdu skatina sutarčių sudarymą elektroniniais ryšiais.

Kalbant apie sutarties tekste pateiktinas sąlygas, naudinga yra atsižvelgti į ICC elektroninių sutarčių sąlygų (angl. - *ICC eTerms*) komentare įvardintą pavyzdinį elektroninių sutarčių sąlygų sąrašą.¹⁰⁸

¹⁰⁵ 1997 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis. OL L 144, 1997 6 4, p. 19.

¹⁰⁶ 2002 m. rugsėjo 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/65/EB dėl nuotolinės prekybos vartotojams skirtomis finansinėmis paslaugomis ir iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 90/619/EEB ir Direktyvas 97/7/EB ir 98/27/EB. OL L 271, 2002 10 9, p. 16.

¹⁰⁷ Su pakeitimais ir papildymais. Valstybės žinios, 1994, Nr. 94-1833.

¹⁰⁸ ICC elektroninių sutarčių sudarymo gidas. B.6. Elektroninės sutarties konstravimas [žiūrėta 2011-01-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.iccwbo.org/policy/law/id3670/index.html>> [žiūrėta 2011-01-21].

4.2. Elektroninės sutarties sąlygų pateikimo būdai

Siekiant išanalizuoti probleminius aspektus, galinčius kilti pateikiant sutarties sąlygas elektroniniais ryšiais, tikslinga yra išnagrinėti kiekvieną iš pagrindinių sąlygų pateikimo elektroniniais ryšiais būdų¹⁰⁹.

4.2.1. „Click-wrap“ sąlygų pateikimo būdas

„Click-wrap“ sutartys dažniausiai sudaromos žiniatinklyje (*World Wide Web*). Įprastas tokių sutarčių sudarymo procesas prasideda nuo to, jog pardavėjas pateikia informaciją apie prekę (paslaugą) žiniatinklyje. Tokia informacija, priklausomai nuo jos ypatumų, gali būti laikoma tiek kvietimu teikti ofertas, tiek oferta. Kita sandorio šalis užsakymą pateikia spausdamas mygtuką su užrašu „sutinku“, „pirkti“ ir pan. Dažnai toks užsakymas yra patvirtinamas automatiškai ir šalių bendravimas tokiu būdu laikomas momentiniu.¹¹⁰

Kadangi sutartys, kurių sąlygos yra pateiktos tokiu būdu, dažniausiai sudaromos prisijungimo būdu, be to antroji sutarties šalis dažnai neperskaito tokios sutarties sąlygų, kurių paprastai būna labai daug, vienas probleminių aspektų yra tai, ar iš tikrųjų yra susitarimas tarp tokios sutarties šalių.¹¹¹ Manytina, jog ši problema yra analogiška neelektroninėms sutartims, sudaromoms prisijungimo būdu, kai antrajai šaliai pateikiamas ilgas sąrašas sąlygų prieš sudarant sutartį (dažnai tai vartojimo sutartys). Siekiant tokiais atvejais apginti vartotojų teises yra išvystytas atitinkamų teisės normų rinkinys, jis taikytinas ir sudarant vartojimo sutartis elektroniniais ryšiais. Kai antroji šalis yra ne vartotojas, atitinkamai taikytinas kitoks apdairumo standartas. Kai kurie autoriai pažymi, jog tokiu atveju apskritai negalima kalbėti apie sutikimą su visomis standartinėmis sąlygomis, o konkretus sutikimas išreiškiamas tik dėl kelių pavienių sąlygų ir bendro pobūdžio sandorio. Tai visaapimantis (ne konkretus) sutikimas su bet kokia protinga ir sąžininga sąlyga, kurią pardavėjas gali būti įtraukęs į savo sutarties formą, kurios nekeičia ir nepašalina pavienių sąlygų prasmės.¹¹² Taip interpretuojant sutikimą su standartinėmis sąlygomis, ypač vartojimo sutarčių atveju, itin išryškėja nesažiningų sutarčių sąlygų

¹⁰⁹ Kadangi, kaip jau minėta, sutarties sąlygų pateikimas elektroniniame laiške yra ypač panašus į sąlygų pateikimą rašytiniame laiške, jis nebus atskirai nagrinėjamas šiame skyriuje, tačiau į probleminius aspektus, galinčius kilti dėl elektroninės formos naudojimo bus atkreiptas dėmesys 5 šio darbo skyriuje.

¹¹⁰ LIM, Y. F. *Cyberspace Law. Commentaries and Materials*. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 63.

¹¹¹ WANG, F. T. *Law of Electronic Commercial Transactions: Contemporary Issues in the EU, US and China*. London: Routledge, 2010, p. 34.

¹¹² LLEWELLYN, K. N. *Common Law Tradition: Deciding Appeals*. Bostn, Toronto: Little, Brown and Company. 1960, p. 370. Cituojama pagal: DRAZDAUSKAS, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė (OI S). Vilnius, 2008, p. 170.

netaikymo ginčo atveju svarba. Be to, elektroninių sutarčių atveju Elektroninės komercijos direktyva bei ją įgyvendinantis Informacinės visuomenės paslaugų įstatymas (9 straipsnis), kaip jau minėta, nustato informaciją, pateiktiną prieš sudarant sutartį, kuri iš esmės skirta informuoti paslaugos gavėją apie sutarties sudarymo mechanizmą. T.y. paslaugos gavėjas turi būti aiškiai informuotas, jog spausdamas tam tikrą mygtuką pateiks sutikimą dėl sutarties sudarymo (akceptą) ar užsakymą sutarčiai sudaryti (ofertą). Be to, pagal Informacinės visuomenės paslaugų įstatymo 9 straipsnio 4 dalį paslaugos teikėjas privalo pateikti paslaugos gavėjui visas sutarties sąlygas tokiu būdu, kuris leistų jam šią informaciją išsaugoti ir vėliau panaudoti. Taigi turi būti techninė galimybė paslaugos gavėjui nukopijuoti visas sąlygas, kurios jam yra pateikiamos „*click-wrap*“ būdu, o taip pat ir bet kuriuo kitu būdu sudarant sutartį elektroniniais ryšiais.

Kalbant apie „*click-wrap*“ sutartis svarbu yra ir tai, kuriuo metu paslaugos gavėjas turi galimybę sutikti ar nesutikti su sutarties sąlygomis. Pavyzdžiui, vienoje Jungtinėse Amerikos Valstijose spęstoje byloje¹¹³ ieškovas tvirtino, jog atsakovo kompiuterinės programos įdiegimas padarė jo kompiuteryje pakeitimus be jo (ieškovo) leidimo. Atsakovas norėjo pasiremti sutarties sąlyga dėl teisingumo. Tačiau ieškovas pateikė įrodymus, kad pakeitimai jo kompiuteryje buvo padaryti įdiegimo proceso pradžioje, dar prieš suteikiant galimybę sutikti su sutarties sąlygomis. Įrodymai taip pat patvirtino, jog pakeitimai nebūtų panaikinti net jei ieškovas būtų atšaukęs įdiegimo procesą. Taigi teismas nusprendė, kad ieškovas nežinojo apie teisingumo sąlygą prieš įvykstant pakeitimams, dėl kurių kilo ginčas, jo kompiuteryje.

4.2.2. „*Browse-wrap*“ („*web-wrap*“) sąlygų pateikimo būdas

„*Browse-wrap*“ sutartis yra tokia, kai laikoma, jog tinklalapio lankytojas išreiškia sutikimą su sąlygomis vien tik savo apsilankymo tinklapyje veiksmu. Toks elektroninės sutarties sąlygų pateikimo būdas dar vadinamas „*web-wrap*“.¹¹⁴ Šios sąlygos dažniausiai

¹¹³ *Williams v America Online Inc*, 2001 WL 135825 (Mass. Super., February 8, 2001). Cituojama pagal: SMITH, G. J. H.; BOARDMAN, R. *Internet Law and Regulation*. 4th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2007. P. 821, 822.

¹¹⁴ Kai kurie autoriai išskiria tokius sąlygų pateikimo būdus kaip atskirus, nurodydami, jog „*browse-wrap*“ būdu sąlygos pateikiamos, kai jos yra pasiekiamos per hiperteksto nuorodą, o „*web-wrap*“ būdu – kai jos išspausdintos pačiame tinklapyje. Pvz., SMITH, G. J. H.; BOARDMAN, R. *Internet Law and Regulation*. 4th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2007. P. 821. Vis dėlto, dauguma autorių abu tokius sąlygų pateikimo būdus vadina „*browse-wrap*“. Pvz., RAMBARRAN, I.; HUNT, R. Are Browse-Wrap Agreements All They Are Wrapped Up To Be? In *Tulane Journal of Technology and Intellectual Property* [interaktyvus]. Vol. 9. 2007 [žiūrėta 2011-01-22]. Prieiga per internetą: <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/tuljtip9&div=7&id=&page=>> [žiūrėta 2011-01-22].

pateikiamos naudojant smulkiu šriftu parašytą nuorodą tinklalapio apačioje kartu su kitomis retai skaitomomis nuorodomis, tokiomis kaip tinklalapio privatumo politika ar kontaktai.

Diskutuotina yra tai, ar asmens apsilankymą tinklalapyje galima laikyti jo sutikimu su tam tikromis sąlygomis, kadangi jau vien tam, kad tos sąlygos būtų perskaitytos, reikia apsilankyti atitinkamame tinklalapyje.¹¹⁵ Be to, manytina, jog tais atvejais, kai neįdedama protingų pastangų tam, jog tinklalapio lankytojas pastebėtų, jog jo apsilankymas tinklalapyje yra kartu sutikimas su tam tikromis sąlygomis, turėtų būti laikytina, jog šios sąlygos nėra įtrauktos į sutartį tarp tinklalapio valdytojo ir lankytojo, kadangi lankytojas neturi protingos galimybės apie jas sužinoti.¹¹⁶

Tokia pozicija dažnai palaikoma ir teismų praktikoje. Pavyzdžiui, Vokietijos Hamburgo Aukščiausiasis Žemės Teismas yra nusprendęs, jog „*web-wrap*” būdu pateiktos sąlygos yra negaliojančios, jei į jas nebuvo pakankamai atkreiptas naudotojo dėmesys. Pasak teismo, elektroninės sutarties sąlygos turėtų būti arba prijungtos prie atitinkamo pasiūlymo (ofertos ar kvietimo teikti ofertas), arba nurodytos kiekvienam naudotojui aiškiai matomoje vietoje. Naudotojas neturėtų pats ieškoti sutarties sąlygų.¹¹⁷

Pažymėtina, jog kai kurių šalių teismai sprenddami ginčus šioje srityje atsižvelgia ir į tai, kokios buvo galimos alternatyvos pateikti atitinkamas elektroninės sutarties sąlygas. Tokiu atveju tinklalapio valdytojui gali būti sudėtinga įrodyti, jog „*browse-wrap*“ sąlygų pateikimo būdas yra tinkamas, kadangi naudojant „*click-wrap*“ sąlygų pateikimo būdą tinklalapio lankytojo dėmesys yra kur kas labiau atkreipiamas į atitinkamas sąlygas.¹¹⁸ Taigi, esant galimybei, rekomenduotina naudoti „*click-wrap*” sąlygų pateikimo būdą.

¹¹⁵ CLAPPERTON, D. M.; CORONES, S. G. Unfair terms in “*clickwrap*” and other electronic contracts. In *Australian Business Law Review* [interaktyvus], Vol. 35, 2007. P. 8. [žiūrėta 2011-01-22]. Prieiga per internetą: <<http://eprints.qut.edu.au/7650/>> [žiūrėta 2011-01-22].

¹¹⁶ *Ibidem*.

¹¹⁷ Byla Nr. 3 U 168-00. 2002 birželio 13 d. Cituojama pagal: SMITH, G. J. H.; BOARDMAN, R. *Internet Law and Regulation*. 4th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2007. P. 823.

¹¹⁸ Pavyzdžiui, JAV Niujorko Pietų apygardos teismas byloje *Specht v Netscape Communications Corp* 150 F SUPP 2D 585 (2001m.) vertindamas, ar konkrečioje situacijoje sąlygų pateikimas „*browse-wrap*“ būdu buvo tinkama alternatyva, atsižvelgė ir į tai, jog nuoroda į atitinkamas sąlygas, pateikta iškart po mygtuku „*parsisiųsti*“, buvo pavadinta „*Prašome peržiūrėti ir sutikti su sąlygomis prieš parsisiunčiant kompiuterinę programą*“. Teismas įvertino tokį užrašą kaip kvietimą, tačiau ne aiškia privalomą sąlygą parsisiuntimui. Todėl pats parsisiuntimo veiksmas buvo įvertintas kaip nereiškiantis sutikimo su atitinkamomis sąlygomis.

4.2.3. „Shrink-wrap“ sąlygų pateikimo būdas

„Shrink-wrap“ sutartis dažniausiai yra sutartis dėl programinės įrangos. „Shrink-wrap“ sutarties sąlygos nėra prieinamos, kol naudotojas nepradeda instaliuoti programinės įrangos. Taigi paprastai naudotojas susipažįsta su sutarties sąlygomis tik po to, kai nusiperka produktą. Šiuo metu teismų praktikoje nėra vieningos nuomonės, ar tokios sąlygos, kurios vienai iš šalių tampa žinomos tik sudarius sutartį, turėtų būti galiojančios.¹¹⁹

Įdomi yra kai kurių šalių teismų praktikoje bei doktrinoje sutinkama nuomonė, jog „shrink-wrap“ sutartys laikytinos sudarytomis tuo momentu, kai pasibaigia laikas, kuomet antroji sandorio šalis, nesutikdama su pateiktomis sąlygomis, gali grąžinti produktą. Tokia interpretacija pateisinama praktiškumu bei ekonomiškumu, kadangi kitu atveju, siekiant supažindinti pirkėją su sutarties sąlygomis iš anksto, ženkliai padidėtų tiek laiko, tiek piniginių sąnaudų, ir galiausiai šie padidėję kaštai tektų būtent produktą perkančiajai šaliai.¹²⁰ Tokiai „shrink – wrap“ sutarčių interpretacijai pritartina, kadangi tokiu būdu suteikiama galimybė antrajai šaliai atmesti sutarties sąlygas ir sutarties nesudaryti. Tai iš esmės atitinka sąžiningumo principą bei gina silpnesniąją sutarties šalį.

Kai perkamas materialus produktas, yra įmanoma jį grąžinti pardavėjui, jei pirkėjas nesutinka su pateiktomis sąlygomis. Vis dėlto, kai prekė yra nemateriali kompiuterinė programa, kuri perkama ir parsisiunčiama elektroniniais ryšiais, situacija yra sudėtingesnė, kadangi iškyla klausimas, kaip pardavėjas gali patikrinti, ar pirkėjas nepasiliko tam tikros programos kopijos savo kompiuteryje ir ar jos neįdiegė. Manytina, kad, siekiant užtikrinti teisinį aiškumą abiem šalims, sudarant tokio pobūdžio sutartis dėl nematerialių produktų, programinės įrangos naudojimo sąlygos turėtų būti pateikiamos pirkėjui bei gautas jo sutikimas dar prieš suteikiant galimybę parsisiųsti kompiuterinę programą.

¹¹⁹ WANG, F. T. *Law of Electronic Commercial Transactions: Contemporary Issues in the EU, US and China*. London: Routledge, 2010. P. 34.

¹²⁰ Bylos *Hill v Gateway 2000 Inc* 105 F3d 1147 (7 Cir 1997), *MA Mortenson Company Inc v Timberline Software Corporation* 970 P2d 803 (Wash App 1999). Cituojama pagal: FORDER, J., SVANTESSON, D. *Internet and E-Commerce Law*. Oxford: Oxford University Press, 2008. P. 49, 50.

4.3. Sąlygos, prieštaraujančios viena kitai

Sudarius elektronines sutartis, taip pat kaip ir tradicines, gali iškilti problema dėl sutarties sąlygų, kurios prieštarauja viena kitai. Naudojant elektroninius ryšius, o ypač tais atvejais, kai už vieną ar abi iš šalių sutarties sudarymo veiksmą atlieka iš anksto užprogramuotos techninės priemonės, išspręsti kilusį ginčą dėl prieštaraujančių viena kitai sąlygų yra dar sudėtingiau.

Tiek Jungtinių Tautų konvencijoje dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarčių, tiek Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse¹²¹ įtvirtinta, jog tai, ar atsakymas į ofertą bus laikomas priešpriešine oferta, priklausys nuo to, ar papildomos (skirtingos) sąlygos iš esmės keičia ofertos sąlygas.¹²² Vis dėlto galimos situacijos, kai šalys laiko sutartį sudaryta, nors tarp jos sąlygų yra tokių, kurios iš esmės viena kitai prieštarauja. Dažnai tai įvyksta sutarties sudarymo metu šalims apsikeitus standartinėmis sąlygomis.

Pagal Civilinio kodekso 6.179 straipsnį, esant standartinių normų kolizijai, sutartis laikoma sudaryta pagal iš esmės sutampančias standartines sutarties sąlygas, išskyrus atvejus, kai viena šalis iš anksto aiškiai nurodo, jog ji nesutinka su kitos šalies pasiūlytomis standartinėmis sąlygomis arba apie tokį nesutikimą nedelsdama praneša tas sąlygas gavusi.

Nei UNICTRAL Pavyzdiniame elektroninės komercijos įstatyme, nei Jungtinių Tautų konvencijoje dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse nėra įtvirtinta specialių taisyklių, kurios taikytinos, kai viena kitai prieštarauja sutarties, sudarytos elektroniniais ryšiais, sąlygos. Vis dėlto, kai ši problema sprendžiama dėl elektroninių sutarčių, atsižvelgtina į tokius specifinius jų aspektus kaip elektroninio pranešimo išsiuntimo bei gavimo momentai, kriterijai, pagal kuriuos elektroninis pranešimas įvertinamas kaip oferta ar akceptas, galimybė po sutarties sudarymo peržiūrėti jos sąlygas, klaidos siunčiant elektroninius pranešimus.¹²³ Kiekvienoje situacijoje šie aspektai turės būti įvertinti pagal konkrečiai sutarčiai taikytiną teisę.

Taip pat įmanomos situacijos, kai, šalims bendraujant tiek tiesiogiai, tiek per elektroninių ryšių priemones, skirtingoje formoje esančios sutarties sąlygos prieštarauja viena kitai (pavyzdžiui, elektroniniu laišku siųstos sąlygos prieštarauja raštu popieriuje siųstoms sutarties sąlygoms). Tokiu atveju svarbu atsižvelgti į funkcinio

¹²¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.178 straipsnis.

¹²² Jungtinių Tautų konvencijos dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarčių 19 straipsnio 1 ir 2 dalys. Vis dėlto, pažymėtina, jog ši konvencija netaikytina vartojimo sutarčių atveju (2 straipsnio a punktas.)

¹²³ WANG, F. T. *Law of Electronic Commercial Transactions: Contemporary Issues in the EU, US and China*. London: Routledge, 2010. P. 70.

ekvivalentiškumo principą ir nelaikyti elektronine forma siųstų sąlygų negaliojančiomis vien tik dėl jų formos.

4.4. Klaidos sudarant elektroninę sutartį

Sudarant sutartį elektroniniais ryšiais galimos klaidos tiek dėl pačios šalies neapdairumo (paspaustas klaidingas mygtukas, įvesti netinkami duomenys), tiek ir programavimo klaidos. Abiem atvejais yra sudaroma sutartis, kurios tam tikros sąlygos ar ji visa nepageidautina bent vienai iš šalių. Dėl bendravimo elektroniniais ryšiais spartos bei automatinųjų programų sudarant sutartis naudojimo dažnai tokių klaidų pasekmės gali būti didelės bei sunkiai ištaisomos.

Vienos dažniausiai pasitaikančių klaidų – tai įvesties klaidos (angl. - *input errors*). Jos pasitaiko tais atvejais, kai sutarties sudarymo procese suklystama paspaudžiant tam tikrą mygtuką, ir dėl to įvedami tos šalies nepageidaujami duomenys. Tikslinga apžvelgti, kaip tokias situacijas reglamentuoja tarptautiniai teisės aktai.

Jungtinių Tautų konvencijos dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse 14 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kokioms sąlygoms esant fizinis asmuo gali panaikinti klaidą, padarytą įvedant duomenis į automatinę sistemą tais atvejais, kai automatinė sistema tokios galimybės nesuteikia. Siekdamas panaikinti padarytą įvesties klaidą, fizinis asmuo privalo informuoti kitą šalį apie padarytą klaidą kaip įmanoma greitai po to, kai sužinojo apie padarytą klaidą; be to, fizinis asmuo turi būti negavęs jokios materialinės naudos iš prekių ar paslaugų, jei jos yra gautos iš kitos šalies. To paties straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, jog šių taisyklių taikymas niekaip nepaveikia teisės normų dėl kitokių klaidų pasekmių taikymo. Pažymėtina, jog šis konvencijos straipsnis taikytinas tik tais atvejais, kai fizinis asmuo sudaro sandorį su kita šalimi, už kurią veiksmus atlieka automatinės sistemos. Taigi jis bus netaikytinas tais atvejais, kai už abi šalis veiksmus atlieka automatinės sistemos ar kai abi šalys sutarties sudarymo procese bendrauja tiesiogiai (elektroniniais ryšiais, tačiau sutarties sudarymo veiksmus atlieka pačios, o ne iš anksto užprogramuotų sistemų pagalba).

Labai panašus reglamentavimas įtvirtintas ir JAV Vieningame elektroninių sutarčių akte. Tačiau pastarajame yra įtvirtinta papildoma sąlyga, t.y. jog padariusi klaidą šalis privalo imtis protingų veiksmų, įskaitant veiksmus siekiant įvykdyti kitos šalies protingas instrukcijas, grąžinti kitai šaliai, ar, kitai šaliai nurodžius, sunaikinti tai, kas gauta dėl

klaidingo elektroninio įrašo.¹²⁴ Nuo Jungtinių Tautų konvencijos dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse JAV Vieningojo elektroninių sutarčių akto nuostatos skiriasi dar ir tuo, jog nėra apibrėžta, tarp kokių asmenų privalo būti sudaryta sutartis. Tuo tarpu tam, jog būtų taikomos panašios Jungtinių Tautų konvencijoje įtvirtintos nuostatos, sutartis turi būti sudaryta tarp fizinio asmens ir automatinės sistemos.¹²⁵

Europos Sąjungos lygmeniu tam tikrus įvesties klaidų aspektus reglamentuoja Elektroninės komercijos direktyva. Manytina, jog šios direktyvos 10 straipsnio 1 dalyje nustatyti reikalavimai dėl pateiktinos informacijos¹²⁶ padeda kitai šaliai išvengti įvesties klaidų. Be to, 11 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, jog „paslaugų teikėjas paslaugos gavėjui privalo pateikti tinkamas, veiksmingas ir prieinamas technines priemones, leidžiančias jam prieš pateikiant užsakymą nustatyti ir ištaisyti įvesties klaidas.“ Pažymėtina jog tiek 10 straipsnio nuostata dėl pateiktinos informacijos, tiek 11 straipsnio nuostatos taikytinos tais atvejais, jei šalys, kurios nėra vartotojai, nesusitaria kitaip. Be to, 11 straipsnio 2 dalis netaikoma sutartims, kurios sudaromos išimtinai keičiantis elektroninio pašto pranešimais arba analogiškais individualiais pranešimais.¹²⁷ Atkreiptinas dėmesys į tai, jog tais atvejais, kai sudaromos „*click-wrap*“ sutartys ir vienu paspaudimu yra pateikiamas užsakymas, yra sudėtinga ištaisyti klaidas prieš pateikiant užsakymą. Todėl tokiomis aplinkybėmis protingumo principą atitiktų galimybės ištaisyti padarytą klaidą per trumpą laikotarpį po mygtuko paspaudimo suteikimas.¹²⁸

Teisės doktrinoje minimi atvejai, kai tinklalapio valdytojui klaidingai paskelbus kur kas mažesnę kainą už tam tikrą prekę, automatiškai patvirtinamos daugybė sutarčių, kurios galėtų tinklalapio valdytojui atnešti ypač didelius nuostolius.

Praktikoje iškyla klausimas, kokie kriterijai turėtų būti taikomi sprendžiant tokius ginčus. Užsienio šalių teismų praktikoje atsižvelgiama į tai, kiek akivaizdžiai nurodyta

¹²⁴ Jungtinių Amerikos Valstijų vieningasis elektroninių sandorių aktas. Sudarytas Vieningųjų valstijų įstatymų nacionalinės komisijos narių. Su įvadinėmis pastabomis ir komentarais [interaktyvus]. 1999. 10 straipsnio 2 dalies B. punktas [žiūrėta 2011-01-23]. Prieiga per internetą: <<<http://www.law.upenn.edu/bll/archives/ulc/fnact99/1990s/ueta99.htm>> [žiūrėta 2011-01-23].

¹²⁵ WANG, F. T. *Law of Electronic Commercial Transactions: Contemporary Issues in the EU, US and China*. London: Routledge, 2010. P. 53.

¹²⁶ <...> valstybės narės užtikrina, kad paslaugų teikėjas aiškiai, suprantamai ir nedviprasmiškai prieš paslaugos gavėjui pateikiant užsakymą pateiktų bent jau šią informaciją: a) įvairius techninius etapus, kurias reikia įveikti sudarant sutartį; b) ar paslaugų teikėjas kataloguos sudarytą sutartį ir ar su ja bus galima susipažinti; c) technines priemones įvesties klaidoms prieš pateikiant užsakymą nustatyti ir ištaisyti; d) kalbas, kuriomis siūloma sudaryti sutartį.

¹²⁷ 11 straipsnio 3 dalis.

¹²⁸ KASPERSEN, H. W. K.; LODDER, A. R. *E-Directives: Guide to European Union Law on E-Commerce - Commentary on the Directives on Distance Selling, Electronic Signatures, Electronic Commerce, Copyright in the Information Society, and Data Protection*. The Hague: Kluwer Law International, 2002. P. 86.

kaina buvo klaidinga, bei tai, ar tinklapio naudojimo sąlygose (ir konkrečios sutarties sąlygose) yra specialios taisyklės dėl klaidingai nurodytų kainų.

Pavyzdžiui, vienoje Singapūre spęstoje byloje informacinių technologijų pardavėjas laimėjo byloje prieš šešis pirkėjus, kurie pateikė daugiau nei 1600 užsakymų, kai kaina už prekę (lazerinius spausdintuvus) buvo klaidingai nurodyta 66 doleriai už vieną vietą turėjusių būti 3854 dolerių už vieną. Įvykdžius šias sutartis pirkėjai būtų sumokėję 106 000 dolerių vietoje 6 100 000 dolerių. Teismas pažymėjo, jog šiuo atveju pirkėjai aiškiai norėjo pasipelninti iš pardavėjo klaidos.¹²⁹

Kitoje byloje, spęstoje Vokietijoje, teismas palaikė tinklalapio lankytojų, t.y. pirkėjų poziciją, kai sutartis buvo sudaryta dėl 50% mažesnės nei įprasta kainos. Teismas nurodė, jog klaida nebuvo tokia didelė, jog sutarties įvykdymas prieštarautų sąžiningumo principui.¹³⁰

Pažymėtina, jog pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.90 straipsnį dėl suklydimo sudarytas sandoris yra nuginčijamas ir gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal klydusios šalies ieškinį, jei buvo suklysta iš esmės. Be to, Informacinės visuomenės įstatymo 9 straipsnio 1 dalyje bei 10 straipsnio 3 dalyje yra perkeltos jau nagrinėtos Elektroninės komercijos direktyvos nuostatos dėl informacinės visuomenės paslaugos gavėjo informavimo bei techninių galimybių ištaisyti klaidas suteikimo. Sistemiškai aiškinant šias nuostatas, diskutuotina, ar teismas, kilus ginčui, pripažintų, jog šaliai suklydus dėl neesminių sutarties sąlygų, turėtų būti leista tokias klaidas ištaisyti. Atsižvelgiant į tai, kad Elektroninės komercijos direktyvoje nėra nurodyta, jog suklydimas turi būti esminis, manytina, jog turėtų būti leidžiama ištaisyti bet kurias įvesties klaidas. Be to, nacionalinėje teismų praktikoje kilus ginčams dėl klaidingai nurodytos kainos, atsižvelgtina į aptartoje užsienio teismų praktikoje nustatytus kriterijus – klaidos akivaizdumą, antrosios šalies sąžiningumą bei į tai, ar konkrečiame tinklapyje egzistuoja specialios tai reglamentuojančios taisyklės.

¹²⁹ Chwee Kin Keong v Digilandmall.com Pte Ltd [2005] SGCA. Cituojama pagal: SMITH, G. J. H.; BOARDMAN, R. *Internet Law and Regulation*. 4th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2007. P. 795, 796.

¹³⁰ *Ibidem*. P. 795.

5. Elektroninė sutarties forma

Sudarant sutartis elektroniniais ryšiais nuo tradicinių sutarčių skiriasi duomenų perdavimo ar (ir) laikymo forma. Bent viename iš elektroninės sutarties sudarymo etapų duomenys yra perduodami elektroniniai ryšiais, t.y. signalais, perduodamais laidinėmis, radijo, optinėmis ar kitomis elektromagnetinėmis priemonėmis.¹³¹ Taigi kyla klausimas, kokią įrodomąją galią turi elektroninė sutarčių forma. Šis klausimas visuomet svarbus kilus ginčui ir siekiant pateikti atitinkamus įrodymus teisme.

5.1. Elektroninės formos įrodomoji galia

Paprastai teismo proceso, taip pat ir įrodymų, klausimai yra reglamentuojami valstybės, kurios teismas sprendžia ginčą, teisės (nepaisant to, kokios valstybės materialioji teisė yra taikytina).¹³² Taigi jau sutarties sudarymo metu svarbu tinkamai pasirinkti ir sutarties tekste įtvirtinti valstybę, kurios teismams teisingi ginčai, kilę iš šios sutarties. Renkantis šią valstybę rekomenduotina atsižvelgti ir į tai, kaip joje reglamentuojami elektroninės formos įrodomosios galios klausimai.

Nagrinėjant elektroninės formos įrodomosios galios klausimą, tikslinga aptarti tarptautiniuose teisės aktuose bei atskirų valstybių teisėje įtvirtintas taisykles.

UNICTRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo¹³³ 9 straipsnyje aptariamas elektroninių pranešimų kaip įrodymų priimtumas bei įrodomasis svoris. Pirmojoje dalyje nustatyta, jog jokiame teisiniame procese įrodymus reglamentuojančios taisyklės netaikytinos taip, kad paneigtų elektroninio pranešimo kaip įrodymo priimtumą vien tik tuo pagrindu, jog tai yra elektroninis pranešimas; ar dėl to, jog jis nėra originalios formos, jei tai yra geriausias įrodymas, kurio pateikimo iš asmens galima protingai tikėtis. Antrojoje to paties straipsnio dalyje numatyta, jog informacijai, esančiai elektroniniame pranešime suteiktinas atitinkamas įrodomasis svoris. Jį vertinant atsižvelgtina į būdo, kuriuo elektroninis pranešimas buvo sukurtas, laikytas ar perduotas, patikimumą, į priemonių, kuriomis buvo užtikrinamas pranešimo integralumas, patikimumą, į būdą, kuriuo buvo identifikuotas elektroninio pranešimo kūrėjas bei į kitas susijusias aplinkybes.

¹³¹ Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymo 3 straipsnio 9 dalis.

¹³² SMITH, G. J. H.; BOARDMAN, R. *Internet Law and Regulation*. 4th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2007. P. 863.

¹³³ *Supra*, note 9.

To paties teisės akto 8 straipsnyje numatyti reikalavimai, kuriuos atitinkantis elektroninis dokumentas laikytinas originalu: turi egzistuoti patikimas dokumento integralumo nuo jo sukūrimo momento užtikrinimas (kaip elektroninio pranešimo ar kitaip), be to, turi būti įmanoma pademonstruoti informaciją, esančią elektriniame dokumente.¹³⁴ Vertinant dokumento integralumą atsižvelgtina į tai, ar informacija yra išlikusi pilna ir nepakitusi, neskaitant pakeitimų, kurie paprastai padaromi informacijos perdavimo, laikymo ar demonstravimo metu. Patikimumo standartai vertintini atsižvelgiant į konkrečios informacijos sukūrimo tikslą bei į kitas reikšmingas aplinkybes.¹³⁵

Pagal UNICTRAL Pavyzdinį elektroninės komercijos įstatymą rašytinę formą elektroninis dokumentas atitinka, jei jame patalpinta informacija yra taip prieinama, kad ją būtų galima naudoti vėliau. Tokia nuostata taikytina tiek tais atvejais, kai įstatymas numato privalomą rašytinę formą, tiek tais atvejais, kai numatytos rašytinės formos nebuvimo pasekmės.¹³⁶ Pažymėtina, jog nustatant reikalavimus rašytinei formai nėra minimas parašas, kadangi parašo funkcija Pavyzdinio įstatymų rengėjų buvo matoma atskirai nuo rašytinės formos funkcijos.¹³⁷ (Lietuvos teisėje rašytinė forma siejama su parašo buvimu.¹³⁸)

Jungtinių Tautų konvencijoje dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse iš esmės yra atkartojamos UNICTRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo nuostatos dėl rašytinės elektroninio dokumento formos bei reikalavimų originaliam elektriniam dokumentui. Abiejuose dokumentuose įtvirtinamas funkcinio lygiavertiškumo tarp elektroninių pranešimų bei popierinių dokumentų principas.¹³⁹ Šis principas reiškia, jog yra atsižvelgiama į tradicinių sutarčių, surašytų popieriuje, tikslus bei funkcijas, siekiant nuspręsti, kaip tie tikslai ir funkcijos gali būti įgyvendinti elektroninėje komercijoje naudojamomis technologijomis.¹⁴⁰

Nors Elektroninės komercijos direktyva tiesiogiai nereglamentuoja elektroninių dokumentų formos klausimų, jos 34 konstatuojamojoje dalyje numatyta, jog valstybės narės privalo pakeisti savo įstatymus, kuriuose yra formos reikalavimų, galinčių varžyti elektriniais ryšiais sudaromų sutarčių naudojimą, be to šio pakeitimo rezultatas turėtų užtikrinti, kad elektroninėmis priemonėmis sudarytos sutartys galiotų. Taigi nėra

¹³⁴ 8 straipsnio 1 dalies a ir b punktai.

¹³⁵ 8 straipsnio 3 dalies a ir b punktai.

¹³⁶ 6 straipsnio 1 ir 2 dalys.

¹³⁷ *Supra*, note 9. Par. 49.

¹³⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.73 straipsnio 2 dalis.

¹³⁹ UNICTRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo įgyvendinimo gairių par. 16. *Supra*, note 9.

¹⁴⁰ *Ibidem*.

numatytų konkrečių reikalavimų elektroninėms sutartims, tačiau pasirinkta pašalinti suvaržymus, galinčius kilti dėl elektroninės sandorių formos naudojimo.

Manytina, kad anksčiau aptartas funkcinio ekvivalentiškumo principas, įtvirtintas UNICTRAL Pavyzdiniame elektroninės komercijos įstatyme bei Jungtinių Tautų konvencijoje dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse yra tinkamiausias būdas reglamentuoti elektroninių sandorių formos klausimus, į jį atsižvelgtina ir sprendžiant ginčus dėl elektroninės formos.

Diskutuotinas yra elektroninės formos įrodomosios galios teismo procese bei elektroninės sutarties prilyginimo rašytinei pagal Lietuvos Respublikos teisę klausimas. Siekiant aiškumo, tikslinga šiuos klausimus nagrinėti atskirai.

Pagal Civilinio kodekso 1.73 straipsnio 2 dalį rašytinės formos sandoriai yra pasirašomi šalių, o telekomunikacijų galiniais įrenginiais perduoti dokumentai prilyginami rašytinės formos dokumentui, jei yra užtikrinta teksto apsauga ir galima identifikuoti parašą. Vis dėlto nėra aišku, koku lygiu turėtų būti užtikrinta teksto apsauga bei ką tiksliai reiškia „galima identifikuoti parašą“. Pagal Civilinio kodekso 1.76 straipsnio 2 dalį jeigu sandoris buvo sudarytas panaudojant telekomunikacijų galinius įrenginius, tai visais atvejais privalo būti pakankamai duomenų sandorio šalims nustatyti. Jeigu tokių duomenų nėra, šalys, kilus ginčui, negali remtis liudytojų parodymais sandorio sudarymo faktui įrodyti. Svarstyтина, ar šiuose straipsniuose vartojamos sąvokos „galima identifikuoti parašą“ bei „privalo būti pakankamai duomenų sandorio šalims nustatyti“ reiškia tą patį. Praktikoje gali būti atvejų, kai yra pakankamai duomenų sandorio šalims nustatyti, tačiau negalima identifikuoti parašo, t.y. jo nėra arba jis neįskaitomas. Taigi vadovaujantis šiomis normomis tokiu atveju reikėtų konstatuoti, jog rašytinė sutartis nėra sudaryta, kadangi negalima identifikuoti šalies parašo, nepaisant to, jog yra pakankamai duomenų sandorio šalims nustatyti. Be to, kilus ginčui, šalys negalės remtis liudytojų parodymais sandorio sudarymo faktui nustatyti. Vis dėlto, manytina, jog tokiais atvejais šalys gali remtis turimais elektroniniais įrodymais net jei jie nėra pasirašyti (šis klausimas nagrinėjamas žemiau), ir pagal Civilinio kodekso 1.93 straipsnio 1 bei 2 dalis tai automatiškai nedaro sutarties negaliojančios, jei kitaip nenumatyta įstatyme.

Taip pat sprendžiant dėl klausimo, koku lygiu turėtų būti užtikrinta teksto apsauga pagal Civilinio kodekso 1.73 straipsnio 2 dalį, atkreiptinas dėmesys į Elektroninio parašo įstatymo 8 straipsnio 2 dalies 4 punkto normą, kurioje nurodoma, kad elektroninis parašas negali būti laikomas negaliojančiu dėl to, kad nėra sukurtas saugia parašo formavimo įranga. Pažymėtina, jog būtent saugus elektroninis parašas užtikrina, jog bet koks

duomenų pakeitimas, kuris padarytas juos pasirašius saugiu elektroniniu parašu, būtų matomas (Elektroninio parašo įstatymo 2 straipsnio 5 dalies 4 punktas). Taigi saugus elektroninis parašas užtikrina visišką duomenų pasirašytame dokumente nekintamumą. Kadangi Civilinio kodekso norma nenurodo, kokio lygio apsauga turėtų būti užtikrinta kuriant elektroninį dokumentą, kuris prilygtų rašytinės formos dokumentui, galima teigti jog ją aiškinant sistemiškai kartu su minėta Elektroninio parašo įstatymo norma, darytina išvada, jog saugaus parašo naudojimas nėra būtina sąlyga sudaryti elektronei sutarčiai tam, kad ji galėtų būti prilyginta rašytinės formos sutarčiai. Manytina, jog tokia interpretacija atitinka ir funkcinio ekvivalentiškumo principą, kadangi pasirašant ranka iš esmės nėra užtikrinamas dokumento turinio nekintamumas - galimi popierinio dokumento taisymai, keitimai, įmanoma pasirašyti ir ant tuščio popieriaus lapo, taip pat galimi atvejai, kai sutarties sąlygos išdėstytos keliuose sutarties lapuose, o pasirašomas tik paskutinis¹⁴¹ - tokiu atveju nepasirašyti sutarties lapai gali būti keičiami ir pan. Tuo tarpu pasirašius dokumentą saugiu elektroniniu parašu bet koks šių duomenų pakeitimas yra pastebimas. Taigi iš esmės saugus elektroninis parašas atlieka dar vieną papildomą funkciją lyginant su ranka pasirašytu parašu. Jei būtų numatyta, jog tik saugiu elektroniniu parašu pasirašyti duomenys gali būti savo forma prilygstantys rašytinei sutarčiai, būtų diskutuotinas tokios normos ir funkcinio ekvivalentiškumo principo suderinamumas. Pritartina Lietuvos teisės doktrinoje išreikštai nuomonei, jog teksto apsaugos reikalavimą reikėtų aiškinti kaip reikalavimą užtikrinti, kad elektroninis pranešimas vėliau galėtų būti atkuriamas ir panaudojamas. Tokia pozicija ypač dera su funkcinio ekvivalentiškumo principu bei UNICTRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo 6 straipsnio 1 dalimi bei Jungtinių Tautų konvencijos dėl elektroninių pranešimų naudojimo tarptautinėse sutartyse 9 straipsnio 2 dalimi.¹⁴² Be to, pastebėtina, jog 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo¹⁴³ (toliau – Briuselis I reglamentas) 23 straipsnio 2 dalyje taip pat yra nurodyta, jog bet kuris elektroninėmis priemonėmis perduodamas informacinis pranešimas, kuris yra ilgalaikis susitarimo įrašas, laikomas lygiaverčiu rašytinei formai. Manytina, jog atitinkamos nacionalinės teisės normos turėtų būti aiškinamos siekiant suderinamumo su šia norma.

Taip pat atkreiptinas dėmesys į Civilinio kodekso 1.76 straipsnio pavadinimą bei jo 2 dalį. Šis straipsnis vadinasi „rašytinės formos sandorių pasirašymas“, o jo 2 dalyje

¹⁴¹ Toks pavyzdys pateikiamas LAMANAUSKAS, T. Elektroniniai duomenys kaip įrodinėjimo priemonė civiliniame procese. In *Justitia*, 2001, nr. 2 (32), p. 28.

¹⁴² DRAZDAUSKAS, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė (OI S). Vilnius, 2008, p. 148.

¹⁴³ OL, 2001 specialusis leidimas, skyrius 19, tomas 04, p. 42 – 64.

numatyta, jog jeigu sandoris buvo sudarytas panaudojant telekomunikacijų galinius įrenginius, tai visais atvejais privalo būti pakankamai duomenų sandorio šalims nustatyti. Jeigu tokių duomenų nėra, šalys, kilus ginčui, negali remtis liudytojų parodymais sandorio sudarymo faktui įrodyti. Taigi šis straipsnis elektroniniam parašui iš esmės kelia tik vieną reikalavimą – t.y., kad būtų pakankamai duomenų sandorio šalims nustatyti. Čia atkreiptinas dėmesys ir į Elektroninio parašo įstatymo 8 straipsnį, kurio 1 dalyje nustatyta, jog saugus elektroninis parašas, sukurtas saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintas galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu, elektroniniams duomenims turi tokią pat teisinę galią kaip ir parašas rašytiniuose dokumentuose ir yra leistinas kaip įrodinėjimo priemonė teisme. Ši norma nustato saugaus elektroninio parašo teisę galią, tačiau ji nepaneigia nesaugaus elektroninio parašo teisinės galios. Atvirkščiai, 8 straipsnio 2 dalies 4 punkte numatyta, kad elektroninis parašas negali būti laikomas negaliojančiu dėl to, kad nėra sukurtas saugia parašo formavimo įranga. Tad manytina, kad pagal Lietuvos teisę yra galima plati elektroninio parašo, o kartu ir elektroninės sutarties prilyginimo rašytinei sutarties formai interpretacija¹⁴⁴.

Rašytinių įrodymų civiliniame procese klausimus Lietuvoje reglamentuoja Civilinio proceso kodeksas¹⁴⁵, kurio 198 straipsnyje dokumento rašytinei formai prilyginami dalyvaujančių byloje asmenų pasirašyti dokumentai, įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka perduoti telekomunikacijų galiniais įrenginiais.¹⁴⁶ Svarstyta, kaip pagal Lietuvos teisę turėtų būti vertinami nepasirašyti elektroniniai dokumentai. Manytina, jog jie laikytini rašytiniais dokumentais su trūkumais pagal Civilinio proceso kodekso 202 straipsnį ir apie jų įrodomąją galią turėtų spresti bylą nagrinėjantis teismas.

Vis dėlto atkreiptinas dėmesys į tai, jog Lietuvos teismų praktikoje¹⁴⁷ faksimile perduoti dokumentai yra prilyginami rašytinei formai, nepaisant to, jog jie nėra pasirašyti saugiu elektroniniu parašu. Taigi tokia teismų praktika iš esmės patvirtina anksčiau aprašytą sisteminių Civilinio kodekso ir Elektroninio parašo įstatymo normų aiškinimą, teigiant, jog saugus elektroninis parašas nėra būtina sąlyga siekiant prilyginti elektroninės

¹⁴⁴ Vis dėlto kol kas nacionalinėje praktikoje elektroninis parašas dažnai suprantamas tik kaip saugus elektroninis parašas, taip jis pristatomas ir oficialiame Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Susisiekimo ministerijos tinklalapyje. E. parašas – kas tai? Vaizdinė medžiaga apie elektroninio parašo naudojimą [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-19]. Prieiga per internetą: <<http://epp.ivpk.lt/lt/apie/>> [žiūrėta 2011-03-19].

¹⁴⁵ Su pakeitimais ir papildymais. Patvirtintas 2002 m. vasario 28 d. įstatymu Nr. IX-743. Žin., 2002, Nr. 36-1340.

¹⁴⁶ Pritartina Lietuvos teisės doktrinoje išsakyta kritikai šios normos atžvilgiu, kadangi, ją aiškinant pažodžiui, dokumentai, pasirašyti ne byloje dalyvaujančių, o kitų asmenų, negalėtų būti pripažįstami rašytiniais įrodymais. Daugiau apie tai - LAMANAUSKAS, T. Elektroniniai duomenys kaip įrodinėjimo priemonė civiliniame procese. In *Justitia*, 2001, nr. 2 (32), p. 28.

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje *R. Beliackas v. UAB „Sabina“*, Nr. 3K-3-619/2000, kat. 1.

sutarties (Civilinio proceso kodekso atveju - ir kitokių dokumentų) įrodomąją galią rašytinės formos dokumentams. Deja tokios pozicijos laikomasi ne visuose teismų sprendimuose. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. rugsėjo 22 d. nutartyje civilinėje byloje *UAB „Elko Kaunas“ v. UAB „Draudimo kompanija Neris“*¹⁴⁸, teismas sutartyje vartotą sąvoką „rašytinis“ pabrėžtinai vertino kaip apimantį tik popierinę išraišką. Tokia teismo pozicija kritikuotina kaip nesuderinama su Informacinės visuomenės paslaugų įstatyme įtvirtintu elektroninės formos nediskriminavimo principu.¹⁴⁹

Daugumos valstybių teisėje nepaisant to, kad elektroninis dokumentas neatitiks rašytinės formos reikalavimų, teismas laisvai vertins jo įrodomąją galią. Pavyzdžiui, Italijos teismų praktikoje yra įtvirtinta taisyklė, jog elektroninis dokumentas be jokio parašo yra įrodymas, kurį teismas gali vertinti pagal savo diskreciją kartu atsižvelgdamas į kitus faktus bei (neelektroninius) dokumentus, kurie galėtų patvirtinti elektroninio dokumento turinį.¹⁵⁰ Toks pat yra ir Norvegijos proceso teisės bendrasis principas.¹⁵¹ Kaip jau minėta, pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 198 bei 202 straipsnius net ir dėl nepasirašytų elektroninių dokumentų įrodomosios galios sprendžia bylą nagrinėjantis teismas.

Šiuo aspektu aktuali yra Lietuvos teismų praktika vertinant trumposiomis SMS žinutėmis sudaromas sutartis. Lietuvos apeliacinis teismas 2010 m. gegužės 21 d. nutartyje byloje *Springer & Sohn GmbH & Co prieš UAB „Subarė“*¹⁵² nurodė, jog, esant tarp šalių susiklosčiusiai praktikai sudaryti sutartį raštu, šalių apsikeitimas trumposiomis SMS žinutėmis, kai viena iš šalių pateikia sutarties sąlygas, o kita atsako į šią žinutę „sutinku“, laikytina apsirikimu. Šioje nutartyje teismas atskyrė šios bylos *ratio decidendi* nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 29 d. priimtos nutarties¹⁵³, kurioje SMS žinutės laikytos netiesioginiais papildomais rašytiniais įrodymais, vertinant tarp šalių sudarytą rašytinę sutartį. Manytina, jog tokia teismų praktika rodo, kad teismai vis dar nelinkę patvirtinti sutarties sudarymo elektroniniais ryšiais fakto, kai ji nepasirašyta

¹⁴⁸ Nr. 2A-330/2005.

¹⁴⁹ DRAZDAUSKAS, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė (OI S). Vilnius, 2008, p. 151.

¹⁵⁰ Italijos Kasacinis Teismas. Cass. n. 11445/2001, section labour, 2001 gruodžio 6 d. Cituojama pagal: CUTSEM, VAN J.-P. *E-Commerce in the World. Aspects of Comparative Law*. Brussels: Bruylant, 2008. P. 246. Par. 3.

¹⁵¹ *Ibidem*. P. 294. Par. 2.

¹⁵² Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gegužės 21 d. nutartis civilinėje byloje byloje *Springer & Sohn GmbH & Co prieš UAB „Subarė“*, Nr. 2A-370/2010.

¹⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *V. Dukštas prieš T. Eitutį*, Nr. 3K-3-516/2004, kat. 57.1, 94.1.

saugiu elektroniniu parašu. Abejotina, ar tokia teismų pozicija skatina sutarčių sudarymą elektroniniais ryšiais.

Taip pat kalbant apie elektroninės formos įrodomąją galią pažymėtina, jog kai kuriose šalyse yra priimti praktikos kodeksai, kuriuose numatyti pasiūlymai dėl procedūrų, kurių laikantis būtų maksimaliai padidintas elektroninių duomenų autentiškumas, informacijos naudingumas bei įrodomasis svoris. Pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje Britų standartų institucija¹⁵⁴ yra priėmusi šiuos praktikos kodeksus: „Dėl elektroniniu būdu laikomos informacijos teisinio priimtumo bei įrodomojo svorio“, „Dėl elektroninių pranešimų teisinio priimtumo ir įrodomojo svorio“, „Dėl elektroninės tapatybės susiejimo su dokumentais teisinio priimtumo ir įrodomojo svorio“.¹⁵⁵ Manytina, jog tokie praktikos kodeksai suteikia teisinio aiškumo renkantis, kokius techninius sprendimus pasirinkti sudarant sutartis elektroniniais ryšiais, bei padeda išvengti problemų vėliau stengiantis įrodyti elektroninės sutarties sudarymo faktą.

Atsižvelgiant į aptartą nacionalinę teismų praktiką, abejotina, ar joje formuojamos taisyklės atitinka funkcinio ekvivalentiškumo principą ir tarptautines tendencijas šioje srityje. Manytina, jog panašūs į Didžiojoje Britanijoje priimtus praktikos kodeksus (kad ir rekomendacinės galios) profesionaliai parengti taisyklių rinkiniai galėtų suteikti teisinio aiškumo asmenims, sudarantiems sutartis elektroniniais ryšiais. Tai skatintų jų pasitikėjimą elektroninių priemonių naudojimu sutartims sudaryti, o kartu ir elektroninės komercijos vystymąsi. Atsižvelgiant į funkcinio lygiavertiškumo principą, pagrindinis kriterijus nustatant, ar dokumentas gali būti pripažintas rašytinės formos dokumentu, turėtų būti galimybė išsaugoti jį taip, kad vėliau būtų įmanoma peržiūrėti. O nustatant, ar elektroninė sutartis gali būti prilyginta rašytinės formos sutarčiai, taikytinas pastarasis kriterijus ir papildomai galimybė identifikuoti sutarties šalis bei jų ketinimą pasirašyti (elektroninio parašo netapatinant su saugiu elektroniniu parašu¹⁵⁶).

5.2. Elektroninis parašas

Kaip jau minėta, dažnai siekiant, jog elektroninis dokumentas savo įrodomąją galią prilygtų rašytiniam dokumentui, šalis privalo pasirašyti elektroninį dokumentą. Vis dėlto elektroninio parašo samprata skirtingose šalyse yra nevienoda, todėl net ir pasirašius elektroniniu parašu, jei jis neatitinka tam tikrų reikalavimų, elektroninis dokumentas

¹⁵⁴ Angl. - *British Standards Institution*.

¹⁵⁵ SMITH, G. J. H.; BOARDMAN, R. *Internet Law and Regulation*. 4th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2007. P. 872. Par. 3, 4.

¹⁵⁶ Plačiau apie elektroninio parašo sampratą šio darbo 5.2. poskyryje.

neturės norimos įrodomosios galios (nebus prilygintas rašytinei formai). Siekiant išspręsti elektroninio parašo naudojimo problematiką yra svarbu identifikuoti pagrindinius jo sampratos skirtumus tam, kad sutarties sudarymo metu būtų tinkamai pasirenkama tiek parašo rūšis, tiek sutarčiai taikytina teisė.

Parašas, perduodamas elektroniniais ryšiais, palyginus su įprastiniu parašu, turi tam tikrų ypatumų, t.y. dažnai jo išraiška bei pasirašymo procesas gali būti visiškai kitokie nei įprastinio parašo.¹⁵⁷ Dažniausiai sprendžiant, kokią teisinę galią suteikti elektroniniam parašui, laikomasi techniškai neutralaus požiūrio ir palyginamos funkcijos, kurias atlieka įprastinis parašas bei konkretus elektroninis parašas. Pagrindinės įprastinio parašo funkcijos yra įrodyti šiuos dalykus: a) pasirašančio asmens tapatybę; b) jog pasirašantis asmuo norėjo pasirašyti savu parašu; c) jog pasirašantis asmuo patvirtinta ir sutinka su dokumento turiniu.¹⁵⁸ Lyginant šias įprastinio parašo funkcijas su konkretais elektroninio parašo atliekamomis funkcijomis galima spręsti apie jam suteiktą įrodomąją galią.

Panašus metodas vertinti konkretų elektroninį parašą įtvirtintas ir Jungtinių Tautų konvencijos dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse 9 straipsnio 3 dalyje. Joje nustatyta, jog elektroninis parašas yra tinkamas, jei yra naudojamas metodas, kuris identifikuoja pasirašančią šalį bei jos ketinimą dėl informacijos, esančios elektroniniame pranešime. Naudojamas metodas privalo būti arba a) tiek patikimas, kiek yra tinkama konkrečiam tikslui, dėl kurio elektroninis pranešimas buvo sukurtas ar perduotas, pasiekti, atsižvelgiant į susijusias aplinkybes bei susijusius susitarimus; arba b) privalo būti įrodyta, jog jis pats arba kartu su kitais įrodymais faktiškai atliko a) punkte apibūdintas funkcijas.

UNICITRAL pavyzdiniuose įstatymuose šis klausimas reglamentuojamas panašiai, tačiau ne taip pat. UNICITRAL Pavyzdiniame elektroninės komercijos įstatyme nustatytas toks pat patikimumo kriterijus, tačiau nėra įtvirtinta alternatyva dėl įrodymo,

¹⁵⁷ Dėl šios priežasties kai kurie autoriai teisės doktrinoje terminą „elektroninis parašas“ laiko netiksliu ir nevertotinu, argumentuojant tuo, jog tai tėra autentifikavimo technologijos, skirtos dokumento kilmei patvirtinti, o terminas „parašas“ šioje sąvokoje yra metafora. P.vz., FINOCCHIARO, G., Digital Signature and Electronic Signatures: The Italian Regulatory Framework After The d.lgs 10/2002', In *Electronic Communication Law Review* 127". Cituojama pagal: WANG, M. The Impact of Information Technology Development on the Legal Concept - A Particular Examination on the Legal Concept of 'Signatures'. In *International Journal of Law and Information Technology* [interaktyvus], nr. 15 (3) [žiūrėta 2011-02-12], p. 264. Prieiga per internetą: <<http://ijlit.oxfordjournals.org/content/15/3/253.full.pdf>> [žiūrėta 2011-02-12]. Vis dėlto, tokiai pozicijai nepritartina, kadangi iš esmės bet koks parašas yra technologija (tam tikras metodas), skirta dokumento kilmei patvirtinti. Todėl manytina, jog elektroninis parašas yra viena iš parašo rūšių, atliekanti tas pačias funkcijas kaip ir įprastas parašas.

¹⁵⁸ REED, C. *Internet Law. Text and Materials*. 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. P. 182.

jog buvo faktiškai atlikta patikimumo funkcija.¹⁵⁹ O UNICTRAL Pavyzdinio elektroninių parašų įstatymo 6 straipsnio 3 dalyje papildomai yra nurodyti kriterijai, pagal kuriuos sprendina apie elektroninio parašo patikimumą.¹⁶⁰

1999 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 1999/93/EB dėl Bendrijos elektroninių parašų reguliavimo sistemos¹⁶¹ (toliau – Elektroninio parašo direktyva) yra įtvirtintas panašus reguliavimas, t.y. nustatyti konkretūs kriterijai, kuriuos atitinkantis elektroninis parašas laikomas saugiu. Šią direktyvą Lietuvoje įgyvendina Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas.¹⁶²

Siekiant tiksliau išnagrinėti elektroninio parašo sampratos skirtumus, tikslinga kiekvieną pagrindinę elektroninio parašo rūšį aptarti atskirai.

Vienas paprasčiausių būdų pasirašyti elektroninį dokumentą – telekomunikacijų galinio įrenginio pagalba išspausdinti vardą bei pavardę, pavyzdžiui, elektroninio laiško pabaigoje. Dėl gan lengvos galimybės tokį elektroninį parašą suklastoti, ne visų valstybių teisėje jis būtų laikomas atliekančiu parašo funkcijas. Vis dėlto, tiek Didžiosios Britanijos, tiek Jungtinių Amerikos Valstijų teismų praktikoje¹⁶³ tokiu būdu pasirašytas elektroninis dokumentas laikomas pasirašytu tinkamai. Pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje nagrinėtoje byloje *Hall v. Cognos Ltd.* keletas elektroninių laiškų, kurie pasirašyti kompiuteriu išspausdinant vardą ir pavardę elektroninio laiško pabaigoje, buvo laikomi tinkamai pasirašytais bei pripažinta, jog jie pakeitė prieš tai raštu sudarytą darbo sutartį.¹⁶⁴ Be to teisės doktrinoje teigiama, jog Anglijos teismuose apskritai nėra buvę atvejo, kad parašas būtų pripažintas negaliojančiu vien dėl formos reikalavimų neatitikimo.¹⁶⁵ Diskutuotina, ar tokiu būdu pasirašyta sutartis galėtų būti prilyginta rašytinei Lietuvos teismų praktikoje. Analizuojant Elektroninio parašo įstatymo normas, sudėtinga pateikti vienareikšmį atsakymą. Šio įstatymo 2 straipsnio 4 dalyje pateiktas elektroninio parašo apibrėžimas – tai duomenys, kurie įterpiami, prijungiami ar logiškai susiejami su kitais duomenimis pastarųjų autentiškumui patvirtinti ir (ar) pasirašančiam asmeniui identifikuoti. Šis apibrėžimas nesieja elektroninio parašo su konkrečia technologija, taigi atitinka technologinio neutralumo principą. Vis dėlto abejonių kelia šio įstatymo 3

¹⁵⁹ 7 straipsnio 1 dalies b punktas. *Supra*, note 9.

¹⁶⁰ UNICTRAL Pavyzdinis elektroninių parašų įstatymas su įgyvendinimo gairėmis [interaktyvus]. New York. 2002 [žiūrėta 2011-03-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/ml-elecsig-e.pdf>> [žiūrėta 2011-03-20].

¹⁶¹ OL 2000 L 013, p. 0012 – 0020.

¹⁶² Su pakeitimais ir papildymais. Valstybės žinios, 2000-07-26, Nr. 61-1827.

¹⁶³ *Rosenfeld v. Zerneck*, 4 Misc. 3d 193, 195-96 (Sup. Ct. Kings Co. 2004). Cituojama pagal: CUTSEM, VAN J.-P. *E-Commerce in the World. Aspects of Comparative Law*. Brussels: Bruylant, 2008. P. 409.

¹⁶⁴ Hulo industrinio tribunolo byla Nr. 1803325/97. Cituojama pagal: RENNE, M. – T. M. *International Computer and Internet Contracts and Law*. London: Sweet & Maxwell, 2009. P. 140.

¹⁶⁵ SMITH, G. J. H.; BOARDMAN, R. *Internet Law and Regulation*. 4th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2007. P. 829.

straipsnio 3 dalies norma, kurioje numatyta, kad, jei parašo formavimo ir tikrinimo duomenis susikūrė pats pasirašantis asmuo, sertifikatui sudaryti jis perduoda parašo tikrinimo duomenis sertifikavimo paslaugų teikėjui. Nėra iki galo aišku, ar ši norma yra imperatyvi, t.y. ar sertifikavimo paslaugų teikėjas visais atvejais privalo sudaryti sertifikatą tam, kad būtų galima pasirašyti elektroniniu parašu. Manytina, kad siekiant suderinamumo su technologinio neutralumo principu, ši norma turėtų būti aiškinama kaip paliekanti galimybę sukurti elektroninio parašo duomenis be sertifikavimo paslaugų teikėjo išduoto sertifikato.

Jau minėta, jog diskutuotinas klausimas, ar asmens vardas bei pavardė elektroninio pašto adrese galėtų būti laikomi elektroniniu parašu. Šis klausimas skirtingose jurisdikcijose sprendžiamas nevienodai. Pagal jau aptartą Vokietijos teismų praktiką, toks asmens vardo naudojimas elektroninio pašto adrese nėra pakankamas įrodymas, jog būtent tas asmuo naudojosi konkrečiu elektroninio pašto adresu ir todėl nelaikytinas elektroniniu parašu.¹⁶⁶ Taip pat ši problema sprendžiama ir Didžiosios Britanijos teismų. Byloje *J Pereira Fernandes SA v Mehta*¹⁶⁷ teismas įvertino galimą elektroninį parašą atsižvelgdamas ne į formos, o į funkcinį kriterijų ir nustatė, jog apskritai nebuvo parašo, kadangi vardo įterpimas buvo atsitiktinis ir nebuvo asmens ketinimo pasirašyti dokumentą. Vis dėlto Jungtinėse Amerikos Valstijose¹⁶⁸, Australijoje¹⁶⁹, Italijoje¹⁷⁰ bei Singapūre¹⁷¹ šis klausimas sprendžiamas priešingai ir laikoma, jog asmens vardo naudojimas elektroninio pašto adrese laikytinas elektroninio parašo forma, o tokiu būdu sudarytos sutartys laikomos sudarytomis raštu. Pagal Lietuvos teisę taip pat kaip ir aptartu atveju dėl telekomunikacijų galinio įrenginio pagalba išspausdinto vardo bei pavardės, nors pagal teisės aktus ir būtų galimas tokių duomenų pripažinimas parašu, atsižvelgiant į tendencijas teismų praktikoje, mažai tikėtina, jog artimiausiu metu būtų pateiktas toks išaiškinimas. Vis dėlto Lietuvos teisės doktrinoje yra ir autorių, teigiančių, jog tokiu atveju, kai elektroninio pašto pranešimas siunčiamas iš elektroninio pašto adreso, kurį tas asmuo paprastai naudoja, prieigos prie tokio elektroninio pašto adreso ribojimas slaptažodžiu turėtų būti pakankamas įrodymas preziumuoti, jog elektroninio pašto

¹⁶⁶ Vokietijos Kiolno Aukščiausiojo Žemės teismo 2002 m. rugsėjo 6 d. sprendimas byloje Nr. 19 U 16/02, Konstancos Aukščiausiojo Žemės teismo 2002 m. balandžio 19 d. sprendimas byloje Nr. 2 O 141/01. Cituojama pagal: SMITH, G. J. H.; BOARDMAN, R. *Internet Law and Regulation*. 4th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2007. P. 825.

¹⁶⁷ [2006] EWHC 813. Cituojama pagal: RENNE, M. – T. M. *International Computer and Internet Contracts and Law*. London: Sweet & Maxwell, 2009. P. 141. Par. 1.

¹⁶⁸ *United States of America v Siddiqui*, 235 F.3d 1318 (11th Cir. 2000). Cituojama pagal: *ibidem*.

¹⁶⁹ *McGuren v Simpson* [2004] N.S.W.S.C.35. Cituojama pagal: *ibidem*.

¹⁷⁰ Tribunale Mondovi, 7 giugno 2004, n. 375 (decr.) Giur. It. 2005, 1026. Cituojama pagal: *ibidem*.

¹⁷¹ *SM Integrated Transware Ltd v Schenker Singapore (Pte) Ltd* [2005] 2 S.L.R. 651. Cituojama pagal: *ibidem*.

pranešimo siuntėjas yra elektroninio pašto adreso turėtojas.¹⁷² Manytina, jog tokia prezumpcija yra galima, tačiau siekiant tokį pranešimą pripažinti pasirašytu, reikėtų ir dar dviejų elementų, t.y. asmens ketinimo pasirašyti bei jo patvirtinimo, kad sutinka su pranešimo turiniu. Nesant atskirai išspausdintos asmens vardo ar pavardės, vargu ar būtų įmanoma preziumuoti, jog buvo asmens ketinimas pasirašyti. Taigi šiuo atveju pritarina Didžiosios Britanijos teismo pozicijai byloje *J Pereira Fernandes SA v Mehta*, kur, esant tokioms aplinkybėms, buvo nustatyta elektroninio parašo apskritai nebuvus, kadangi nebuvo asmens ketinimo pasirašyti.

Taip pat elektroniniu parašu laikytinas slaptažodis arba PIN (angl. - *personal identification number*) kodas. Tokio pobūdžio elektroninis parašas naudojamas siekiant identifikuoti asmenį tam tikroje techninėje sistemoje, pavyzdžiui, asmeniui jį įvedant į banko kasos automatą siekiant atlikti tam tikras operacijas. Tai viena iš labiausiai kasdieniniame naudojime paplitusių elektroninių parašų formų.¹⁷³ PIN kodą elektroniniu parašu yra pripažinęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2002 m. vasario 20 d. byloje *Ž. Šapalas v. Teismo antstolių kontora prie Vilniaus miesto 4-ojo apylinkės teismo*¹⁷⁴.

Jau anksčiau aptartas „*click-wrap*“ sutarčių sudarymo metodas, kai šalies sutikimas išreiškiamas vieno mygtuko paspaudimu. Kadangi tokiu būdu sudarant sutartį nėra identifikuojama sutartį sudaranti šalis, abejotina, ar toks paspaudimas apskritai galėtų būti laikomas elektroniniu parašu, nes neatlieka identifikavimo funkcijos. Kai kurie autoriai tokį sutikimą sudarant elektroninę sutartį įvardija kaip mažiausiai saugų būdą sudaryti elektronines sutartis.¹⁷⁵

Kur kas saugesnis būdas pasirašyti elektroninę sutartį – tai biometrinių duomenų naudojimas. Pasirašant tokiu būdu asmuo pateikia tam tikrą unikalų biometrinių duomenį, kuris lyginamas su anksčiau to paties asmens pateiktu to paties biometriniu duomenis pavyzdžiu. Tokie biometriniai duomenys gali būti asmens fotografija, pirštų antspaudai, akies rainelės nuskaitymas, balso pavyzdys, asmens rašysena ar parašas. Sudarant rašysenos ar parašo pavyzdį būtų atsižvelgiama į rašymo formą, greitį, braukimo tvarką, rašiklio spaudimą, pakėlimo judesius bei chronometražą. Tokios formos elektroninį

¹⁷² DRAZDAUSKAS, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė (OI S). Vilnius, 2008, p. 150.

¹⁷³ WANG, F. T. *Law of Electronic Commercial Transactions: Contemporary Issues in the EU, US and China*. London: Routledge, 2010. P. 80.

¹⁷⁴ Nr. 3K-3-390/2002, kat. 39.2.1; 39.2.3; 39.3; 60; 94.2.

¹⁷⁵ BLYTHE, S. E. Digital Signature Law of the United Nations, European Union, United Kingdom and the United States: Promotion of Growth in E-Commerce with Enhanced Security. In *Richmond Journal of Law & Technology* [interaktyvus]. Nr. XI (2). 2005, p. 3. [žiūrėta 2011-01-31]. Prieiga per internetą: <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/jolt11&div=16&id=&page=>> [žiūrėta 2011-01-31].

parašą suklastoti yra ypač sudėtinga.¹⁷⁶ Manytina, jog atitinkamam unikaliam pavyzdžiui esant susietam su konkrečiu asmeniu ir tokiai sąsajai esant patvirtintai trečiojo nepriklausomo asmens (sertifikavimo paslaugų teikėjo), tokios formos elektroninis parašas laikytinas saugiu pagal Elektroninio parašo direktyvą (taip pat ir Lietuvos elektroninio parašo įstatymą), o juo pasirašytas dokumentas – prilygstantis rašytinei formai savo įrodomąja galia.

Dar viena ypač saugi elektroninio parašo forma – skaitmeninis parašas su viešojo rakto infrastruktūra.¹⁷⁷ Jis dažnai laikomas viena saugiausių parašo formų, o juo pasirašytas dokumentas pagal Lietuvos teisę yra prilygstantis rašytinei formai. Kaip jau minėta, Lietuvoje skaitmeninis parašas su viešojo rakto infrastruktūra dažnai laikomas vienintele galima elektroninio parašo forma. Abejotina, ar toks interpretavimas praktikoje skatina elektroninės komercijos vystymąsi bei atitinka funkcinio ekvivalentiškumo principą. Manytina, jog saugaus elektroninio parašo privalomas naudojimas visos elektroninės komercijos kontekste yra naudingas tais atvejais, kai sudaromi didelės vertės ar didelę teisinę reikšmę turintys sandoriai. Pavyzdžiui, naudojantis saugiu elektroniniu parašu Lietuvoje yra įmanoma elektroniniu būdu įsteigti individualią įmonę ar uždarąją akcinę bendrovę.¹⁷⁸ Šiuo atveju saugiu elektroniniu parašu iš dalies pakeičiamas įprastai reikalingas notaro patvirtinimas. Tokios galimybės suteikimas vertintinas ypač teigiamai, kadangi taip mažinami administraciniai kaštai bei skatinamas verslumas.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog juridinio asmens elektroninio parašo samprata taip pat yra nevienoda skirtingose valstybėse. Šiuo atžvilgiu išskirtini du pagrindiniai reglamentavimo metodai. Pirmuoju suteikiama teisė juridiniam asmeniui naudoti elektroninį parašą, o antruoju (kuris įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatyme) pasirašyti elektroniniu parašu gali tik fizinis asmuo kaip juridinio asmens atstovas.¹⁷⁹ Pagal Elektroninio parašo įstatymo 8 straipsnio 4 dalį juridinio asmens atstovo elektroninio parašo galia yra prilyginama juridinio asmens atstovo parašo, patvirtinto juridinio asmens antspaudu, galiai rašytiniuose dokumentuose <...>. Manytina, jog toks reglamentavimas naudingas, kai yra keletas juridinio asmens atstovų, galinčių pasirašyti juridinio asmens vardu. Tokiu atveju, kiekvienam iš jų turint atskirą elektroninį parašą, ginčo atveju paprasta nustatyti, kuris asmuo pasirašė juridinio asmens vardu.

¹⁷⁶ *Ibidem*. P. 4.

¹⁷⁷ Angl . - PKI (*Public Key Infrastructure*)

¹⁷⁸ Valstybės įmonė Registrų centras. Individualios įmonės ir uždarnosios akcinės bendrovės steigimas elektroniniu būdu [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-19]. Prieiga per internetą: <http://www.registrucentras.lt/jar/atmintines/ii_steigimas.php> [žiūrėta 2011-03-19].

¹⁷⁹ CIVILKA, M., et al. *Informacinių technologijų teisė*. Vilnius: NVO Teisės Institutas, 2004. P. 174.

Apibendrinant, elektroninio parašo buvimo faktą siūlytina vertinti liberaliau, atsižvelgiant į jo atliekamas funkcijas, o ne į formą. Tai galėtų paskatinti ankstesniame skyriuje minėti rekomendacinės galios praktikos kodeksai, kurie taip pat suteiktų elektroninio parašo naudotojams teisinio aiškumo. Kaip jau minėta kalbant apie elektroninės formos sutarčių prilyginimą rašytinėms sutartims, elektroninis parašas netapatintinas su saugiu elektroniniu parašu, o tam tikrą asmenį identifikuojančią informaciją elektroniniu parašu reikėtų pripažinti tais atvejais, kai galima nustatyti, jog buvo asmens ketinimas pasirašyti bei patvirtinti elektroniniame pranešime esančią informaciją.

5.3. Elektroninio parašo sertifikavimas

Siekiant užtikrinti, jog elektroninis parašas yra priskiriamas būtent tam asmeniui, kuris juo pasirašo, pasitelkiamas trečiasis nepriklausomas asmuo, kuris išduoda sertifikatą, susiejantį asmenį su tam tikru viešuoju užšifruotu raktu.¹⁸⁰ Tokią funkciją atliekantis trečiasis nepriklausomas asmuo teisės doktrinoje vadinamas įvairiai. Bene dažniausiai vartojamas terminas „sertifikuojanti įstaiga“ (angl. – *certification authority*) Taip pat sutinkami terminai „tarpininkaujanti sistema“, „sertifikavimo paslaugų teikėjas“ (pastarasis terminas vartojamas Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatyme bei Elektroninio parašo direktyvoje).

Nors remiantis trečiojo nepriklausomo asmens išduotu sertifikatu asmens tapatybės nustatymas elektroninėje erdvėje būdas yra ypač patikimas, vis dėlto jis kelia ir tam tikrų problemų. Pirma, svarbu išsiaiškinti, ką būtent turėtų patvirtinti sertifikavimo paslaugų teikėjas savo išduodamame sertifikate bei kokius duomenis turėtų patikrinti prieš jį išduodant. Antra, kyla sertifikavimo paslaugų teikėjo atsakomybės pagrindo klausimas, kai nuostolių patiria asmuo, pasiklojęs sertifikavimo paslaugų teikėjo išduotu sertifikatu. Trečia, svarbu išspręsti įrodinėjimo naštos paskirstymo sprendžiant ginčus dėl sertifikuoto elektroninio parašo klausimus. Ketvirta, probleminis yra skirtingų reikalavimų tokiems tretiesiems nepriklausomiems asmenims nustatymas bei skirtingos teisinės galios jų patvirtintiems parašams suteikimas skirtingose jurisdikcijose.

Sprendžiant pirmąją aukščiau įvardintą problemą pažymėtina, jog nuo siekiamo asmens tapatybės nustatymo tikslumo bei patikimumo priklausys tai, kokius duomenis turės patvirtinti trečiasis nepriklausomas asmuo. Atitinkama bus ir įrodomoji išduoto

¹⁸⁰ WANG, F. T. *Law of Electronic Commercial Transactions: Contemporary Issues in the EU, US and China*. London: Routledge, 2010. P. 89.

sertifikato galia. Pavyzdžiui, Belgijoje galima įsigyti 3 skirtingų klasių skaitmeninius sertifikatus, kurių kiekvienas užtikrina skirtingą patikimumo lygį.¹⁸¹ Pirmosios klasės sertifikatai susieja naudotojo vardą su elektroninio pašto adresu sertifikatą išduodančios institucijos duomenų bazėje. Antrosios klasės sertifikatas patvirtina, jog asmens pateikti duomenys neprieštaruja aiškiai pripažintose duomenų bazėse esamai informacijai. Trečiosios klasės (labiausiai patikimas) sertifikatas išduodamas tik asmeniškai atvykus į sertifikavimo įstaigą. Manytina, jog tokia ar panaši sertifikatų sistema, kai asmuo gali pasirinkti sertifikatą, geriausiai atitinkantį jo poreikius, labiausiai atitinka elektroninio parašo naudotojų interesus. Pagal Elektroninio parašo direktyvą bei jį Lietuvoje įgyvendinantį Elektroninio parašo įstatymo 12 straipsnį yra nustatytos sertifikatus sudarančio sertifikavimo paslaugų teikėjo pareigos bei atsakomybės pagrindai.

Pažymėtina, jog kilus ginčui tarp sertifikuojančios institucijos bei asmens, pasiklojusio šios institucijos išduotu sertifikatu, pastarosios atsakomybė, nesant specialių įstatymo normų, teoriškai gali būti kvalifikuojama tiek kaip sutartinė, tiek kaip deliktinė. Nors tarp sertifikuojančios įstaigos bei asmens, pasikliaujančio sertifikatu, paprastai nėra sudarytos atskiros sutarties, tačiau doktrinoje teigiama, jog tokia sutartis tarp šių dviejų asmenų galėtų būti numanoma. Jei pasikliaunantis sertifikatu asmuo sertifikuojančios įstaigos sistemoje patikrino, ar sertifikatas yra galiojantis, o sertifikuojanči įstaiga pateikė atsakymą, jog jis vis dar galiojantis, tai šiuos du veiksmus atitinkamai būtų galima vertinti kaip ofertą ir akceptą.¹⁸² Palyginimui, bendrosios teisės sistemos teismai galėtų konstatuoti, jog sutartis egzistuoja net tais atvejais, kai tarp šalių nebuvo tiesioginio bendravimo. Tokiu atveju būtų laikoma, jog sertifikuojanči įstaiga pateikė vienašalę ofertą visam pasauliui, pažadėdama tam tikrus dalykus bet kuriam asmeniui, kuris atliktų veiksmus, nurodytus oferteje, t.y. pasikliautų sertifikuojančios įstaigos išduotu sertifikatu.¹⁸³ Įrodžius egzistuojant tokią numanomą sutartį, neaiškios lieka jos sąlygos. Manytina, jog jos galėtų būti nustatytos atsižvelgiant, be kita ko, ir į įprastą šioje srityje praktiką.¹⁸⁴

Įrodinėjant deliktinę sertifikuojančios įstaigos atsakomybę, reikėtų įrodyti jos pareigą rūpestingai užtikrinti sertifikate pateiktos informacijos tikrumą. Jei antroji ginčo

¹⁸¹Skaitmeninio parašo sertifikavimas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.belsign.com/>> [žiūrėta 2011-02-21]. Ši sistema yra dalis GlobalSign sistemos, siūlančios kitoki sertifikatų pasirinkimą. GlobalSign [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.globalsign.com/>> [žiūrėta 2011-02-21]. Cituojama pagal: REED, C. *Internet Law. Text and Materials*. 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. P. 148.

¹⁸² REED, C. *Internet Law. Text and Materials*. 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. P. 161.

¹⁸³ Tokia pozicija įtvirtinta dar 1892 m. gruodžio 7 d. Didžiosios Britanijos Apeliacinio teismo išspręstoje byloje *Carlill v Carbolic Smoke Ball Co*. Cituojama pagal: *ibidem*.

¹⁸⁴ *Ibidem*. P. 163.

šalis būtų asmuo, pasiklojęs sertifikatu, tai reikėtų įrodyti, ar tarp sertifikuojančios įstaigos bei sertifikatu pasiklojusios šalies yra pakankamas ryšys, kad tokia pareiga kiltų.¹⁸⁵ Kalbant apie sertifikuojančios įstaigos atsakomybės ribas, nenustačius jų įstatymu, rekomenduotina sertifikuojančiai įstaigai apibrėžti savo atsakomybės ribas išduotame sertifikate. Be to, galimas ir atitinkamų taisyklių, kurių laikomasi praktikoje paskelbimas. Pvz., Jungtinėse Amerikos Valstijose įprasta geros praktikos standartus bei atsakomybės ribas apibrėžti Serifikavimo praktikos pareiškimuose,¹⁸⁶ kuriuose nurodoma konkrečios sertifikatus išduodančios institucijos praktika, įgyvendinama išduodant sertifikatus. Taip pat skelbiami ir Pasikliaunančios šalies susitarimai¹⁸⁷, kurie informuoja pasikliaunantią šalį apie garantijas, atsisakymus, sertifikatų klases, atsakomybės ribas bei kompensacijos už nuostolius dėl išduoto sertifikato apribojimus.¹⁸⁸ Manytina, jog tokių dokumentų paskelbimas suteikia teisinio aiškumo tiek asmenims, siekiantiems įgyti sertifikatą, tiek asmenims, pasikliaunantiems išduotu sertifikatu. Kartu tai padeda išvengti ginčų.

Kaip jau minėta, kvalifikuotus sertifikatus išduodančių serifikavimo paslaugų teikėjų atsakomybės pagrindus nustato Elektroninio parašo direktyva bei ją Lietuvoje įgyvendinantis Elektroninio parašo įstatymas. Pagal šio įstatymo 12 straipsnio 6 dalį serifikavimo paslaugų teikėjas, sudarantis kvalifikuotus sertifikatus ar laiduojantis už kitų serifikavimo paslaugų teikėjų sudarytus kvalifikuotus sertifikatus, atlygina parašo naudotojams padarytą žalą įstatymų nustatyta tvarka. Elektroninio parašo naudotojai pagal to paties įstatymo 2 straipsnio 8 dalį yra asmenys, kurie savo veikloje naudoja elektroninį parašą arba iš kitų asmenų gauna pasirašytus duomenis. Be to, šio įstatymo 12 straipsnio 5 dalyje numatytos konkrečios kvalifikuotus sertifikatus sudarančio serifikavimo paslaugų teikėjo pareigos, taigi manytina, kad šiuo atveju, padarius žalos asmeniui, pasiklovusiam kvalifikuotu sertifikatu, atitinkamam paslaugų teikėjui kiltų deliktinė atsakomybė.

Pažymėtina, jog dažnai išduodant sertifikatus dėl elektroninio parašo dalyvauja ir dar vienas subjektas – registruojanti institucija. Pastaroji dažniausiai atlieka duomenų surinkimo funkciją bei perduoda surinktus duomenis sertifikuojančiai institucijai.

¹⁸⁵ *Ibidem.*

¹⁸⁶ Angl. – *Certification Practice Statements*. Pavyzdžiui, VeriSign serifikavimo praktikos pareiškimas [interaktyvus]. 2009 m. vasario 1 d. [žiūrėta 2011-02-21]. Prieiga per internetą: <http://www.verisign.com/repository/CPSv3.8.1_final.pdf> [žiūrėta 2011-02-21].

¹⁸⁷ Angl. – *Relying Party Agreement*. Pavyzdžiui, DigiCert pasikliaunančios šalies susitarimas [interaktyvus]. 2009 m. lapkričio 2 d. [žiūrėta 2011-02-21]. Prieiga per internetą: <http://www.digicert.com/DigiCert_RPA.pdf> [žiūrėta 2011-02-21].

¹⁸⁸ WANG, F. T. *Law of Electronic Commercial Transactions: Contemporary Issues in the EU, US and China*. London: Routledge, 2010. P. 97.

Praktikoje tokia registruojanti institucija dažniausiai būna darbdavys arba tam tikra institucija, kurios nariams siekiama išduoti elektroninio parašo sertifikatus. Išduodamuose sertifikatuose patvirtinama, jog tam tikri duomenys buvo pateikti registruojančiajai, o ne sertifikuojančiajai institucijai. Tokiu atveju kilus ginčui dėl nepatikimo sertifikato išdavimo, sprendžiamas ir registruojančiosios institucijos atsakomybės klausimas.¹⁸⁹ Manytina, jog esant tokiai situacijai, už išduodamų sertifikatų patikimumą turėtų atsakyti sertifikuojanči institucija, o sutartis tarp registruojančiosios ir sertifikuojančiosios institucijų galėtų būti pagrindas sertifikuojančiajai institucijai prisiteisti atitinkamą nuostolių atlyginimą.

Sprendžiant dėl įrodinėjimo naštos paskirstymo reikėtų atsižvelgti į tai, jog sertifikuojanči institucija yra profesionalus paslaugos teikėjas, be to, būtent jam yra prieinami techniniai duomenys, susiję su išduodamų sertifikatų patikimumu. Tai lemia, jog būtent sertifikuojanči institucija turėtų įrodyti, jog veikė tinkamai. Be to, doktrinoje sutinkamas ir argumentas, jog sertifikuojančiosios institucijos yra palankesnėje situacijoje, kai siekiama apdrausti su nepatikimo sertifikato išdavimu susijusius nuostolius, todėl būtent jiems turėtų tekti našta įrodyti, jog veikė tinkamai.¹⁹⁰

Kalbant apie nevienodos teisinės galios suteikimą išduodamiems sertifikatams, pažymėtina, jog Elektroninio parašo direktyvoje numatyti reikalavimai kvalifikuotam parašui yra iš esmės griežtesni lyginant juos su taikytiniais Jungtinėse Amerikos Valstijose. Jungtinių Amerikos Valstijų elektroninių parašų pasaulinėje ir nacionalinėje komercijoje aktas¹⁹¹ nenumato jokių reikalavimų elektroniniam parašui tam, kad jam būtų suteikta tam tikra įrodomoji galia. Esant tokiems skirtumams tarp reikalavimų, taikomų Europos Sąjungoje bei Jungtinėse Amerikos Valstijose, šiuo atveju Jungtinių Amerikos Valstijų verslininkai, norėdami sudaryti su Europos Sąjungoje veikiančia įmone elektroninę sutartį, kuri atitiktų Europos Sąjungos teisės keliamus reikalavimus dėl įrodomosios galios, privalės naudoti atitinkamo saugumo elektroninius parašus.¹⁹² Manytina, jog esant tokiai situacijai, ypač atsižvelgiant į tai, jog elektroninių ryšių rinka yra globali, valstybės turėtų ieškoti bendrų pasaulinio lygmens standartų elektroninio parašo sertifikavimui, taip užtikrinant aiškumą sudarant tarptautines elektronines sutartis. Kaip jau minėta kalbant apie elektroninės formos įrodomąją galią, elektroninė forma

¹⁸⁹ REED, C. *Internet Law. Text and Materials*. 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. P. 150.

¹⁹⁰ *Ibidem*. P. 96.

¹⁹¹ Jungtinių Amerikos Valstijų elektroninių parašų pasaulinėje ir nacionalinėje komercijoje aktas (*ESIGN aktas*) [interkatyvus]. 2000 [žiūrėta 2011-02-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-106publ229/pdf/PLAW-106publ229.pdf>> [žiūrėta 2011-02-21].

¹⁹² WANG, F. T. *Law of Electronic Commercial Transactions: Contemporary Issues in the EU, US and China*. London: Routledge, 2010. P. 98.

turėtų būti prilyginama rašytinei ne tik tais atvejais, kai atitinkamas pranešimas yra pasirašytas saugiu elektroniniu parašu (Elektroninio parašo direktyvos 5 straipsnis, Elektroninio parašo įstatymo 8 straipsnis), tačiau ir tada, kai elektroninį pranešimą galima išsaugoti taip, kad jis vėliau galėtų būti panaudojamas. Šiose teisės normose įtvirtintą prezumpciją dėl kvalifikuoto saugaus parašo teisinės galios suprantant kaip išsamų sąrašą atvejų, kada elektroninio pranešimo teisinę galią galima prilyginti rašytinei, yra stabdoma elektroninės komercijos plėtra, atitinkama rinka gali atrodyti nepatraukli verslininkams, kurių vietos valstybėje tokių reikalavimų nėra.

6. Elektroninėms sutartims taikytina teisė ir teisingumas

Bet kurios sutarties sudarymo metu yra ypač svarbu šalims numatyti, kokia teisė bus taikytina sprendžiant ginčą, kilusį dėl sutarties, bei kurios šalies teismams toks ginčas bus teisingas. Būtent šie aspektai dažnai gali nulemti ginčo baigtį. Sudarant sutartį elektroniniais ryšiais tai yra ypač aktualu, turint omenyje tai, jog ypač didelė dalis tokių sutarčių yra tarptautinės. Todėl svarbu išnagrinėti specifines sudarant elektronines sutartis kylančias problemas, nustatant joms taikytiną teisę ar teisingumą bei rasti jų galimus sprendimo būdus. Pažymėtina, kad dėl šių klausimų šalys gali susitarti elektroninėje sutartyje, o nagrinėsimos taisyklės bei probleminiai aspektai susiję su tais atvejais, kai nebuvo atitinkamo šalių susitarimo ar jis dėl tam tikrų priežasčių negalioja.

6.1. Teisingumas

Šiame darbe nagrinėti tarptautiniai dokumentai – UNICTRAL Pavyzdinis elektroninės komercijos įstatymas bei Jungtinių Tautų konvencija dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse – nereglamentuoja teisingumo nustatymo klausimų. Taigi šie klausimai reglamentuojami nacionaliniuose įstatymuose ar regioninių tarptautinių teisės aktų ar dokumentų pagrindu. Manytina, jog yra tikslinga išnagrinėti pagrindines ginčų dėl elektroninių sutarčių teisingumo nustatymo problemas, egzistuojančias Europos Sąjungos teisėje bei Jungtinėse Amerikos Valstijose, atsižvelgiant į šių rinkų dydį bei tai, jog Lietuvoje taip pat yra taikoma Europos Sąjungos teisė.

Atsižvelgiant į dabartinį teisingumo reguliavimą Europos Sąjungos mastu, kurio didžioji dalis įtvirtinta Briuselis I reglamente, išskirtini šie pagrindiniai probleminiai aspektai, nustatant valstybę, kurios teismams teisingas ginčas, kylantis iš elektroninės sutarties. Pirmiausia, gali kilti sunkumų nustatant teisingumą pagal šio reglamento 5

straipsnio 1 dalį, kai esminis kriterijus yra sutarties įvykdymo vieta, o sutartis sudaroma dėl tam tikrų veiksmų atlikimo elektroniniu būdu (pavyzdžiui, kompiuterinės programos parsisiuntimo). Kitas svarbus probleminis klausimas analizuojant šio reglamento normas yra tai, ar tinklalapis gali atitikti filialo, atstovybės, agentūros ar nuolatinės buveinės kriterijus pagal šio reglamento 5 straipsnio 5 dalį bei 15 straipsnio 2 dalį.

Pastebėtina, jog 2009 m. buvo paskelbta Europos Bendrijų Komisijos Žalioji knyga¹⁹³ bei Ataskaita¹⁹⁴ dėl šio reglamento, tačiau juose nebuvo užsiminta apie šių probleminių aspektų sprendimą.

Kalbant apie sutarties dėl elektroninių produktų ar paslaugų įvykdymo vietą, kai sutartis įvykdoma elektroniniais ryšiais, doktrinoje šiuo klausimu nėra vieningos nuomonės. Kai kurie teisės mokslininkai siūlo apskritai atmesti sutarties įvykdymo vietos kriterijų sprendžiant dėl ginčų, kylančių iš elektroninių sutarčių, teisingumo, argumentuojant, jog šiuo atveju tai nėra jungiantis su tam tikra vieta kriterijus.¹⁹⁵ Vis dėlto manytina, kad toks šio kriterijaus atmetimas pažeistų techninio neutralumo principą, kuris, kaip minėta, yra vienas pagrindinių principų reglamentuojant elektroniniais ryšiais sudaromas sutartis. Kiti teisės mokslininkai kaip galimą kriterijų sprendžiant dėl prievolės elektroniniais ryšiais įvykdymo vietos mini serverio, kompiuterio ir panašios technologinės įrangos buvimo vietą.¹⁹⁶ Vis dėlto yra ir autorių, atmetančių pastarąjį kriterijų ir siūlančių tokiais atvejais atsižvelgti į gavėjo verslo vietą.¹⁹⁷ Pritartina pastarajai nuomonei dėl šių priežasčių: pirmiausia, gavėjo telekomunikacijų galinio įrenginio fizinio buvimo vieta sutarties sudarymo ar įvykdymo metu gali būti iš esmės nesusijusi nei su viena iš sutarties šalių, pavyzdžiui, tais atvejais, kai asmuo sutartį sudaro kelionės metu. Kitas argumentas yra tai, jog atsižvelgimas į kompiuterinės technikos, pavyzdžiui, serverio, iš kurio buvo atsiųsta kompiuterinė programa, fizinio buvimo vietą, skatintų

¹⁹³ 2009 m. balandžio 9 d. Europos Bendrijų Komisijos Žalioji knyga dėl Tarybos reglamento (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo priežiūros [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-27]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0175:FIN:LT:PDF>> [žiūrėta 2011-02-27].

¹⁹⁴ 2009 m. balandžio 21 d. Europos Bendrijų Komisijos Ataskaita Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos Ekonomikos bei socialinių reikalų komitetui dėl Tarybos reglamento (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo taikymo [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-27]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/news/docs/report_judgements_en.pdf> [žiūrėta 2011-02-27].

¹⁹⁵ 2006 m. balandžio 25 d. Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos Ženevos Apskritojo stalo dėl elektroninės komercijos ir tarptautinės privatinės teisės spaudos pranešimas. Cituojama pagal: SVANTESSON, D. J. B. *Private International Law and the Internet*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2007. P. 268.

¹⁹⁶ CIVILKA, M., et al. *Informacinių technologijų teisė*. Vilnius: NVO Teisės Institutas, 2004. P. 356.

¹⁹⁷ WANG, F. F. Obstacles and Solutions to Internet Jurisdiction, A Comparative Analysis of the EU and US Laws. In *Journal of International Commercial Law and Technology* [interaktyvus]. 2004, nr. 3(4) [žiūrėta 2011-02-27], p. 237. Prieiga per internetą: <<http://www.jiclt.com/index.php/jiclt/article/viewDownloadInterstitial/65/64>> [žiūrėta 2011-02-27].

forum shopping perkeliant duomenis iš vieno serverio į kitą (atlikti tokius veiksmus galima greitai ir tai yra techniškai nesudėtinga). Dar vienas ne mažiau svarbus argumentas yra tai, jog panašus kriterijus yra taikomas Jungtinių Amerikos Valstijų teisėje.¹⁹⁸ Manytina, jog sprendžiant dėl sutarčių sudarymo elektroniniais ryšiais taisyklių vystymo, ypač svarbu yra atsižvelgti į globalių taisyklių kūrimo siekį.

Kalbant apie antrąją probleminę klausimą – ar tinklapis, aktyviai veikiantis tam tikroje valstybėje, gali būti pripažintas turintis toje valstybėje filialą, atstovybę, agentūrą ar nuolatinę buveinę, pažymėtina, jog yra teisės mokslininkų, į šį klausimą atsakančių teigiamai.¹⁹⁹ Ši nuomonė kritikuotina remiantis tokiais argumentais: pirma, elektroninės komercijos direktyvos 19 konstatuojamojoje dalyje yra tiesiogiai įtvirtinta, jog, teikiant paslaugas internetu, vieta, kurioje tinklapis prieinamas, nelaikytina paslaugų teikėjo įsisteigimo vieta. Manytina, jog Elektroninės komercijos direktyva bei Briuselis I reglamentas turėtų būti aiškinami sistemiškai. Kitas svarbus argumentas yra tai, jog tiek sukurti, tiek panaikinti tinklapį, taip pat pakeisti jo adresą bei turinį galima kur kas greičiau nei įprasta tvarka įregistruotą filialą, atstovybę, agentūrą ar nuolatinę buveinę. Galimybė tiesiog sukūrus interneto tinklapį, be papildomos registracijos, kartu sukurti ir įmonės filialą (o panaikinus interneto tinklapį kartu panaikinti ir įmonės filialą) prieštarautų tokio tinklapio klientų (tai yra antrųjų sutarties šalių) interesams, bei teisinio stabilumo principui.²⁰⁰ Be to, pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.21 straipsnio 2 ir 3 dalį bent vienas iš asmenų, veikiančių atstovybės ar filialo vardu, turi gyventi Lietuvos Respublikoje. (Ši nuostata netaikoma Europos Sąjungos valstybių narių ir Europos ekonominės erdvės valstybių juridinių asmenų ar kitų organizacijų atstovybėms ar filialams, įsteigtiems Lietuvos Respublikoje.) Taip pat pagal Civilinio kodekso 2.54 bei 2.57 straipsnius tiek filialas, tiek atstovybė veikia pagal juridinio asmens patvirtintus nuostatus, pagal 2.66 straipsnio 1 dalies 8 punktą juridinio asmens filialai ir atstovybės turi būti nurodyti juridinių asmenų registre. Toks reglamentavimas atitinka 1989 m. gruodžio 21 d. Tarybos direktyvos 89/666/EEB dėl atskleidimo reikalavimų filialams, įsteigtiems valstybėse narėse tam tikrų tipų bendrovių, kurioms taikomi kitos valstybės įstatymai²⁰¹ reikalavimus. Taigi pripažįstant tinklapį juridinio asmens filialu, atstovybe, agentūra ar buveine vien dėl jo aktyvaus veikimo tam tikroje (kitoje nei juridinio asmens kilmės)

¹⁹⁸ *Ibidem*. P. 237.

¹⁹⁹ CIVILKA, M., *et al. Informacinių technologijų teisė*. Vilnius: NVO Teisės Institutas, 2004. P. 363, 364.

²⁰⁰ „Juridinių asmenų registro paskirtis yra suteikti informaciją apie esamus juridinius asmenis kontrahentams ar kreditoriams siekiant apsaugoti šių teisėtus interesus.“ BARTKUS, G. in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Antroji knyga. Asmenys. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2002, p. 153.

²⁰¹ OL, 1989, L 395/36.

valstybės teritorijoje, tokia interpretacija prieštarautų tiek Lietuvos teisėje, tiek Europos Sąjungos teisėje įtvirtintoms minėtoms taisyklėms.

Manytina, jog tikslinga yra atsižvelgti į tai, kaip šie probleminiai teisingumo nustatymo klausimai yra sprendžiami Jungtinių Amerikos Valstijų teisėje. Šios valstybės teismų praktikoje yra suformuotos tam tikros taisyklės, taikytinos sprendžiant dėl konkretaus ginčo teisingumo. Panašiai kaip ir Europos Sąjungos Briuselis I reglamente nustatytos bendrojo ir specialiojo teisingumo taisyklės, Jungtinių Amerikos Valstijų teismų praktikoje suformuotos taisyklės dėl bendrosios ir specifinės asmeninės jurisdikcijos. Esant sąlygoms dėl bendrosios jurisdikcijos, asmuo gali būti paduotas į teismą tam tikroje valstybėje²⁰² bet kokiu pagrindu. O egzistuojant sąlygoms specifinei asmeninei jurisdikcijai – tik tam tikru pagrindu, kai jis yra susijęs su tam tikrais ryšiais, kuriuos atsakovas turi su atitinkama valstybe.²⁰³ Sprendžiant dėl specifinės jurisdikcijos teismas atsižvelgia į tai, ar atsakovo ryšiai su atitinkama valstybe yra susiję su ginču, ir į tai, ar tie ryšiai yra „konstituciškai pakankami“.²⁰⁴

Kalbant apie ginčo, kylančio iš sutarties, sudarytos elektroniniais ryšiais, teisingumą, išskirtini trys pagrindiniai kriterijai, į kuriuos atsižvelgiant sprendžiama dėl asmeninio teisingumo egzistavimo. Byloje *Zippo Manufacturing Company v. Zippo Dot Com, Inc.*²⁰⁵ buvo suformuluotas „slenkančios skalės“ (angl. – *sliding scale*) kriterijus – tikimybė, jog ginčas bus teisingas tam tikros valstijos teismams yra tiesiogiai proporcinga subjekto vykdomos komercinės veiklos, vykdomos internetu, prigimčiai bei savybėms. Viename spektro gale yra atvejai, kai atsakovas aiškiai užsiima verslu internete. Jei atsakovas sudaro sutartis su tam tikros valstijos gyventojais, ir su tuo yra susijęs sąmoningas ir pakartotinis kompiuterinių duomenų persiuntimas internetu, asmeninis teisingumas tokiu atveju yra tinkamas. Kitame spektro gale yra pasyvūs tinklalapiai, t.y. iš esmės tik suteikiantys tam tikrą informaciją, jie paprastai²⁰⁶ nėra pagrindas asmeniniam teisingumui. Esant viduriniam variantui, kai naudotojas gali apsikeisti tam tikra informacija su interaktyvaus tinklalapio valdytoju, atsižvelgtina į

²⁰² Terminas „valstybė“ čia atitinka ir terminą „valstija“.

²⁰³ WANG, F. F. *Obstacles and Solutions to Internet Jurisdiction, A Comparative Analysis of the EU and US Laws.* In *Journal of International Commercial Law and Technology* [interaktyvus]. 2004, nr. 3(4) [žiūrėta 2011-03-27], p. 237, 238. Prieiga per internetą: <<http://www.jiict.com/index.php/jiict/article/viewDownloadInterstitial/65/64>> [žiūrėta 2011-03-27].

²⁰⁴ Scoles, Hay, Borchers & Symeonides (2000), p. 300. Cituojama pagal: *ibidem*, p. 238.

²⁰⁵ 952 F.Supp. 1119 (W.D.Pa 1997). Cituojama pagal: *ibidem*.

²⁰⁶ Asmeninis teisingumas dėl tokių tinklalapių galimas, kai jais atliekami žalingi veiksmai, nukreipti į tam tikrą valstiją. Byla *Hy Cite Corp. v. Badbusinessbureau.com, L.L.C.*, 297 F. Supp. 2d 1154 (W.D. Wis. 2004), 1160.

interaktyvumo laipsnį bei informacijos, kuria apsieikiama, komercinę prigimtį.²⁰⁷ Taigi taikant šį kriterijų svarbus yra konkretaus tinklalapio interaktyvumo laipsnis.

Antrasis kriterijus, suformuotas teismų praktikoje, sprendžiant apie ginčo dėl konkrečios elektroninės sutarties teisingumą vadinamas „poveikio“ (angl. – *effects*) kriterijus. Taikant jį, vertinama tai, kurioje teritorijoje buvo atsakovo elektroniniais ryšiais vykdomos veiklos efektas.²⁰⁸

Trečiasis kriterijus, kurį suformavo Jungtinių Amerikos Valstijų teismai, vadinamas „taikymosi“ (angl. – *targeting*) kriterijumi. Šio kriterijaus esmė yra atsižvelgti į atsakovo ketinimus užsiimti verslu ar atlikti kitus veiksmus tam tikros valstijos teritorijoje.²⁰⁹ Manytina, jog šis kriterijus yra pirmųjų dviejų sintezė, kadangi jį taikant toks atsakovo „taikymasis“ iš esmės reiškia tam tikro efekto siekimą, be to jis dažniausiai turėtų pasireikšti tam tikru interaktyvumo lygmeniu. Pažymėtina, jog šis „taikymosi“ kriterijus, sprendžiant dėl asmeninės jurisdikcijos, yra savo esme panašus į gavėjo verslo vietos kriterijų, pagal kurį būtų sprendžiama dėl specialiosios jurisdikcijos taikymo, kai svarbi yra sutarties įvykdymo vieta ją vykdant elektroniniais ryšiais pagal Briuselis I reglamento 5 straipsnio 1 dalį. Manytina, jog būtent jis galėtų būti išeities taškas ieškant bendro abiems teisės sistemoms reglamentavimo, kuris, vis didėjant tarptautinės prekybos elektroniniais ryšiais mastams, tampa ypač svarbus.

Apibendrinant pažymėtina, jog tiek Europos Sąjungos, tiek Jungtinių Amerikos Valstijų subjektams teisingumo klausimų reglamentavimo suvienodinimas suteiktų kur kas daugiau teisinio aiškumo sudarant transatlantines sutartis. Svarbus žingsnis šia kryptimi buvo žengtas tiek Europos Sąjungai, tiek Jungtinėms Amerikos Valstijoms 2009 m. pasirašius²¹⁰ Hagos konvenciją dėl teisingumo pasirinkimo sutarčių²¹¹. Vis dėlto, ši

²⁰⁷ Byla *Zippo Manufacturing Company v. Zippo Dot Com, Inc.* 952 F.Supp. 1119 (W.D.Pa 1997). Cituojama pagal: WANG, F. F. *Obstacles and Solutions to Internet Jurisdiction, A Comparative Analysis of the EU and US Laws.* In *Journal of International Commercial Law and Technology* [interaktyvus]. 2004, nr. 3(4) [žiūrėta 2011-03-27], p. 237, 238. Prieiga per internetą: <<http://www.jiclt.com/index.php/jiclt/article/viewDownloadInterstitial/65/64>> [žiūrėta 2011-03-27].

²⁰⁸ Byla *Calder et al. v. Jones*, 465 US 783 (1984). Cituojama pagal: WANG, F. T. *Law of Electronic Commercial Transactions: Contemporary Issues in the EU, US and China.* London: Routledge, 2010, p. 135.

²⁰⁹ Bylos *Calder et al. v. Jones*, 465 US 783 (1984), *ALS Scan, Inc. v. Digital Service Consultants, Inc.*, 293 F.3d 707 (4th Cir. 2002). Cituojama pagal: FLOYD, C. D., BARADARAN – ROBINSON, S. *Toward a Unified Test of Personal Jurisdiction in an Era of Widely Diffused Wrongs: The Relevance of Purpose and Effects.* In *Indiana Law Journal* [interaktyvus], 2006, nr. 601[žiūrėta 2011-03-07], p. 611, 616, 617. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1516163>> [žiūrėta 2011-03-07].

²¹⁰ HEISER, W. W. *The Hague Convention on Choice of Court Agreements: the Impact on Forum non Conveniens, Transfer of Venue, Removal, and Recognition of Judgments in United States Courts.* In *Journal of International Law* [interaktyvus]. 2010, nr. 31 [žiūrėta 2011-03-02], p. 1013. Prieiga per internetą: <[http://www.law.upenn.edu/journals/jil/articles/volume31/issue4/Heiser31U.Pa.J.Int'IL.1013\(2010\).pdf](http://www.law.upenn.edu/journals/jil/articles/volume31/issue4/Heiser31U.Pa.J.Int'IL.1013(2010).pdf)> [žiūrėta 2011-03-02].

konvencija nėra taikoma vartojimo sutartims²¹². Manytina, jog taisyklės, taikytinos, kai sudaromos vartojimo sutartys, o taip pat ir taikytinos nesant susitarimo tarp šalių dėl teisingumo (ar jam negaliojant) turėtų būti suvienodintos, kartu ypač atkreipiant dėmesį į probleminius aspektus, kurie kyla sudarant sutartis elektroniniais ryšiais.

6.2. Taikytina teisė

Taikytinos teisės klausimai taip pat nėra reglamentuojami jau anksčiau nagrinėtuose UNICTRAL Pavyzdiniame elektroninės komercijos įstatyme bei Jungtinių Tautų konvencijoje dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse.

Europos Sąjungoje sutartiniams santykiams taikytinos teisės klausimus reglamentuoja 2008 m. birželio 17 d. priimtas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartiniams santykiams taikytinos teisės (toliau - Roma I reglamentas)²¹³. Šis dokumentas pakeitė anksčiau galiojusią 1980m. birželio 19 d. Romos konvenciją dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės.²¹⁴ Reglamento 4 straipsnyje įtvirtintos pagrindinės taisyklės dėl taikytinos teisės tais atvejais, kai šalys dėl to nesusitarė. Iš esmės šio straipsnio 1 dalyje yra sukonkretinta prezumpcija, įtvirtinta to paties straipsnio 2 dalyje - sutarčiai taikoma šalies, turinčios įvykdyti tai sutarčiai būdingiausią pareigą, įprastos gyvenamosios vietos valstybės teisė. 1 dalyje pagal sutarties rūšis įvardijamos konkrečios šalys, kurios turi įvykdyti tai sutarčiai būdingiausią pareigą: prekių pardavimo sutarties atveju – pardavėjas, paslaugų teikimo sutarties atveju – paslaugų teikėjas ir taip toliau. Jei sutarties rūšis neįvardyta 4 straipsnio 1 dalyje arba sutartis apima daugiau nei 1 punktą, tai taikoma jau minėta prezumpcija dėl šalies, turinčios įvykdyti tai sutarčiai būdingiausią pareigą, taikytinos teisės. Pagal to paties straipsnio 4 dalį, kai taikytinos teisės neįmanoma nustatyti pagal 1 ir 2 dalis, taikytina valstybės, su kuria ji glaudžiausiai susijusi, teisė. O pagal 4 straipsnio 3 dalį, jei pagal visas bylos aplinkybes aišku, kad sutartis akivaizdžiai glaudžiau susijusi su kita valstybe nei nurodyta 1 ar 2 dalyje, tai taikoma tos kitos valstybės teisė.

Pažymėtina, jog tam tikri pakeitimai priimant reglamentą buvo padaryti atsižvelgiant ir į elektroninės komercijos ypatumus. Pavyzdžiui, Roma I reglamento 11 straipsnio 2 dalyje lyginant su Romos konvencijos 9 straipsnio 2 ir 3 dalimis įtvirtinta, jog sutartis sudaryta tarp skirtingose valstybėse esančių asmenų formaliai galioja, jei ji

²¹¹ 2005 m. Hagos konvencija dėl teisingumo pasirinkimo sutarčių [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.hcch.net/upload/conventions/txt37en.pdf>> [žiūrėta 2011-03-02].

²¹² 2 straipsnio 1 dalies a punktas.

²¹³ OL, 2008 L 177, p. 6.

²¹⁴ OL, 2005 C 169, p. 10.

atitinka teisės, kuri jai taikoma pagal Roma I reglamentą, arba vienos iš tų asmenų buvimo vietos valstybių formalius teisės reikalavimus. Nustatytas ir papildomas alternatyvus kriterijus, t.y. sutartis formaliai galioja ir tada, jei atitinka bet kurios iš šalių įprastos gyvenamosios vietos teisę. Tokia nuostata padeda nuspręsti dėl formalaus sutarties galiojimo tais atvejais, kai sutartis sudaroma elektroniniais ryšiais ir nėra įmanoma nustatyti, kur šalys ar jų atstovai buvo sutarties sudarymo metu.²¹⁵

Taip pat buvo pakeistos vartojimo sutarčių atveju taikomos normos. Roma I reglamento 6 straipsnio 1 dalies b punkte numatyti atvejai, kai profesionalas bet kokiomis priemonėmis kreipia komercinę ar profesinę veiklą į vartotojo įprastos gyvenamosios vietos valstybę ar kelias valstybes, tarp kurių yra ta valstybė. Tokiais atvejais bus taikoma vartotojo įprastos gyvenamosios vietos valstybės teisė. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, jog reglamento konstatuojamojoje 24 dalyje numatyta, jog nepakanka, kad interneto svetainė būtų prieinama, reikia, kad šioje interneto svetainėje būtų raginama sudaryti nuotolines sutartis ir kad sutartis iš tikrųjų būtų sudaryta nuotoliniu būdu.²¹⁶ Vis dėlto net ir galiojant šiems pakeitimams, praktikoje gali kilti tam tikrų neaiškumų, ypač tais atvejais, kai sutartis sudaroma su mobiliu vartotoju. Pavyzdžiui, jei A šalies pilietis, kuris jau dešimt metų nuolat gyvena ir dirba B šalyje, užsisako produktą X tinklalapyje, už produktą šis vartotojas sumoka iš šalyje C esančios banko sąskaitos ir nurodo, jog produktas turėtų būti pristatytas į D šalyje esančią vietą²¹⁷. Jei tinklalapio valdytojas nesinaudoja geografinę vartotojo buvimo vietą nustatančiomis technologijomis, tokiu atveju tai, jog vartotojas nuolat gyvena B šalyje ir joje būdamas užsisako produktą, gali likti nežinoma tinklalapio valdytojui. Be to, tai, jog tinklalapis aktyviai siūlo sudaryti sutartis vartotojams viena iš plačiai vartojamų kalbų ir nenurodo jokių išimčių dėl tam tikrų valstybių, su kuriose gyvenančiais vartotojais sutartys nesudaromos, gali būti laikoma aktyvia veikla neapibrėžtame valstybių skaičiuje. Tokiu atveju pardavėjas praktiškai negalėtų žinoti, kokia teisė bus taikoma jo sudaromai sutarčiai, o kartu ir kokius vartotojų apsaugos standartus sudaroma sutartis bei parduodamas produktas turi atitikti. Siekiant išvengti tokių situacijų, siūlytina sudarant sutartį naudoti tokią elektroninę sutarties formą, kurioje vartotojas turėtų pateikti ne tik produkto pristatymo, tačiau ir savo

²¹⁵LAGARDE, P. *Remarques sur la proposition de reglement de la Commission europeenne sur la loi applicable aux obligations contractuelles (Rome I)*. *Revue critique de droit international prive*, 2006, p. 344. Cituojama pagal: BELOHLAVEK, A. J. *Rome Convention, Rome I Regulation Commentary. New EU Conflict-of-Laws Rules for Contractual Obligations*. New York: Juris, 2010, p. 1634.

²¹⁶MIZARAS, V. Tarptautinės privatinės teisės vienodinimo Europos Sąjungoje rezultatai: reglamentai Roma I ir Roma II. *Justitia*, 2008, nr. 4 (70), p. 10.

²¹⁷Panašus pavyzdys nagrinėjamas BELOHLAVEK, A. J. *Rome Convention, Rome I Regulation Commentary. New EU Conflict-of-Laws Rules for Contractual Obligations*. New York: Juris, 2010, p. 1881, 1882.

nuolatinę gyvenamąją vietą. Tokiu būdu pardavėjas galėtų nesudaryti sutarties su vartotojais iš tų šalių, kurių vartotojų apsaugos teisės normos jam nežinomos ar nepriimtinos.²¹⁸ Kitos galimos išeitys būtų sutarties sudarymo metu aiškiai nurodyti, jog sutartis nesudaroma su tam tikrose valstybėse gyvenančiais vartotojais arba naudoti geografinę vartotojo buvimo vietą (valstybės ar miesto lygiu) nustatančias technologijas. Vis dėlto, nors tokios priemonės gali pagelbėti konkrečiu atveju siekiant teisinio aiškumo dėl sutarčiai taikytinos teisės, ypač platus jų naudojimas elektroninėje komercijoje gali pakeisti elektroninių ryšių teikiamą pagrindinį privalumą – tai yra neribotą galimybę bendrauti bei sudaryti sutartis nepaisant valstybių sienų ribų.²¹⁹ Informacinių paslaugų teikėjai turėtų būti apdairūs sudarydami elektronines sutartis bei naudoti tokias elektroninės sutarties formas kuriose vartotojas turėtų nurodyti valstybę, kurioje gyvena. Taip pat siektina vartotojų apsaugą reglamentuojančių teisės normų vienodinimo, ypač Vidaus rinkoje, kadangi čia vartotojai yra itin mobilūs.

Diskutuotinas ir kai kurių kitų Roma I reglamente esančių normų turinys. Pavyzdžiui, nėra visiškai aišku, ar reglamento 4 straipsnio 1 dalies g punktas, nustatantis, jog prekių pardavimo aukcione sutarčiai taikoma aukciono vietos valstybės teisė, jei tą vietą galima nustatyti, būtų taikoma ir tada, kai aukcionas vykdomas elektroniniais ryšiais. Taigi kyla klausimas, ar tinklalapio valdytojui suteikus elektroninę erdvę kitiems asmenims sudaryti sutartį, tinklalapio valdytojo buvimo valstybės teisė turėtų lemti tarp šių trečiųjų asmenų sudarytai sutarčiai taikytiną teisę. Pažymėtina, jog dar prieš įsigaliojant Roma I reglamentui, Austrijos teismams teko spręsti šį klausimą ir buvo nuspręsta, jog tokiu atveju sutarčiai taikytiną teisę lemia sutartis tarp pirkėjo ir pardavėjo, o ne aukciono platformą suteikiančio tinklalapio valdytojo buvimo vieta²²⁰. Tokiai nuomonei pritartina, kadangi neretai sutarties šalys gali būti nesusijusios su aukciono platformą suteikiančio tinklalapio valdytojo buvimo vietos valstybe bei jos teise. Tuo tarpu vienos iš sutarties šalių gyvenamosios vietos valstybės teisės taikymas sutarčiai atitiktų bendruosius reglamento principus, taip pat turėtų glaudesnę ryšį su pačia sutartimi.

Taip pat elektroninių sutarčių kontekste diskutuoti Roma I reglamento 4 straipsnio 3 ir 4 dalyse įtvirtinti „akivaizdžiai glaudžiau susijusios“ ar „glaudžiai susijusios“ teisės kriterijai. Lietuvos doktrinoje yra nuomonių²²¹, jog konkrečios svetainės

²¹⁸ *Ibidem*, p. 1882.

²¹⁹ SVANTESSON, D. J. B. “Imagine There’s No Countries”: Geo – Identification, the Law, and the Not-So-Borderless Internet. In *Journal of Internet Law*. Vol. 10., No. 9. S.L.: Aspen Publishers, 2007, p. 20.

²²⁰ Austrijos St. Piolteno Apeliacinio teismo 2007 m. sausio 18 d. sprendimas byloje 21 R 16/07x-30 [GZ]. Cituojama pagal: BELOHLAVEK, A. J. *Rome Convention, Rome I Regulation Commentary. New EU Conflict-of-Laws Rules for Contractual Obligations*. New York: Juris, 2010, p. 892.

²²¹ CIVILKA, M., et al. *Informacinių technologijų teisė*. Vilnius: NVO Teisės Institutas, 2004, p. 364, 365.

ryšio su tam tikra valstybe įvertinimas visų pirma turi būti paremtas pačios svetainės išvaizdos ir dizaino įvertinimu, remiantis valstybės pavadinimą suponuojančiu domeno vardu, t.y. atsižvelgiant į valstybės pavadinimą suponuojantį domeno vardą (.lt, .de ir pan.), svetainėje naudojamą kalbą ar valiutą, kuria išreikšta siūlomų produktų kaina. Kaip pavyzdys nurodoma situacija, kai domeno vardas <.de>, pagrindinė kalba vokiečių, prekių kainos nurodomos eurais, siūlomos knygos vokiečių kalba. Vis dėlto toks tinklalapis galėtų būti skirtas bei siejamas ir su kitomis vokiečių kalba kalbančiomis šalimis (Austrija, Šveicarija), be to, toks tinklalapis galėtų būti skirtas ir asmenims, kalbantiems vokiečių kalba kaip antrąja kalba. Taigi į vartojamą kalbą bei valiutą kaip į taikytiną teisę lemiančius faktorius atsižvelgtina tik tais atvejais, kai jos yra retos, naudojamos tik vienoje valstybėje. Kai vartojamos labiau paplitusios kalbos ar daugiau nei vienoje valstybėje naudojama valiuta, šie kriterijai nelaikytini lemiančiais taikytiną teisę.²²²

Kalbant apie Jungtinėse Amerikos valstijose elektroninėms sutartims taikytiną teisę, pažymėtina, jog čia yra įtvirtintos specialios teisės normos, skirtos taikytinos teisės nustatymui elektroninių sutarčių atveju. Jos yra priimtose Vieningajame kompiuterinės informacijos sandorių akte,²²³ vis dėlto pažymėtina, jog pagal šio teisės akto 103 straipsnį jis yra taikomas tik sutartims dėl kompiuterinės informacijos, tai yra, dėl skaitmeninių produktų sudarytoms ar skaitmeniniu būdu įvykdomoms sutartims. Pagal šio akto 109 straipsnį elektroninei sutarčiai, šalims nesusitarus kitaip, yra taikoma licenciją išdavusio asmens buvimo vietos jurisdikcijos teisė arba vartotojo gyvenamosios vietos jurisdikcijos teisė tais atvejais, kai vartotojui pristatomas produktas materialioje laikmenoje. Visais kitais atvejais, šalims nesusitarus kitaip, sutarčiai taikoma teisė tos jurisdikcijos, kuri yra labiausiai susijusi (angl. – *having the most significant relationship*)²²⁴ su sutartimi. Šis terminas yra ypač panašus į Europos Sąjungos teisėje egzistuojantį jau aptartą teisės, kuri yra glaudžiausiai susijusi (angl. – *is most closely*

²²² Tokia nuomonė sutinkama ir užsienio teisės doktrinoje. Pvz., BELOHLAVEK, A. J. *Rome Convention, Rome I Regulation Commentary. New EU Conflict-of-Laws Rules for Contractual Obligations*. New York: Juris, 2010, p. 1882. Prie paplitusių kalbų autorius priskiria anglų, vokiečių, prancūzų, ispanų kalbas. Kaip retos ir taikytiną teisę galinčios lemti kalbos minimos slovakų, čekų, slovėnų, vengrų, lenkų, skandinavų, baltų, baltkanų šalių kalbos.

²²³ Parengtas ir patvirtintas Nacionalinės komisarų konferencijos dėl vieningųjų valstybinių įstatymų bei rekomenduotas priimti visose valstijose [interaktyvus]. 1999 [žiūrėta 2011-03-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.upenn.edu/bll/archives/ulc/ucita/ucita200.htm>> [žiūrėta 2011-03-16].

²²⁴ Toks pat kriterijus įtvirtintas ir Amerikos antrajame teisės kolizijos įstatymų pakartojime, kuris yra priimtas daugelyje valstijų. SCOLES, et al, *Conflict of Laws*. St. Paul: West Group, 2000, p. 894. Cituojama pagal: SVANTESSON, D. J. B. *Private International Law and the Internet*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2007, p. 154.

connected) su sutartimi kriterijų.²²⁵ Doktrinoje išskiriamos tokios aplinkybės, į kurias reikėtų atsižvelgti sprendžiant dėl labiausiai susijusios jurisdikcijos pagal Vieningąjį kompiuterinės informacijos sandorių aktą – sutarties sudarymo vieta, derybų vieta, sutarties įvykdymo vieta, sutarties objekto buvimo vieta, vienos ar abiejų šalių įsteigimo, verslo, gyvenamoji vieta, vietos valstybės bei kitų suinteresuotų valstybių interesai dėl tam tikro ginčo sprendimo, šalių teisėtų interesų apsauga, aiškumo, nuspėjamumo ir rezultatų vieningumo skatinimas²²⁶. Pagal šiuos kriterijus tais atvejais, kai sudaryta pirkimo - pardavimo sutartis tarp verslo atstovų, taikytina teisė dažniausiai bus pardavėjo verslo vietos valstybės teisė.²²⁷

Taigi pagal tai, kas išanalizuota, darytina išvada, jog tiek pagal Jungtinių Amerikos Valstijų, tiek pagal Europos Sąjungos teisę pagrindiniai kriterijai sprendžiant dėl taikytinos teisės yra labai panašūs,²²⁸ kadangi taikomas labiausiai susijusios vietos kriterijus, o pirkimo – pardavimo sutarties atveju, kai šalys yra verslininkai, dažniausiai bus taikoma pardavėjo valstybės vietos teisė (Europos Sąjungoje tai reglamentuoja Roma I reglamento 4 straipsnio 1 dalies a punktas). Manytina, jog ir sprendžiant probleminius aspektus dėl elektroninėms sutartims taikytinos teisės, reikėtų atsižvelgti į siekį atitinkamas taisykles aiškinti vienoda kryptimi, taip skatinant teisinį aiškumą.

²²⁵ WANG, F. T. *Law of Electronic Commercial Transactions: Contemporary Issues in the EU, US and China*. London: Routledge, 2010, p. 149.

²²⁶ Šios aplinkybės įtvirtintos Amerikos antrojo teisės kolizijos įstatymų pakartojimo 188 paragrafe. Cituojama pagal: SVANTESSON, D. J. B. *Private International Law and the Internet*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2007, p. 155.

²²⁷ WANG, F. T. *Law of Electronic Commercial Transactions: Contemporary Issues in the EU, US and China*. London: Routledge, 2010, p. 149.

²²⁸ *Ibidem*, p. 148, 149. Vis dėlto pažymėtina, kad, nepaisant to, kad Jungtinėse Amerikos Valstijose pagrindiniai taikytinos teisės nustatymo kriterijai yra panašūs į taikomus Europos Sąjungoje, doktrinoje yra dažnai kritikuojamas pernelyg įvairus Jungtinių Amerikos Valstijų teismų interpretavimas, kai sprendžiama dėl taikytinos teisės, o taip pat ir tai, jog skirtingose valstijose priimtos taisyklės nėra visiškai vienodos. Pavyzdžiui, SVANTESSON, D. J. B. *Private International Law and the Internet*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2007, p. 153.

Išvados

Išanalizavus pasirinktus sutarčių sudarymo elektroniniais ryšiais probleminius aspektus, darytinos šios pagrindinės išvados:

1. Nustatant elektroninės sutarties šalių tapatybę taikytina lanksti savireguliaciniais pagrindais veikianti sistema, kai tinklapių valdytojai gali savo patikimumą bei tapatybės tikrumą tinklapių naudotojams įrodyti išsigydami tam tikrus patikimumo sertifikatus. Atitinkamai ir informacinių paslaugų gavėjai turėtų turėti galimybę išsigyti sertifikatus, garantuojančius skirtingą patikimumo lygmenį priklausomai nuo informacinių paslaugų gavėjų poreikių. Tokia sistema savo lankstumu, o kartu ir patikimumu skatintų sutarčių sudarymą elektroniniais ryšiais.
2. Vienas aktualiausių praktikoje probleminių aspektų kalbant apie informacinės visuomenės paslaugų teikėjus (tarpininkus) elektroninių sutarčių sudarymo procese yra tinklapių valdytojų atsakomybė už trečiųjų asmenų neteisėtą veiklą jų valdomuose tinklapiuose. Kritikuotina Europos Sąjungos valstybėse narėse egzistuojanti skirtinga teismų praktika šiuo klausimu. Sprendžiant dėl tinklapių valdytojų atsakomybės už neteisėtus trečiųjų asmenų veiksmus siūlytina atsižvelgti į protingus veiksmus, kurių imasi tinklapių valdytojai siekdami neteisėtą informaciją pašalinti.
3. Nustatant elektroninio pranešimo gavimo momentą siūlytina taikyti informacinės ir recepcijos teorijų sintezę, nustatant, jog elektroninis pranešimas turėtų būti laikomas gautu tada, kai jis pasiekia nurodytą adresą, išskyrus tuos atvejus, kai gavėjas įrodo, kad ne dėl jo ar ne dėl jo darbuotojų kaltės jam nebuvo įmanoma sužinoti apie tokį pranešimą. Tokios taisyklės taikymas padėtų atsižvelgti į elektroninių pranešimų siuntimo proceso ypatumus, t.y. į situacijas kai pranešimo gavėjas ne dėl savo kaltės neturi galimybės sužinoti apie elektroninį pranešimą.
4. Pagal Lietuvos teisę konkretaus elektroninio pranešimo įvertinimas kaip ofertos ar kvietimo teikti ofertas priklauso ne tik nuo jo turinio, bet ir nuo to, ar atitinkama sutartis yra vartojimo sutartis. Diskutuotina, ar toks reglamentavimas yra pakankamai nuoseklus ir siūlytina praktikoje sprendžiant tokio pobūdžio ginčus atsižvelgti į protingumo standartą bei vidutinio vartotojo standartą, t.y. kaip vidutinis vartotojas turėtų suprasti atitinkamą elektroninį pranešimą.
5. Automatinių sutarčių sudarymo atveju įmanoma sekundžių tikslumu nustatyti sutarties sudarymo momentą. Atsižvelgiant į trečiojoje išvadoje siūlomą taisyklę dėl elektroninio pranešimo gavimo momento ir elektroninių pranešimų siuntimo proceso ypatumus, darytina išvada, kad neautomatinių sutarčių atveju sutarties

sudarymo momentą įmanoma nustatyti valandų, tačiau ne minučių tikslumu, kadangi vyksta ne momentinis šalių bendravimas.

6. Pagal Lietuvos teisę konkretaus elektroninio pranešimo įvertinimas kaip akcepto priklausys nuo paties pranešimo turinio, nuo to, ar prieš tai gautą elektroninį pranešimą galima traktuoti kaip ofertą bei nuo sudaromos sutarties rūšies. Sutarties sudarymo patvirtinimas savaime nelaikytinas akceptu.
7. Sprendžiant dėl elektroninės formos įrodomosios galios ypač atsižvelgtina į funkcinio lygiavertiškumo principą. Pagrindinis kriterijus nustatant, ar dokumentas gali būti prilygintas rašytinės formos dokumentui, turėtų būti galimybė išsaugoti jį taip, kad vėliau būtų įmanoma peržiūrėti ir panaudoti. O nustatant, ar elektroninė sutartis gali būti prilyginta rašytinės formos sutarčiai, papildomai turėtų būti įmanoma identifikuoti sutarties šalis bei jų ketinimą pasirašyti.
8. Elektroninis parašas neturėtų būti tapatinamas su saugiu elektroniniu parašu. Vertinant, ar konkrečią sutarties šalį identifikuojančią informaciją galima pripažinti elektroniniu parašu turėtų būti atsižvelgiama į jo atliekamas funkcijas, t.y. ar buvo asmens ketinimas pasirašyti ir patvirtinti pranešime esančią informaciją.
9. Bendrosios taisyklės dėl teisingumo bei taikytinos teisės Europos Sąjungoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose turi daug panašumų. Ieškant probleminių aspektų sprendimų siūlytina orientuotis į šias bendrąsias tendencijas, t.y. sprendžiant dėl teisingumo ginčas paprastai turėtų būti teisingas valstybės, kurioje įsikūręs informacinės visuomenės paslaugos gavėjas, teismams, o sprendžiant dėl taikytinos teisės – tai turėtų būti valstybės, kurioje įsikūrusi šalis, turinti įvykdyti sutarčiai būdingą pareigą, teisė.

Santrauka

Šiame darbe analizuojami pasirinkti elektroninių sutarčių sudarymo probleminiai aspektai bei ieškoma galimų jų sprendimo būdų. Nagrinėjami elektroninės sutarties šalių tapatybės nustatymo, elektroninės sutarties sudarymo momento ir vietos, elektroninės sutarties sąlygų pateikimo, elektroninės sutarties formos įrodomosios galios, elektroninio parašo sampratos, elektroninėms sutartims taikytinos teisės ir teisingumo klausimai. Ieškant sprendimo būdų šiems probleminiams aspektams atsižvelgiama į atitinkamas tarptautines tendencijas, tarptautinių bei nacionalinių teisės aktų nustatytą reglamentavimą bei kai kurių užsienio šalių atitinkamą patirtį. Analizuojant pasirinktus elektroninių sutarčių sudarymo probleminius aspektus lyginamuoju aspektu, siekiama atskleisti tų valstybių reguliavimą, kuriose jis labiausiai skiriasi nuo Lietuvoje galiojančių teisės normų. Taip išryškintas elektroninių ryšių naudojimo sudarant sutartis problemiškas tais atvejais, kai sudaromos sutartys su tarptautiniu elementu ir sutarčiai taikoma ne Lietuvos teisė. Išnagrinėjus pasirinktus probleminius aspektus, pateikiami pasiūlymai dėl jų sprendimo.

Summary

Chosen problematic aspects of concluding electronic agreements are analyzed in this paper, at the same time searching for the possible solutions of the problems concerned. The identity of parties of electronic contracts, time and place of concluding electronic contract, incorporating terms of electronic contract in different ways, evidential value of electronic contracts, the concept of electronic signature, applicable law and jurisdiction of electronic contracts are discussed. The relevant international trends, international and national acts of law and experience of some foreign countries are taken into account when searching for the possible solutions of these problematic aspects. When comparatively analyzing the chosen problematic aspects of concluding electronic contracts, it is aimed to reveal the regulation of those countries, where the relevant rules differ the most in comparison to the legal rules that are in force in Lithuania. This way the problem of different regulation is highlighted in cases when electronic means are used to conclude a contract and the relevant applicable law is not the one of Lithuania. After the analysis, suggested solutions of the problematic aspects are presented.

Literatūros sąrašas

Tarptautiniai bei užsienio valstybių teisės aktai:

1. UNICTRAL Pavyzdinis elektroninės komercijos įstatymas su įgyvendinimo gairėmis. 1996. Su papildomu 5bis straipsniu kaip priimta 1998 m. New York. 1999 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-01-10]. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/05-89450_Ebook.pdf> [žiūrėta 2011-01-10].
2. UNICTRAL Pavyzdinis elektroninių parašų įstatymas su įgyvendinimo gairėmis. New York. 2002 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-01-11]. Prieiga per internetą: <<http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/ml-elecsig-e.pdf>> [žiūrėta 2011-01-11].
3. Jungtinių Tautų konvencija dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse. New York. 2007 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-01-10]. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/06-57452_Ebook.pdf> [žiūrėta 2011-01-10].
4. Jungtinių Tautų konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarčių. Viena. 1980. Įsigaliojo 1996-02-01. Valstybės Žinios, 1995, Nr.102 -2283.
5. ICC eTerms 2004 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-01-19]. Prieiga per internetą: <<http://www.iccwbo.org/policy/law/id3668/index.html>> [žiūrėta 2011-01-19].
6. ICC elektroninių sutarčių sudarymo gidas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-01-13]. Prieiga per internetą: <<http://www.iccwbo.org/policy/law/id3670/index.html>> [žiūrėta 2011-01-13].
7. ICC globalus veiksmų planas elektroniam verslui [interaktyvus]. Paruošta verslo atstovų su rekomendacijomis vyriausybėms. 3rd ed. 2002 [žiūrėta 2011-01-03], p. 10. Prieiga per internetą: <http://www.iccwbo.org/home/e_business/word_documents/3rd%20Edition%20Global%20Action%20Plan.pdf> [žiūrėta 2011-01-03].
8. 2000 m. birželio 8 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje. OL 2004 m. specialusis leidimas, 13 skyrius, 25 tomas, p. 399.

9. 1989 m. gruodžio 21 d. Tarybos direktyvos 89/666/EEB dėl atskleidimo reikalavimų filialams, įsteigtiems valstybėse narėse tam tikrų tipų bendrovių, kurioms taikomi kitos valstybės įstatymai. OL, 1989, L 395/36.
10. 1997 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis. OL L 144, 1997 6 4, p. 19.
11. 1998 m. birželio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos, nustatančios informacijos apie techninius standartus, reglamentus ir informacinės visuomenės paslaugų taisyklės teikimo tvarką 98/48/EB. OL 1998 L 204, p. 37.
12. 2002 m. rugsėjo 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/65/EB dėl nuotolinės prekybos vartotojams skirtomis finansinėmis paslaugomis ir iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 90/619/EEB ir Direktyvas 97/7/EB ir 98/27/EB. OL L 271, 2002 10 9, p. 16.
13. 1999 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/93/EB dėl Bendrijos elektroninių parašų reguliavimo sistemos. Oficialusis leidinys L 013, 19/01/2000 p. 0012 – 0020.
14. 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo. OL, 2001 specialusis leidimas, skyrius 19, tomas 04, p. 42 – 64.
15. 2004 m. gruodžio 13 d. Europos Tarybos reglamentas Nr. 2252/2004 dėl valstybių narių išduodamų pasų ir kelionės dokumentų apsauginių savybių ir biometrikos standartų. OL, 2004 L 385, p. 1.
16. 2008 m. birželio 17 d. priimtas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartiniams santykiams taikytinos teisės (Roma I). OL 2008 L 177, p. 6.
17. 2006 m. kovo 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl duomenų, generuojamų arba tvarkomų teikiant viešai prieinamas elektroninių ryšių paslaugas arba viešuosius ryšių tinklus, saugojimo ir iš dalies keičianti Direktyvą 2002/58/EB. OL, 2006 L 105, p. 54.
18. 1980 m. birželio 19 d. Romos konvencija dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės. OL, 2005 C 169, p. 10.
19. 2005 m. Hagos konvencija dėl teisingumo pasirinkimo sutarčių [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.hcch.net/upload/conventions/txt37en.pdf>> [žiūrėta 2011-03-02].

20. Jungtinių Amerikos Valstijų vieningasis elektroninių sandorių aktas. Sudarytas Vieningųjų valstijų įstatymų nacionalinės komisijos narių. Su įvadinėmis pastabomis ir komentarais [interaktyvus]. 1999. [Žiūrėta 2011-01-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.upenn.edu/bll/archives/ulc/fnact99/1990s/ueta99.htm>> [žiūrėta 2011-01-23].
21. Jungtinių Amerikos Valstijų elektroninių parašų pasaulinėje ir nacionalinėje komercijoje aktas (*ESIGN* aktas) [interaktyvus]. 2000 [žiūrėta 2011-03-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-106publ229/pdf/PLAW-106publ229.pdf>> [žiūrėta 2011-03-02].
22. Jungtinių Amerikos Valstijų Vieningasis kompiuterinės informacijos sandorių aktas. Parengtas ir patvirtintas Nacionalinės komisarų konferencijos dėl vieningųjų valstybinių įstatymų bei rekomenduotas priimti visose valstijose [interaktyvus]. 1999 [žiūrėta 2011-03-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.upenn.edu/bll/archives/ulc/ucita/ucita200.htm>> [žiūrėta 2011-03-16].

Nacionaliniai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr.VIII-1864. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
2. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais), patvirtintas 2002 m. vasario 28 d. įstatymu Nr. IX-743. Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.
3. Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000-07-26, Nr. 61-1827.
4. Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2004-04-30, Nr. 69-2382.
5. Lietuvos Respublikos informacinės visuomenės paslaugų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2006-06-10, Nr. 65-2380.
6. Vartotojų teisių apsaugos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 1994, Nr. 94-1833.

7. Kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teikimo vidaus rinkoje reglamentas, patvirtintas Ūkio ministro 2002 m. balandžio 10 d. įsakymu Nr. 119. Valstybės žinios, 2002, Nr. 40-1517.

Specialioji literatūra

1. CIVILKA, M., *et al.* *Informacinių technologijų teisė*. Vilnius: NVO Teisės Institutas, 2004;
2. CUTSEM, VAN J.-P. *E-Commerce in the World. Aspects of Comparative Law*. Brussels: Bruylant, 2008;
3. FARAH, Y. Electronic Contracts and Information Society Services under the E-Commerce Directive. In *Journal of Internet Law*. June 2009.
4. FORDER, J., SVANTESSON, D. *Internet and E-Commerce Law*. Oxford: Oxford University Press, 2008;
5. KASPERSEN, H. W. K.; LODDER, A. R. *E-Directives: Guide to European Union Law on E-Commerce - Commentary on the Directives on Distance Selling, Electronic Signatures, Electronic Commerce, Copyright in the Information Society, and Data Protection*. The Hague: Kluwer Law International, 2002;
6. LIM, Y. F. *Cyberspace Law. Commentaries and Materials*. Oxford: Oxford University Press, 2002;
7. REED, C. *Internet Law. Text and Materials*. 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2004;
8. RENNE, M. – T. M. *International Computer and Internet Contracts and Law*. London: Sweet & Maxwell, 2009;
9. SMITH, G. J. H.; BOARDMAN, R. *Internet Law and Regulation*. 4th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2007;
10. SVANTESSON, D. J. B. *Private International Law and the Internet*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2007;
11. SVANTESSON, D. J. B. “Imagine There’s No Countries”: Geo – Identification, the Law, and the Not-So-Borderless Internet. In *Journal of Internet Law*. Vol. 10, No. 9. S.I.: Aspen Publishers, 2007, p. 17-21.
12. WANG, F. T. *Law of Electronic Commercial Transactions: Contemporary Issues in the EU, US and China*. London: Routledge, 2010;

13. BOSS, A., H., KILIAN, W. *The United Nations Convention on the Use of Electronics Communications in International Contracts: An In-Depth Guide and Sourcebook*. Alphen an den Rijn: Kluwer Law International, 2008.
14. BELOHLAVEK, A. J. *Rome Convention, Rome I Regulation Commentary. New EU Conflict-of-Laws Rules for Contractual Obligations*. New York: Juris, 2010.
15. MIZARAS, V. Tarptautinės privatinės teisės vienodinimo Europos Sąjungoje rezultatai: reglamentai Roma I ir Roma II. In *Justitia*, 2008, nr. 4 (70), p. 2-24.
16. LAMANAUSKAS, T. Elektroniniai duomenys kaip įrodinėjimo priemonė civiliniame procese. In *Justitia*, 2001, nr. 2 (32). P. 27 – 29.
17. MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2002.
18. MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003.
19. CIVILKA, M. 1980 m. Vienos konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarčių ir elektroninė komercija. In *Teisė*, 2001, nr. 40, p. 39 - 61.
20. DRAZDAUSKAS, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė (OI S). Vilnius, 2008.

Teismų sprendimai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2009 m. spalio 8 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. sausio 28 d. nutarimo Nr. 113 „Dėl nefasuotų naftos produktų prekybos licencijavimo“ patvirtintų nefasuotų naftos produktų prekybos licencijavimo taisyklių 42 punkto (2006 m. sausio 31 d. redakcija) nuostatos „licencijos galiojimas panaikinamas, jeigu <...> 42.10. įsiteisėja teismo nutartis įmonei iškelti bankroto bylą <...>“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 10 straipsnio 7 dalies (2001 m. kovo 20 d. redakcija) nuostatai. Valstybės žinios, 2009, Nr. 121-5237.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje *R. Beliackas v. UAB „Sabina“*, Nr. 3K-3-619/2000, kat. 1.

3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *V. Dukštas v. T. Eitutis*, Nr. 3K-3-516/2004, kat. 57.1, 94.1.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje *Ž. Šapalas v. Teismo antstolių kontora prie Vilniaus miesto 4-ojo apylinkės teismo*, Nr. 3K-3-390/2002, kat. 39.2.1; 39.2.3; 39.3; 60; 94.2.
5. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 24 d. nutartis civilinėje byloje *V.K. v. Kauno Technologijos Universitetas*, Nr.2A-115-395/2008;
6. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje *J.J. v. VBI „Duomenys neskelbtini“*, Nr. 2A-1424-345/2010;
7. Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 18 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „NNT“ v. R.V., V.V.*, Nr. 2A-360-278/2010;
8. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje *A.L. v. UAB „Wolf System“*, Nr. 2A-325-368/2009;
9. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 21 d. nutartis civilinėje byloje byloje *Springer & Sohn GmbH & Co v. UAB „Subarė“*, Nr. 2A-370/2010.
10. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 22 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Elko Kaunas“ v. UAB „Draudimo kompanija Neris“*, Nr. 2A-330/2005.
11. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. balandžio 13 d. nutartis administracinėje byloje *UAB „Bitė Lietuva“ v. Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyba*, Nr. AS-469-77-06.

Elektroniniai dokumentai:

1. Europos komisijos ataskaita dėl Europos skaitmeninio konkurencingumo [interaktyvus]. 2010: Liuksemburgas: Europos Sąjungos publikavimo biuras. [Žiūrėta 2011-01-03]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/item-detail-dae.cfm?item_id=6499> [žiūrėta 2011-01-03].
2. Europos Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos bei socialinių reikalų komitetui bei regionų komitetui. Skaitmeninis planas Europai [interaktyvus], Briuselis, 2010 [žiūrėta 2011-01-10]. Prieiga per

- interneta: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:EN:PDF>
[žiūrėta 2011-01-10].
3. 2009 m. balandžio 21 d. Europos Bendrijų Komisijos Ataskaita Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos Ekonomikos bei socialinių reikalų komitetui dėl Tarybos reglamento (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo taikymo [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-27]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/civiljustice/news/docs/report_judgements_en.pdf [žiūrėta 2011-02-27].
 4. 2009 m. balandžio 9 d. Europos Bendrijų Komisijos Žalioji knyga dėl Tarybos reglamento (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo priežiūros [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-27]. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0175:FIN:LT:PDF>
[žiūrėta 2011-02-27].
 5. Jungtinių Tautų tarptautinės prekybos teisės komisija. UNICTRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo statusas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-15]. Prieiga per internetą: http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/electronic_commerce/1996Model_status.html [žiūrėta 2011-02-15].
 6. Jungtinių Tautų tarptautinės prekybos teisės komisija. Jungtinių Tautų konvencijos dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse statusas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-01-10]. Prieiga per internetą: http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/electronic_commerce/2005Convention_status.html [žiūrėta 2011-01-10].
 7. Jungtinių Tautų tarptautinės prekybos teisės komisijos sekretoriato aiškinamasis raštas dėl Jungtinių Tautų konvencijos dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėse sutartyse [interaktyvus], 2007 [žiūrėta: 2011-01-10]. Prieiga per internetą: http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/06-57452_Ebook.pdf [žiūrėta: 2011-01-10].
 8. 1997 m. balandžio 16 d. Europos Bendrijų Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui COM (97) 157. Europos iniciatyva dėl elektroninės komercijos [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-01-09]. Prieiga per internetą: [80](http://eur-</div><div data-bbox=)

- lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1997:0157:FIN:EN:PDF>
[žiūrėta 2011-01-09].
9. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos Informacijos, kompiuterių bei ryšių politikos komitetas. Elektroninės komercijos vertinimas: tarptautinė prekyba programine įranga. [Interaktyvus] 1998. [Žiūrėta: 2001-01-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/dataoecd/32/52/2094340.pdf>> [žiūrėta: 2001-01-10].
 10. VeriSign autentifikavimo paslaugos [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-14]. <<http://www.verisign.com/>> [žiūrėta 2011-02-14].
 11. TRUSTe privatumo internete paslaugų bei antspaudų teikėjas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-14]. <<http://www.truste.com/>> [žiūrėta 2011-02-14].
 12. Oficialus Belgijos elektroninės asmens tapatybės kortelės tinklalapis [interaktyvus]. Elektroninė asmens tapatybės kortelė [žiūrėta 2011-02-14]. Prieiga per internetą: <http://eid.belgium.be/nl/Welke_kaarten_eID/> [žiūrėta 2011-02-14].
 13. Oficialus Estijos asmens tapatybės kortelės tinklalapis [interaktyvus]. Naudojimo sritys [žiūrėta 2011-02-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.id.ee/11015>> [žiūrėta 2011-02-14].
 14. Asmens dokumentų išrašymo centras prie Vidaus reikalų ministerijos. Asmens tapatybės kortelė [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.dokumentai.lt/atk.php>> [žiūrėta 2011-02-14].
 15. Jungtinių Tautų konvencijos dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarčių Patariamosios Tarybos tinklalapis [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-01-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.cisgac.com/default.php?sid=124>> [žiūrėta 2011-01-20].
 16. Jungtinių Tautų konvencijos dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarčių Patariamosios Tarybos nuomonė Nr. 1 dėl elektroninių ryšių naudojimo taikant Jungtinių Tautų konvenciją dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarčių [interaktyvus]. 2003. [Žiūrėta 2011-01-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.cisgac.com/default.php?ipkCat=128&ifkCat=143&sid=143>> [žiūrėta 2011-01-20].
 17. Amazon.co.uk tinklapyje esančiose naudojimo ir pardavimo sąlygose Mūsų sutartis. Prieiga per internetą: <http://www.amazon.co.uk/gp/help/customer/display.html/ref=footer_cou?ie=UTF8&nodeId=1040616> [žiūrėta: 2011-01-18].

18. Estijos elektroninės komercijos registras [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011-02-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.epractice.eu/en/news/320951>> [žiūrėta 2011-02-14].
19. Skaitmeninio parašo sertifikavimas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.belsign.com/>> [žiūrėta 2011-02-21].
20. GlobalSign sistema [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.globalsign.com/>> [žiūrėta 2011-02-21].
21. VeriSign sertifikavimo praktikos pareiškimas [interaktyvus]. 2009. [Žiūrėta 2011-02-21]. Prieiga per internetą: <http://www.verisign.com/repository/CPSv3.8.1_final.pdf> [žiūrėta 2011-02-21].
22. DigiCert pasikliaunančios šalies susitarimas [interaktyvus]. 2009. [Žiūrėta 2011-02-21]. Prieiga per internetą: <http://www.digicert.com/DigiCert_RPA.pdf> [žiūrėta 2011-02-21].
23. MURRAY, A. D. *Entering Into Contracts Electronically: The Real W.W.W.* Cyprus Legal Portal [interaktyvus], s.a. [Žiūrėta 2011-01-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.leginetcy.com/articles/Entering%20Into%20Contracts%20Electronic%20ally.pdf>> [žiūrėta 2011-01-16].
24. RAMBARRAN, I.; HUNT, R. Are Browse-Wrap Agreements All They Are Wrapped Up To Be? In *Tulane Journal of Technology and Intellectual Property* [interaktyvus]. Nr. 9. 2007 [žiūrėta 2011-01-22], p. 173-203. Prieiga per internetą: <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/tuljtip9&div=7&id=&page=>>> [žiūrėta 2011-01-22].
25. FITZGERALD A.; MOENS, A. Regulating Electronic Commerce – Emerging Principles for the Regulation of Internet Transactions. General Reports delivered at 16th International Congress of Comparative Law. Bruylant. Bruxelles. 2006 [žiūrėta 2011-01-13]. Prieiga per internetą: <http://eprints.qut.edu.au/10659/1/eprint_BK_10659.pdf> [žiūrėta 2011-01-13].
26. BLYTHE, S. E. Digital Signature Law of the United Nations, European Union, United Kingdom and the United States: Promotion of Growth in E-Commerce with Enhanced Security. In *Richmond Journal of Law & Technology* [interaktyvus]. Nr. XI (2), 2005 [žiūrėta 2011-01-31], p. 1-20. Prieiga per internetą: <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/jolt11&div=16&id=&page=>>> [žiūrėta 2011-01-31].

27. WONG, H., C. eBay's liability for counterfeits: a transatlantic comparison. In *Journal of Intellectual Property Law and Practice* [interaktyvus]. 2010, nr. 5 (1) [žiūrėta 2010 01 14], p. 39-44. Prieiga per internetą: <<http://jiplp.oxfordjournals.org/content/5/1/39.full>> [žiūrėta 2010 01 14].
28. GUNASEKARAN, A. Just-in-time purchasing: An investigation for research and applications. In *International Journal of Production Economics* [interaktyvus]. 1999, nr. 59 (1-3) [žiūrėta 2011-01-15], p. 77-84. 4. A framework for solving the problems of JIT purchasing. Prieiga per internetą: <http://www.sciencedirect.com/science?_ob=MIimg&_imagekey=B6VF8-3W3NHWP-8-5&_cdi=6004&_user=9056232&_pii=S0925527398000255&_origin=search&_coverDate=03/31/1999&_sk=999409998&view=c&wchp=dGLbVzz-zSkzV&md5=0c74a98adaac84070197a71b71927afd&ie=/sdarticle.pdf> [žiūrėta 2011-01-15].
29. CLAPPERTON, D. M.; CORONES, S. G. Unfair terms in “clickwrap” and other electronic contracts. In *Australian Business Law Review* [interaktyvus], Vol. 35, 2007. [žiūrėta 2011-01-22], p. 1-35. Prieiga per internetą: <<http://eprints.qut.edu.au/7650/>> [žiūrėta 2011-01-22].
30. WANG, M. The Impact of Information Technology Development on the Legal Concept - A Particular Examination on the Legal Concept of ‘Signatures’. In *International Journal of Law and Information Technology* [interaktyvus], nr. 15 (3) [žiūrėta 2011-02-12], p. 253-274. Prieiga per internetą: <<http://ijlit.oxfordjournals.org/content/15/3/253.full.pdf>> [žiūrėta 2011-02-12].
31. WANG, F. F. Obstacles and Solutions to Internet Jurisdiction , A Comparative Analysis of the EU and US Laws. In *Journal of International Commercial Law and Technology* [interaktyvus]. 2004, nr. 3(4) [žiūrėta 2011-02-27] , p. 233-241. Prieiga per internetą: <<http://www.jiclt.com/index.php/jiclt/article/viewDownloadInterstitial/65/64>> [žiūrėta 2011-02-27].
32. HEISER, W. W. The Hague Convention on Choice of Court Agreements: the Impact on Forum non Conveniens, Transfer of Venue, Removal, and Recognition of Judgments in United States Courts. In *Journal of International Law* [interaktyvus]. 2010, nr. 31 [žiūrėta 2011-03-02], p. 1013-1050. Prieiga per internetą:

- <[http://www.law.upenn.edu/journals/jil/articles/volume31/issue4/Heiser31U.Pa.J.Int'lL.1013\(2010\).pdf](http://www.law.upenn.edu/journals/jil/articles/volume31/issue4/Heiser31U.Pa.J.Int'lL.1013(2010).pdf)> [žiūrėta 2011-03-02].
33. FLOYD, C. D., BARADARAN – ROBINSON, S. Toward a Unified Test of Personal Jurisdiction in an Era of Widely Diffused Wrongs: The Relevance of Purpose and Effects. In *Indiana Law Journal* [interaktyvus], 2006, nr. 601 [žiūrėta 2011-03-07], p. 601-666. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1516163>> [žiūrėta 2011-03-07].
34. GRIJPKINK, J., PRINS, C. New Rules for Anonymous Electronic Transactions? An Exploration of the Private Law Implications of Digital Anonymity. In *Digital Anonymity and the Law. Tensions and Dimensions* [interaktyvus]. 2003, p. 249-269. [Žiūrėta 2011-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=4933>> [žiūrėta 2011-03-15].
35. BALKE, T., EYMANN, T. The Conclusion of Contracts by Software Agents in the Eyes of the Law. In *Proceedings of the 7th international joint conference on Autonomous Agents and Multiagent Systems* [interaktyvus], 2008 [žiūrėta 2011-03-20], p. 771 - 778. Prieiga per internetą: <http://aamas.csc.liv.ac.uk/Proceedings/aamas08/proceedings/pdf/paper/AAMAS_08_0596.pdf> [žiūrėta 2011-03-20].
36. SPINDLER, G., RICCIO, G. M., PERRE, A. *Study on the Liability of Internet Intermediaries* [interaktyvus], 2007 [žiūrėta 2011-03-21]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/internal_market/e-commerce/docs/study/liability/final_report_en.pdf> [žiūrėta 2011-03-21].
37. STRECKER, S., et al. Electronic Negotiation Systems: The Invite Prototype. In *InterNeg Research Papers* [interaktyvus], 2005, INR 03/05 [žiūrėta 2011-03-26], p. 1-15. Prieiga per internetą: <<http://interneg.concordia.ca/views/bodyfiles/paper/2005/03.pdf>> [žiūrėta 2011-03-26].
38. EISELEN, S. *Electronic Commerce and the UN Convention on Contracts for the International Sales of Goods (CISG) 1980* [interaktyvus], 1999 [žiūrėta 2011-03-27], p. 1-19. Prieiga per internetą: <http://www.jus.uio.no/pace/electronic_commerce_and_the_cisg.siegfried_eiselen/landscape.pdf> [žiūrėta 2011-03-27].

39. Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Susisiekimo ministerijos tinklalapis. E. parašas – kas tai? Vaizdinė medžiaga apie elektroninio parašo naudojimą [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-19]. Prieiga per internetą: <<http://epp.ivpk.lt/lt/apie/>> [žiūrėta 2011-03-19].
40. Valstybės įmonė Registrų centras. Individualios įmonės ir uždarnosios akcinės bendrovės steigimas elektroniniu būdu [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-19]. Prieiga per internetą: <http://www.registrucentras.lt/jar/atmintines/ii_steigimas.php> [žiūrėta 2011-03-19].